ARON bvba
Archeologisch Projectbureau

RAPPORT 727

Archeologienota Diest, Bogaardenstraat (Verkaveling Ezeldijk)

Bouw van 11 eengezinswoningen

DEEL 1: Verslag van resultaten

Inge Van de Staey & Elke Wesemael
Maart 2019

ARON-RAPPORT 727

ARCHEOLOGIENOTA DIEST, BOGAARDENSTRAAT (VERKAVELING EZELDIJK)

BOUW VAN 11 EENGEZINSWONINGEN

Inge Van de Staey & Elke Wesemael

Tongeren
2019

Colofon

ARON rapport 727– Archeologienota Diest, Bogaardenstraat (Verkaveling Ezeldijk) – Bouw van 11 eengezinswoningen

Erkend archeoloog:	Elke Wesemael (OE/ERK/archeoloog/2015/00007)
Auteurs:	Inge Van de Staey & Elke Wesemael
Bijdragen:	/
Foto's en tekeningen:	ARON bvba (tenzij anders vermeld)
Wettelijk depot:	D/2019/12.651/35

ARON bvba bewaart op een beveiligde wijze enkel informatie over opdrachtgevers en initiatiefnemers met specifieke doelen. Gegevens worden niet gedeeld met derden zonder uitdrukkelijke toestemming van de opdrachtgevers of initiatiefnemers. Gegevens worden op vraag van de opdrachtgevers of initiatiefnemers aangepast of gewist.

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be
Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Neremweg 110
3700 Tongeren
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel: 012/225.250

© ARON bvba, Archeologisch projectbureau, 2019

INHOUDSTAFEL

INLEIDING 3

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN 5
HOOFDSTUK 1. BUREAUONDERZOEK 5
1. Beschrijvend gedeelte 5
1.1 Administratieve gegevens 5
1.2.1. Archeologische prospectie met ingreep in de bodem (BIJLAGE 7) 7
1.2.2. Archeologische opgraving/werfbegeleiding (BIJLAGE 8) 15
1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden 21
1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen 22
1.5 Werkwijze, verloop en actoren 23
2. Assessment 25
2.1 Situering van het onderzoeksgebied 25
2.2 Historische situering 31
2.2.1 Beknopte historiek van Diest 31
2.2.2 De Demer, de Zwarte Beek, de Ezeldijkmolenloop en de Ververgracht 32
2.2.3 Het Bogaardenklooster 34
2.2.4 Beknopte historiek van het onderzoeksterrein op basis van cartografische bronnen 35
2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied 46
2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen 50
2.5 Onderzoeksvragen 50
2.6 Kennisvermeerdering 56
2.6.1 Potentieel, aard en motivering en methodiek 56
3. Samenvatting 57

DEEL 2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN 60
1. Gemotiveerd advies 60
1.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek 60
1.2 Duiding en waardering van de archeologie in het projectgebied 61
1.3 Impact van de geplande bodemingrepen 61
1.4 Bepaling van maatregelen 62
2. Programma van maatregelen: Archeologische opgraving 64
2.1 Afbakening van het projectgebied 64
2.2 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen 64
2.3 Het onderzoek 66
2.3.1 Algemeen 66
2.3.2 Het veldwerk 66
2.3.3 Vondstverwerking en rapportage 70

2.4 Actoren 72
2.4.1 Samenstelling onderzoeksteam 72
2.4.2 Noodzakelijke competenties 73
2.5 Geschatte tijdsduur 73
2.6 Kostenraming 73
2.7 Vergaderingen 74
2.8 Randvoorwaarden voor bewaring van het archeologisch ensemble 74
2.9 Communicatie door de opdrachtgever 75

BIBLIOGRAFIE

BIJLAGEN

Bijlage 1: Periodentabel A4
Bijlage 2: Kadasterplan
Bijlage 3: Afbeeldingenlijst
Bijlage 4: Plan Bestaande toestand (inplantingsplan, terreinprofiel)
Bijlage 5: Plannen OT (inplantingsplan, terreinprofiel, plan gelijkvloers, funderings- en rioleringsplan, snedes)
Bijlage 6: Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)
Bijlage 7: Plannen Prospectie met ingreep in de bodem 2015
Bijlage 8: Plannen archeologische opgraving 2015
Bijlage 9: Vervolgonderzoek archeologische opgraving op BT
Bijlage 10: Vervolgonderzoek archeologische opgraving op OT

INLEIDING

De initiatiefnemer plant op een ca. 1945 m² groot gebied langs de Bogaardenstraat te Diest (prov. Vlaams-Brabant) de bouw van 11 eengezinswoningen.

Voor dit project bestaat reeds een verkavelingsvergunning (Dossier nr. 2014/010VA, Ref. Stedenbouw 5.00/24020/1000128.1), waarvoor recent een bijstelling werd aangevraagd.[1] Voorliggende archeologienota heeft betrekking op de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van de woningen.

Het onderzoeksterrein ligt volledig in de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diest (besluit ID 5882). Het projectgebied bevindt zich bovendien volledig binnen het beschermde stads- en dorpsgezicht van de watermolen Ezeldijkmolen (ID 4131). Daarenboven bevindt het terrein zich binnen de bufferzone van het als UNESCO werelderfgoed aangeduide Begijnhof van Diest (ID 14993).[2]

Gezien voor de realisatie van dit project bodemingrepen uitgevoerd zullen worden, het terrein niet in een gebied ligt waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, het terrein niet binnen een gabarit bestaande lijninfrastructuur valt, het terrein niet in een beschermde archeologische site ligt, het terrein in een vastgestelde archeologische zone valt (ID 5882), het perceeloppervlak groter is dan 300 m² en de bodemingreep groter is dan 100 m², is het toevoegen van een bekrachtigde archeologienota aan de vergunningsaanvraag verplicht.[3]

Een archeologienota is een document dat opgemaakt wordt op basis van een archeologisch vooronderzoek en dat niet alleen administratieve gegevens van het onderzoeksgebied bevat, maar ook een verslag van de resultaten van het uitgevoerde vooronderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.[4] Het doel van het archeologisch vooronderzoek bestaat in het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische site in een onderzoeksgebied en indien deze aanwezig is te bepalen wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van de bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.[5]

De *Code van Goede Praktijk* draagt een aantal methoden aan van archeologisch vooronderzoek op basis waarvan deze evaluatie kan gebeuren. Deze vooronderzoeken zijn opgedeeld in vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem zoals bureauonderzoek, landschappelijk boor- of profielputtenonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering, én vooronderzoeken met ingreep in de bodem zoals verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites.[6]

Elk vooronderzoek start met een bureauonderzoek, waarbij de nodige beschikbare bronnen en literatuur geraadpleegd worden. Vervolgens volgt een afweging of er hierna reeds voldoende informatie over het terrein beschikbaar is om:

1. de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site te staven
2. een gemotiveerde uitspraak te kunnen doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken
4. een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken

Wanneer bovenstaande vragen na het bureauonderzoek nog niet met voldoende onderbouwing beantwoord kunnen worden, dienen aanvullende methoden van vooronderzoek te worden toegepast. Na voltooiing van elke fase wordt opnieuw afgewogen of deze fase voldoende informatie heeft opgeleverd om dezelfde vragen te

[1] Van de Staey ea. 2019.
[2] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14993
[3] Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen. https://www.onroerenderfgoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf
[4] Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen CGP 2018, 15.
[5] CGP 2018, 28.
[6] CGP 2018, 28-30.

beantwoorden. Indien dit niet het geval is, volgt verder vooronderzoek.[7] Welke methode gehanteerd wordt, is afhankelijk van onderstaande vier criteria:

1. Is het mogelijk om deze methode toe te passen op het terrein?
2. Is het nuttig om deze methode toe te passen op het terrein (levert het iets op?)
3. Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op het terrein?
4. Is het noodzakelijk om deze methode toe te passen op het terrein (kosten-batenanalyse)?

Vooraleer de opportuniteit van vooronderzoek met ingreep in de bodem af te wegen, wordt eerst de geschiktheid van de diverse methoden voor vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen. Het doel van een archeologisch vooronderzoek dient immers met een minimum aan destructie van het archeologisch archief bereikt te worden.[8]

Idealiter wordt het archeologisch vooronderzoek integraal uitgevoerd voorafgaand aan de aanvraag van de omgevingsvergunning. In sommige gevallen, omschreven in artikel 5.4.5 van het Onroerenderfgoeddecreet, is het echter niet mogelijk of wenselijk om de vooronderzoeken met ingreep in de bodem voorafgaand aan de aanvraag van deze vergunning uit te voeren. In dat geval dient de erkende archeoloog de resultaten van het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bij het agentschap in, als een te bekrachtigen archeologienota overeenkomstig de procedure uit art. 5.4.12 van het Onroerenderfgoeddecreet en de uitvoeringsbepalingen erbij.[9]

Het projectgebied maakt deel uit waar in 2015 onder de vroegere wetgeving reeds archeologisch vooronderzoek werd uitgevoerd door *Aron bvba.* Het betreft een archeologische prospectie met ingreep in de bodem onder de vorm van proefsleuven en proefputten.[10] Dit onderzoek omvatte naast het huidige projectgebied ook de Bogaardenstraat en de zone ten zuiden hiervan. Aansluitend hieraan vond reeds in verschillende deelzones een archeologisch vervolgonderzoek plaats.[11]

In het kader van de bijstelling van de verkavelingsvergunning werd een archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd. Van deze archeologienota, die werd gemeld op 1 april 2019, werd akte genomen onder ID 10744.

In het kader van deze archeologienota werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Gezien het op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek (Deel 1, hoofdstuk 1) mogelijk is om de aanwezigheid van archeologische waarden in het onderzoeksgebied aan te tonen, dringt een verder onderzoek zich op. Het plan van aanpak van dit vervolgonderzoek is omschreven in Deel 2.

[7] CGP 2018, 28-32.
[8] CGP 2018, 32-33.
[9] CGP 2018, 29.
[10] Van de Staey 2015.
[11] Celis ea. 2015.

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN

HOOFDSTUK 1. BUREAUONDERZOEK

Het archeologisch bureauonderzoek beoogt om op basis van gekende of ontsloten bronnen het onderzoeksgebied af te bakenen en te beschrijven, reeds verstoorde zones in kaart te brengen, gekende aardkundige en paleo-ecologische kenmerken te inventariseren en gekende archeologische en historische waarden en indicatoren te inventariseren en in te schatten.[12]

1. Beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode	2019C344[13]	
Naam en erkenningsnummer Archeoloog Rechtspersoon	Elke Wesemael OE/ERK/Archeoloog/2015/00007 ARON bvba Archeologisch Projectbureau, Neremweg 110, 3700 Tongeren OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
Actoren en specialisten binnen het project	Functie	Naam
	Erkend archeoloog Assistent-Archeoloog	Elke Wesemael Inge Van de Staey
Extern wetenschappelijk advies	Nvt.	Nvt.
Locatiegegevens	Vlaams-Brabant, Diest, Bogaardenstraat, Ezeldijk	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 1.945 m²	
Bounding box coördinaten	**xMin,yMin** 198293.11, 186677.01; **xMax,yMax** 198379.79, 186732.80	
Kadasternummers	Diest: Afd. 1, sectie A, nrs. 48K, 48L, 34Y2 en 67M4	
Thesaurusthermen[14]	Bureauonderzoek, Diest, Ezeldijk, Bogaardenstraat	
Overzichtsplan verstoringen	Zie *BIJLAGE 6*: Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)	

[12] CGP 2018, 48.
[13] De afbeeldingen in voorliggende nota werden overgenomen van de archeologienota met betrekking tot de bijstelling van de verkavelingsaanvraag: zie Van de Staey ea. 2019 (Projectcode 2019C171), ID 10744.
[14] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus

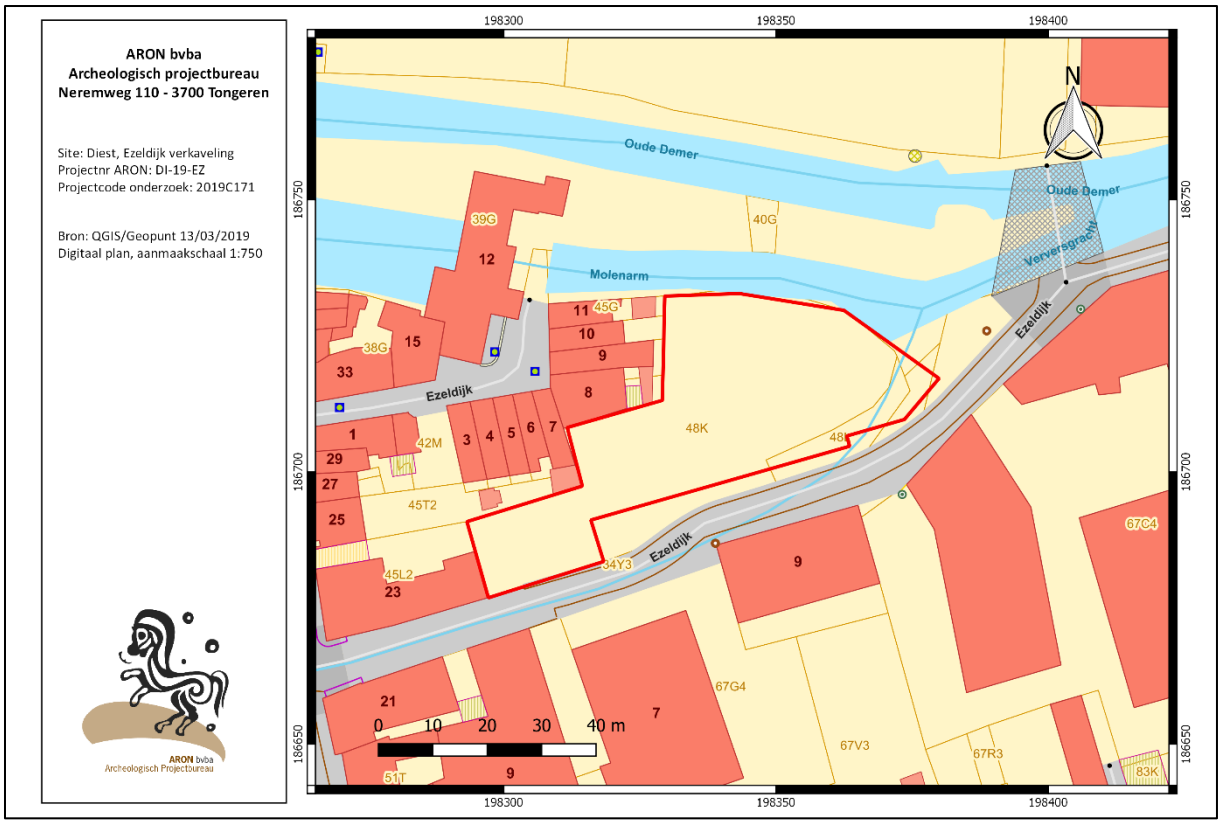

Afb. 1: Kadastraal plan met perceelgrenzen en afbakening van het projectgebied in het rood.[15]

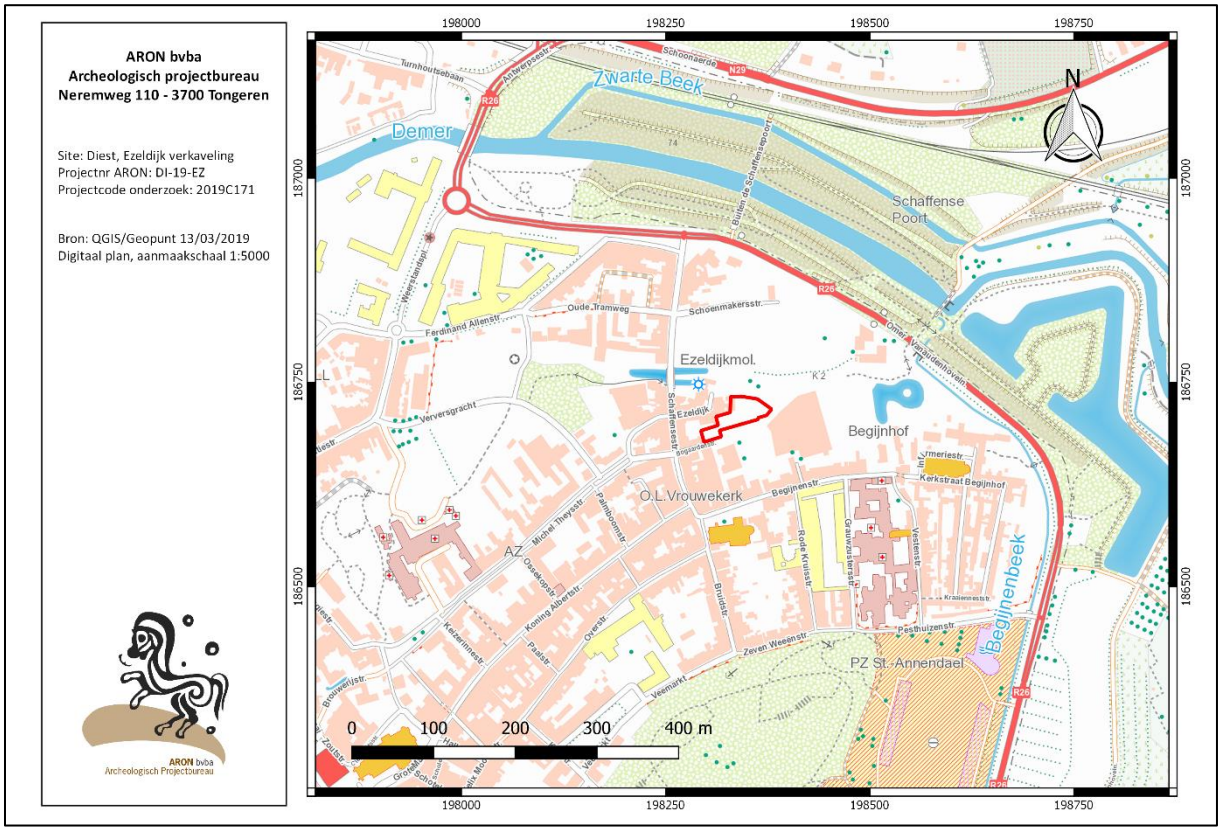

Afb. 2: Uittreksel uit de topografische kaart met afbakening van het projectgebied in het rood (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be)

[15] Dit is een aangepaste contour op het GRB, die een kleine afwijking vormt met de gegeorefeerde contour zoals aangeleverd werd op de digitale plannen.

Het terrein ligt binnen de historische stadskern van Diest, vastgesteld als archeologische zone (ID 5882).

Op het terrein zelf vond reeds archeologisch onderzoek plaats. Het onderzoeksterrein maakte in 2015 deel uit van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van een proefsleuven- en puttenonderzoek.[16] Aansluitend werd een archeologische opgraving/werkbegeleiding uitgevoerd ter hoogte van de rioleringswerken (*Afb. 3*, zone A) en ter hoogte van het zorgcentrum (*Afb. 3*, Zone B).[17]

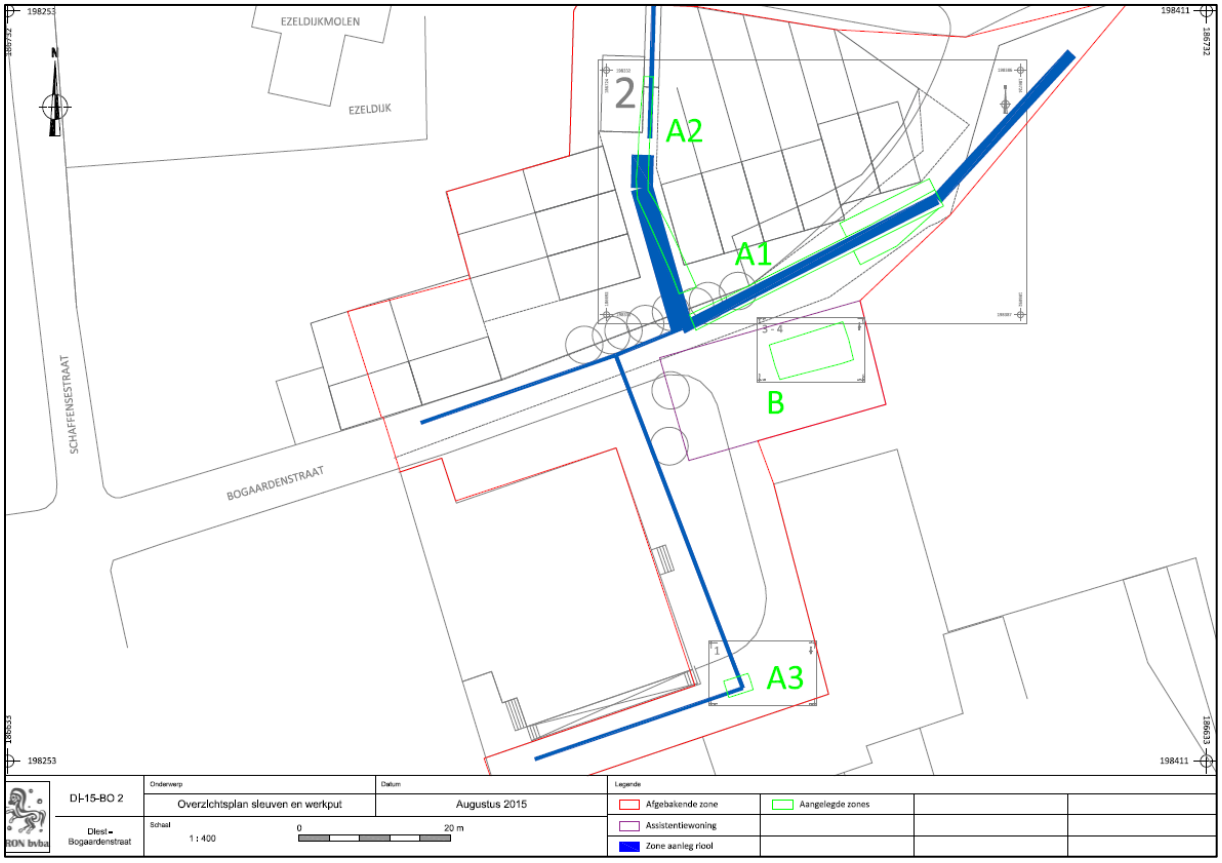

Afb. 3: Zones archeologische opgraving zoals uitgevoerd, 2015 (Bron: Aron bvba, aug 2015, schaal 1:400).

De resultaten van beide onderzoeken, met specifiek de zones die betrekking hebben op het huidige onderzoeksterrein, worden hieronder compleet weergegeven.

1.2.1. Archeologische prospectie met ingreep in de bodem (BIJLAGE 7)

1.2.1.1 Methodiek

Conform de 'Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een prospectie met ingreep in de bodem` en de resultaten van een bureaustudie werd het terrein onderzocht door middel van een combinatie van proefputten en proefsleuven die machinaal werden uitgegraven (*Afb. 4*). Ten zuiden van de Bogaardenstraat betrof het vier proefputten. Het huidige onderzoeksterrein werd onderzocht door zes proefsleuven.

[16] Van de Staey 2015.
[17] Celis 2015.

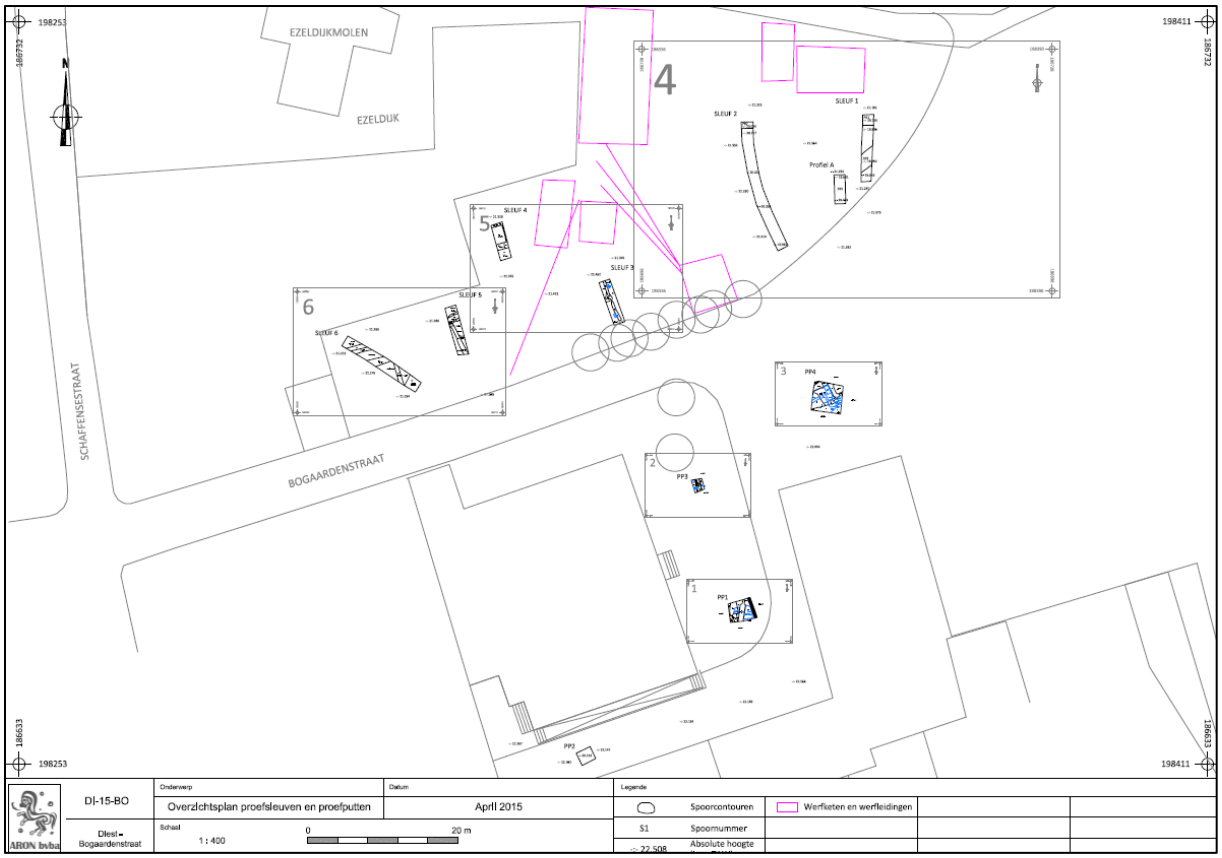

Afb. 4: Inplanting van de proefputten (perceel 67D4) en de proefsleuven (Bron: Aron bvba, april 2015, schaal 1:400).

De proefsleuven werden aangelegd ten noorden van de Bogaardenstraat, op een manier dat ze het werfverkeer en de aanwezige werfinrichting zo weinig mogelijk hinderden. Met uitzondering van proefsleuven 3 en 5, waar sporen in de uiteinden van de proefsleuven aanwezig waren, werd per sleuf een bodemprofiel aangelegd. Hiervan werd één bodemprofiel opgeschoond, gefotografeerd en ingetekend. Aangezien ter hoogte van sleuf 1 een gracht (S33) werd aangetroffen die niet meer zichtbaar was in proefsleuf 2, werd een bijkomend profiel (profiel A) aangelegd om de aard van dit spoor te achterhalen.

1.2.1.2 Onderzoeksresultaten

A. Bodemopbouw en gaafheid van het terrein het onderzoeksgebied

In het noordoosten van het terrein werd ter hoogte van profielputten 1 en 2 (*Afb. 5*) de natuurlijke bodem in de vorm van een bruingrijs met roest gevlekt alluviaal zandleempakket aangesneden op een diepte van ca. 95 cm tot 1,10 m onder het maaiveld. Hierboven situeerde zich één of meerdere zwartbruine ophogingspakketten die bovenaan werden afgedekt door een laag steenslag, rustend op geotextiel. Ook in de westelijke zone van het terrein kon ter hoogte van profielputten 4 (*Afb. 6*) en 6 onder een laag steenslag en bouwpuin met een dikte van 60 tot 90 cm een opvullingspakket tot op een diepte van ca. 1,20 m worden aangeduid. Hieronder situeert zich een vergelijkbaar bruingrijs alluviaal pakket dat in profielput 6 op een diepte van 1,60 m onder het maaiveld op een zwartgrijze alluviale laag rust. Ook ter hoogte van profielput 4 rust het bruingrijze alluviale pakket op een diepte van 1,65 m op een ca. 5 cm dunne zwartgrijze alluviale laag. Een groen zandig tertiair substraat werd onderaan de profielput aangesneden. In profielput 5 (*Afb. 7*) tenslotte ontbrak het grijsbruin alluviale pakket maar bevond er zich op een diepte van 85 cm onmiddellijk een donkerblauwe tot zwartblauwe alluviale laag met een dikte van ca. 20 cm, die zich op een blauwgrijze alluviale kleibodem situeert.

B. De archeologische sporen en vondsten

Bij de aanleg van **proefsleuf 1** werd op een diepte van ca. 1,60 m een NO-ZW georiënteerde gracht (S33) van 2,30 m breed aangesneden (*Afb. 8*). In doorsnede bleek dat deze gracht door middel van twee opvullingslagen met

puin werd gedempt. Het betreft een bruine (laag 1) en donkerbruine tot zwarte (laag 2) laag, beide met veel fragmenten baksteen, steen, mortel en ijzerzandsteen erin. Hieronder bevindt zich een zwarte gereduceerde zandige laag met vlekken klei, die als oude sliblaag (rivierslib) kan worden geïnterpreteerd. Een blauwe uitloging werd onderaan aangeduid (*Afb. 9*). Gezien het ontbreken van vondsten kan geen exacte datering worden gegeven wanneer deze gracht werd gedempt. Toch kan op basis van het voorkomen van opvullingslaag 1 tot op het niveau net onder het maaiveld, een eerder recente datering vooropgesteld worden.

Aangezien deze gracht ter hoogte van proefsleuf 2 niet meer aangeduid kon worden, werd ten westen van proefsleuf 1 een bijkomende profielput (Profiel A) aangelegd (*Afb. 10*). Hierin werd de gracht wel aangesneden en konden dezelfde opvullingslagen worden aangeduid. Restanten van een oeverbeschoeiing werden niet aangetroffen.

Hoewel de locatie van de Verversgracht op basis van het oude kaartmateriaal net ten oosten en zuiden van deze gracht werd verwacht, werd op basis van deze gegevens vermoed dat het oorspronkelijke grachttracé iets meer in noordelijke richting gelegen was. Deze gegevens werden echter weer weerlegd tijdens de archeologische werfbegeleiding (zie *infra*).

Bij de aanleg van **proefsleuf 2** werden geen sporen aangetroffen.

Ter hoogte van **proefsleuf 3** werd op een diepte van 1,50 m een smalle (30 cm breed) NNW-ZZO georiënteerd muur- of funderingsfragment, opgebouwd uit blokken ijzerzandsteen, aangesneden (*Afb. 11*). In het zuiden van de proefsleuf betreft het S34, in het noorden bevindt zich S38. Beide sporen worden van elkaar gescheiden door S35. Dit spoor heeft een bruinbeige gevlekte vulling met tal van brokken kalkmortel en kan als uitbraakspoor worden geïnterpreteerd. Een profiel op S38 wees uit dat dit spoor zich op de alluviale bodem situeert (*Afb. 12*). Ook het oosten van de sleuf wordt door een alluviale bodem ingenomen, in het westen van de sleuf situeren zich twee opvullingslagen (S34 en S36).

Afb. 5: PR 2, proefsleuf 2

Afb. 6: PR 4, proefsleuf 4

Afb. 7: PR 5, proefsleuf 5

Afb. 8: Proefsleuf 1, S33, bovenaanzicht

Afb. 9: Proefsleuf 1, S33, coupe

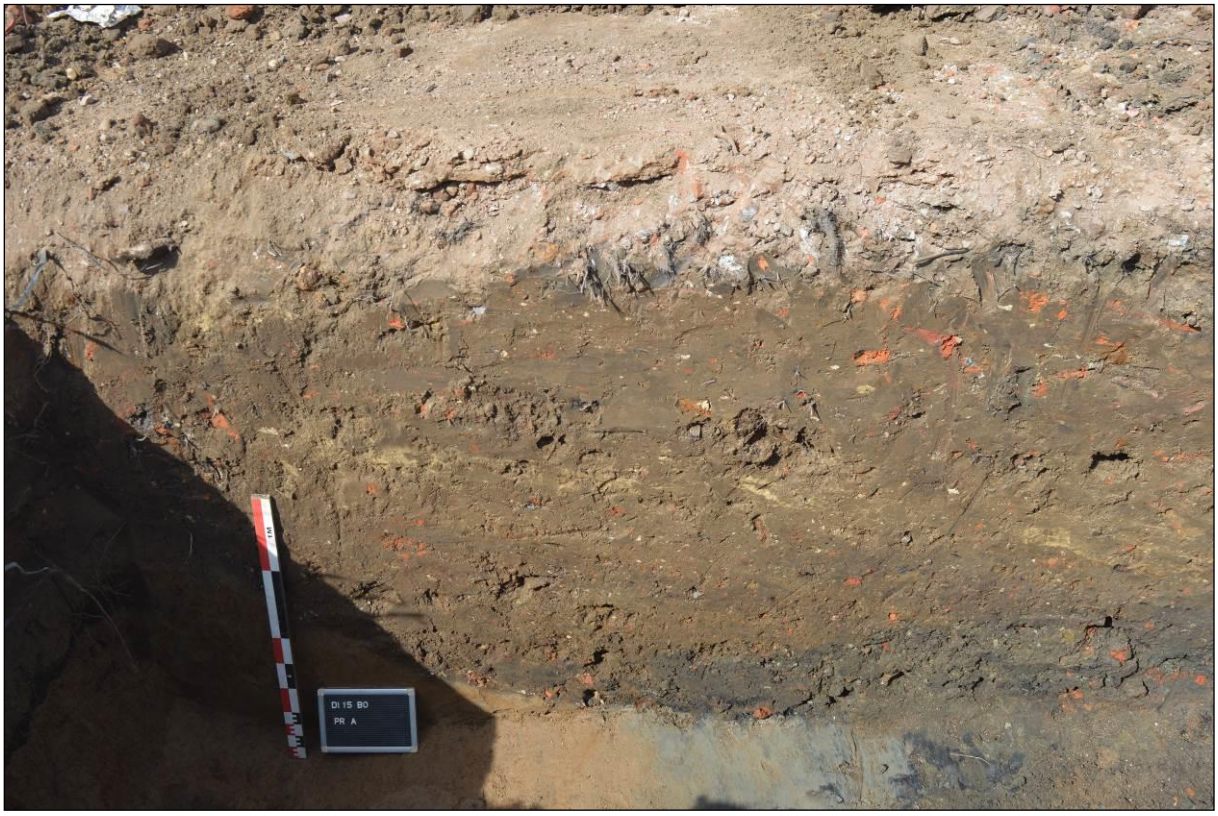

Afb. 10: Profiel A

Proefsleuf 4 werd aangelegd op een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld (*Afb. 13*). In het noorden van de proefsleuf werd een kelder of beerput (S39) aangesneden. Deze structuur was opgebouwd uit baksteen (20 x 9 x ? cm) en cementmortel en was aangebouwd tegen een oudere ONO-WZW georiënteerde muur (S40) van 80 cm breed. De bovenste laag van deze muur was opgebouwd uit baksteen (23 x 10 x ? cm), ijzerzandsteen en gele kalkmortel en werd in het oosten door uitbraakspoor S41 verstoord. De bovenlaag van de muur rustte op een fundering van ijzerzandsteenblokken.

Ter hoogte van **proefsleuf 5** (*Afb. 14*, werd op ca. 20 cm onder het maaiveld een put (S45) uit baksteen (17,5 x 8,5 x 5,5 cm) en cementmortel aangesneden (*Afb. 15*). Deze rustte op een diepte van ca. 1,30 m onder het maaiveld op een ONO-WZW georiënteerde grotendeels uitgebroken muur (S43). Deze muur had een breedte van ca. 65 cm en was door middel van ijzerzandsteenblokken en gele kalkmortel opgebouwd (*Afb. 16*). Ten zuiden van de muur werd het vlak met een diepte van ca. 1,75 m aanzienlijk dieper aangelegd in de alluviale bodem. Hierin werd een NW-ZO georiënteerd uitbraakspoor (40 cm breed) van een muur (S44) aangeduid.

In **proefsleuf 6** (*Afb. 17*) tenslotte, werden met S47 en S48 op een diepte van ca. 1 m twee uitbraaksporen van muren in ONO-WZW richting aangetroffen. S47 en S48 zijn respectievelijk 1,10 m en 60 cm breed en hebben een bruine opvulling met fragmenten kalkmortel, cementpap, steen, baksteen en ijzerzandsteen. Meer in zuidelijke richting werd onmiddellijk onder de 30 cm dikke laag steenslag een NNW-ZZO georiënteerde muur (S46) aangesneden. Deze muur was ca. 60 cm breed en was door middel van bakstenen (20 x 10 x 5 cm) en gele kalkmortel opgebouwd. Het baksteenformaat van deze muur kan mogelijk gekoppeld worden aan 'de Spaanse Moef' (24 x 11 x 6 cm) en zo in de 17de eeuw gedateerd worden.

Afb. 11: Proefsleuf 3, bovenaanzicht

Afb. 12: Proefsleuf 3, S38, doorsnede

Afb. 13: Proefsleuf 4, bovenaanzicht

Afb. 14: Proefsleuf 5, bovenaanzicht

Afb. 15: Proefsleuf 5, detail S45

Afb. 16: Proefsleuf 5, detail S43, S44

Afb. 17: Proefsleuf 6, bovenaanzicht

C. Conclusie

De zone ten noorden van de Bogaardenstraat kan in twee zones onderverdeeld worden. In het oosten werd ter hoogte van proefsleuf 1 en profielput A de Verversgracht aangesneden. Het betreft een meer dan 7 m brede grachtopvulling die door middel van twee puinlagen werd opgevuld. Hoewel ook hier de datering door het ontbreken van vondsten onzeker blijft, kan op basis van de opvulling tot aan het maaiveld een eerder recente demping vooropgesteld worden. In de westelijke zone van het terrein (ter hoogte van proefsleuven 3 tem 6) werd met put S45 een restant van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing, zoals aangegeven wordt op de oude kaarten, onmiddellijk onder een ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Ook S46, mogelijk daterend in de 17de eeuw, was onmiddellijk onder deze laag steenslag aanwezig. Uitbraaksporen en funderingsresten van muren werden verder op een diepte van 1,50 m (proefsleuf 3), 1,00 m (proefsleuven 4 en 6) en 1,30 à 1,80 m (proefsleuf 5) aangetroffen. Of ook deze muren ook aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, is mogelijk. Een ander optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Een precieze datering kan door het ontbreken van vondsten echter niet gegeven worden.

1.2.2. Archeologische opgraving/werfbegeleiding (BIJLAGE 8)

1.2.2.1 Methodiek

Aansluitend in 2015 een archeologisch vervolgonderzoek gehouden ter hoogte van de aan te leggen wegenis, rioleringen en nutsleidingen (zone A1, zone A2 en zone A3) en de zone van de assistentiewoning waarin een diepere liftkoker en regenton was voorzien (zone B).

Met betrekking tot het huidige onderzoek worden enkel de resultaten opgenomen van zone A1 en A2, die zich ter hoogte of aansluitend aan het huidige projectgebied bevinden (*Afb. 18*).

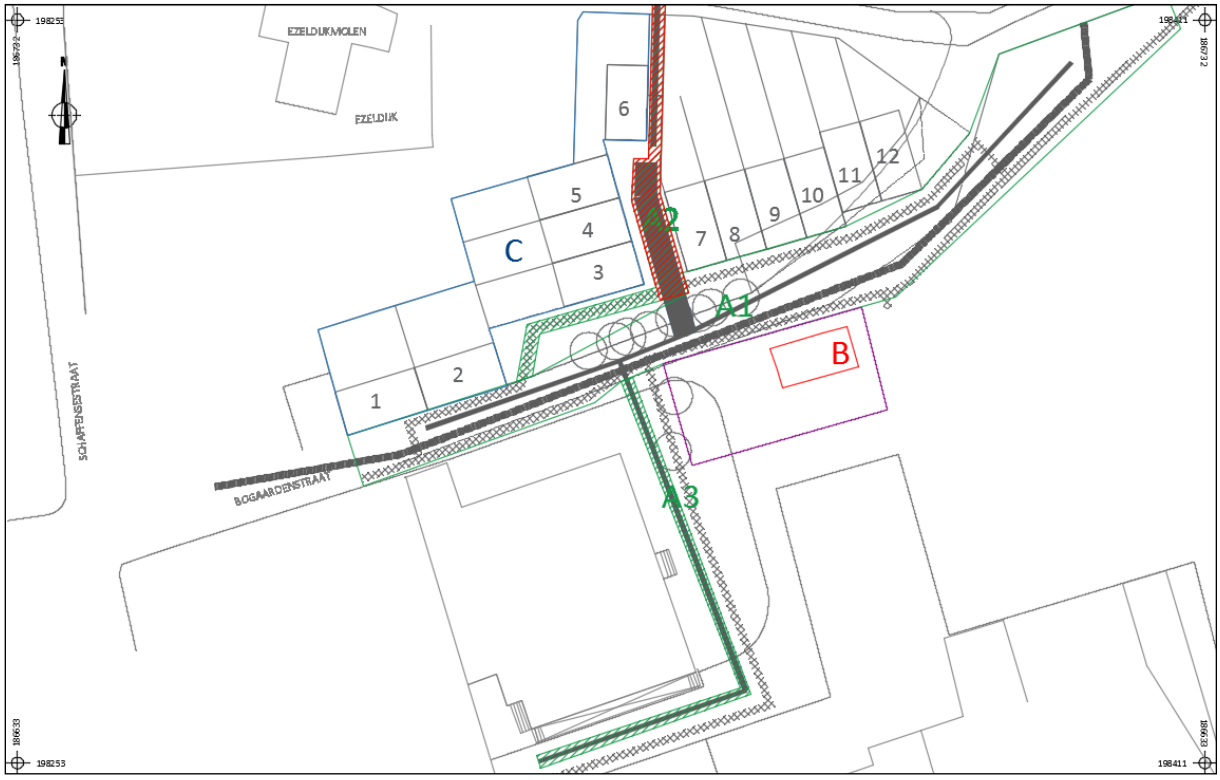

Afb. 18: Grondplan met aanduiding van zone A (groen), zone B (rood) en zone C (blauw, toenmalige verkaveling). (Bron: DMI vastgoed/ ARON bvba 2015).

1.2.2.2 Archeologische sporen en vondsten

A. Zone A1

In deze zone werd de vulling (S27) en de houten beschoeiing (S28) van de Verversgracht op verschillende plaatsen aangesneden.

De grachtvulling (PR8)

Bij werfzone A1 werden restanten verwacht van de Verversgracht wiens noordoost-zuidwest tracé onder de huidige Bogaardenstraat liep. Bij een eerdere opvolging bij aanleg van werfzone A2 werden reeds aanwijzingen gevonden van enkele nagezakte lagen van deze Verversgracht. Na het verwijderen van eerdere verstoringen (diverse rioolbuizen), werd de vulling van de gracht vanaf de aanleg van buis 4 vaag aangesneden, vanaf de aanleg van buis 7 werd deze overal aangetroffen. De vulling (S27) bestond uit een zwarte, vettige en zeer korrelige grond met veel baksteenpuin, houtskool, steenkool, glas, mosselschelpen, lei, aardewerk, ijzeren objecten en houten balken en planken (V24). Bij de aanleg van de verschillende regenbuizen, werd deze vulling overal aangetroffen; het betreft een homogeen pakket dat lokaal meer baksteenpuin bevat (*Afb. 19*, PR8). Tot op een verstoringsdiepte van 3m TAW werd deze laag nog waargenomen. Door mogelijk instortgevaar is hier niet geboord naar eventuele diepere lagen.

Op een diepte van 2m werd uit deze laag nog tabakspijpen uit pijpaarde, industrieel wit waar, een porselein stroomgeleider en fragmenten van een jaren ’50 of ’60 servies teruggevonden. Uit dit vondstenensemble kon afgeleid worden dat deze grachtvulling rond het midden van de 20ste eeuw dateerde. Dit komt mooi overeen met de datering van het dichtleggen van de Verversgracht in 1972.

Afb. 19: Profiel 8.

De beschoeiing (PR6 en 7)

Bij de aanleg van de eerste twee regenwaterbuizen werd enkel de vulling van de Verversgracht aangetroffen en werden geen restanten van de noordelijke beschoeiing waargenomen. Bij aanleg van buis 3 tot 13 werd de beschoeiing in de vorm van dikke ingeheide palen (S28) wel geregistreerd (*Afb.* 20, PR6). Onder de verstoring van de rioolbuizen was deze goed bewaard. De onderlinge afstand van de palen varieerde van 20 cm tot 50 cm. Enkele palen werden schuin ingeheid en wijzen mogelijk op een herstelling of versteviging van de beschoeiing. De palen die bijna of reeds sterk verstoord werden, zich in de vulling van de gracht bevonden of uitgetrokken werden door

de aanleg van de kraan, werden gerecupereerd en gefotografeerd (V12 tot V23, zie infra). Waar mogelijk werden de palen, balken en planken die nog in situ zaten, ongeroerd.

Op het einde van de deelzone van A1 werd de sleuf door de aanleg van een vertakking van een andere riolering verbreed. Ter hoogte van buis 10 en 11 werd zo een knik in het tracé van de gracht waargenomen. De ingeheide palenrij week uit naar het noord-noordoosten en volgde zo exact de baan van de Bogaardenstraat.

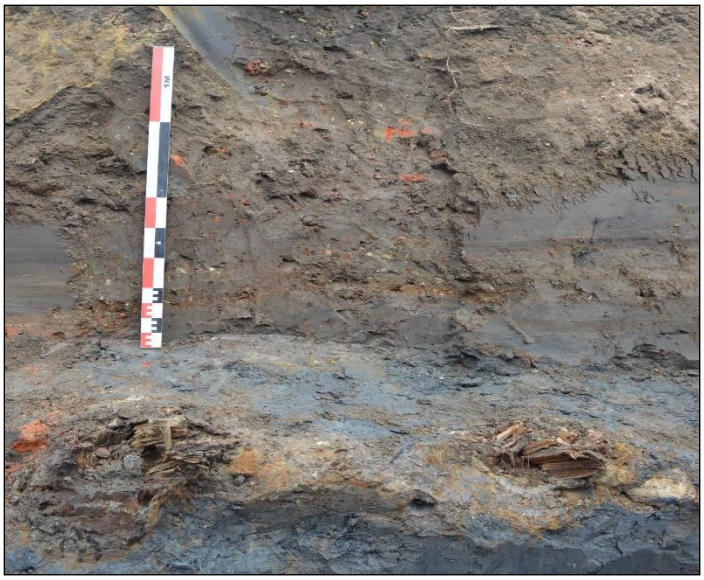

Afb. 20: Profiel 6.

Ter hoogte van de aanleg van buis 7 en 8 werden restanten aangetroffen van horizontaal planken en boomstronken vastgezet door dicht bij elkaar geplaatste ingeheide palen. Deze palen stonden niet ingeheid tegen de horizontale beschoeiing en waren mogelijk te interpreteren als een herstelling. Deze planken en boomstronken werden aangetroffen in het profiel van de sleuf en werden, omdat ze niet bedreigd werden, niet ingezameld.

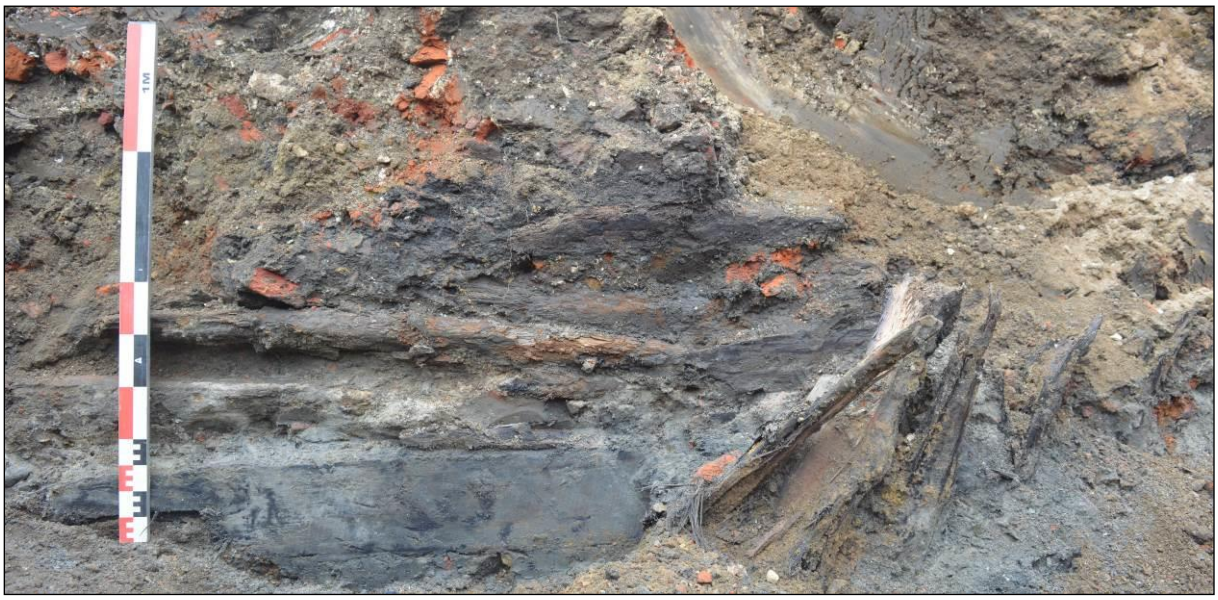

Afb. 21: Zicht op de beschoeiing van de Verversgracht (S28), PR7.

De zuidelijke begrenzing van de Verversgracht werd momenteel niet aangetroffen. Deze is mogelijk grotendeels aangetast door de aanleg van een oudere diepe rioolbuis.

In totaal werden 5 balken (V12, V13, V19, V20 en V23) uit de beschoeiing, en 5 balken (V15, V16, V17, V21 en V22) en 2 planken (V14 en V18) uit de vulling van de Ververgracht gerecupereerd. De ingeheide balken uit de

beschoeiing en de vulling waren tussen de 1.20 m en 2.50 m lang, bestonden allemaal uit eik en waren onderaan in twee tot vier vlakken aangepunt. Buiten dikke balken werden ook enkele smalle boomstronken (V15) geregistreerd. Deze maakte, samen met smalle dunne planken, deel uit van de beschoeiing (*Afb. 21*, PR7). Op drie balken (V12, V17 en V22) werden sporen, zoals uitgeschaafde geulen (*Afb. 22b*) en rijen met kleine nageltjes (*Afb. 22a en 23*, aangetroffen die niet direct te linken waren aan een functie als beschoeiing. Deze balken werden mogelijk gerecycleerd vanuit andere bouwwerken en daarna gebruikt als beschoeiing. Dit werd ook reeds geattesteerd bij de balken die gebruikt werden voor de beschoeiing van de Demer en de Ezeldijkmolenloop[18].

Afb. 22a (bovenaan): Nagels in balk V22.
Afb. 22b (links): Uitgeschaafde geul in balk V12.
Afb. 23 (rechts): Nagels in balk V17.

De Verversgracht

Het tracé van de Verversgracht lijkt nagenoeg volledig het tracé van de Bogaardenstraat te volgen. Bij de aanleg van de riolering werd duidelijk dat de loop van de gracht zich naar het noordoosten toe dieper had uitgesneden, m.a.w. naar de Demer toe. De zwarte vullingslaag (S27) werd naar het einde toe frequenter aangesneden. Meer naar het centrum van de stad was de gracht minder diep uitgegraven en werd daarom maar sporadisch de zwarte grachtvulling aangetroffen. Deze hypothese wordt bevestigd door een geregistreerde balk ter hoogte van buis 3, deze aangepunte ingeheide balk mat slechts 1.20 m terwijl een balk ingeheid aan het uiteinde van deze deelzone 2.50 m mat.

Een muur

Op 1m onder het maaiveld werd ter hoogte van de aanleg van buis 9, aan de noordkant, twee ijzerzandstenen blokken (S64) (10 x 12 en 10 x 15 cm) aangetroffen (*Afb. 24*). Dit was mogelijk een restant van een fundering van een muur of trap naar de Verversgracht. Indien het een muur was, had deze een noordwest-zuidoost oriëntatie. Op het grondplan van de Bogaardenkazerne uit 1855 stond op het perceel een klein trapje naar de Verversgracht toe. Dit trapje was echter aan de zuidkant van de gracht gesitueerd en viel niet in het projectgebied.

[18] Roggen ea. 2015.

Afb. 24: Zicht op twee ijzerzandsteen (S64) blokken in het profiel.

B. Zone A2 (PR3)

Zone A2 volgt het tracé van de aanleg van buizen voor het vervoer van regenwater. Voorafgaand aan deze werken, werd de sleuf reeds opgegraven. De sleuf werd aangelegd tot op 19.922m TAW. Naar het noorden toe werd deze verhoogd tot 20.128m TAW. Het betrof hier namelijk een pakket van zandleem zonder scherpe aflijning (alluviale afzettingen) waarin drie vergravingen werden herkent. Naar het noorden toe bleken deze afzettingen te stijgen. De onderste twee afzettingen (S19 en S20) waren respectievelijk een bruingrijze en een grijslichtbruine zandleem laag met spikkels bot, aardewerk, baksteen, en houtskool. Het bovenste pakket (S19) had een dikte van een halve meter, het pakket daaronder (S20) kwam deels in het profiel en deels in het vlak tevoorschijn. Het onderste pakket (S20, V11) dateert vermoedelijk uit de late middeleeuwen. Het twee pakket (S19, V10) bevatte meer materiaal en kan nauwer gedateerd worden. Aan de hand van enkele roodgebakken scherven, Langerwehesteengoed en Maaslands wit aardewerk kan deze laag gedateerd worden in de 14de tot 15de eeuw. Ouder materiaal, zoals proto-steengoed, grijs Elmtaardewerk en vroeg-rood, in deze lagen bewijst dat dit een sterk vermengde context was. Vermoedelijk was deze zone ten noorden van de Ververgracht en ten zuiden van de Ezeldijkmolenloop vaak onderhevig aan overstromingen.

Twee kuilen (S21-22) werden geregistreerd, deze waren echter reeds vlak onder de egalisatielagen zichtbaar. Een beige tegel met witte glazuur op de bovenkant dateert deze sporen in de 17de-19de eeuw.

Een derde vergraving werd in het zuiden van de sleuf geregistreerd (*Afb. 25*, PR3). Het betrof enkele lagen (S17.1 en S17.2) die naar het zuiden toe dalen. Vermoedelijk gaat het hier om de bovenste opvullingslagen van de Verversgracht. In dit pakket zat een stukje rubber (V9) dat deze vulling in een recente periode dateert. Onder dit pakket kwam nog een lichtere laag. Deze laag, die uit twee delen bestond (S18.1 en S18.2), bevatte geen vondsten maar duidt mogelijk op een oudere opvullingslaag van de Verversgracht.

Afb. 25: Zicht op het profiel (PR3) in sleuf 1, zone A2, links de opvullingslagen van de Verversgracht, rechts de alluviale afzettingen.

C. Conclusie

De Verversgracht volgde nagenoeg volledig het tracé van de Bogaardenstraat. De noordelijke beschoeiing werd dan ook op verschillende plaatsen aangetroffen. De zuidelijke werd niet geattesteerd. De oeverbeschoeiing bestond uit aangepunte eiken balken. Dwars werden enkele planken en stronken als beschoeiing gebruikt. Het materiaal werd gerecupereerd uit andere bouwwerken. Eénmaal werd mogelijk een herstelling van de oever geregistreerd. De vulling van de gracht bestond uit één pakket zwarte en korrelige zandleem met brokken bouwpuin, mosselschelpen, steenkool en aardewerk. Onderaan het pakket werd een moderne porseleinen stroomgeleider aangetroffen. Het aardewerk kan gedateerd worden tot vlak voor het dempen van de gracht.
De loop van de Verversgracht wijkt zo af van de gegevens van het vooronderzoek in de vorm van proefsleuven, waarbij de loop van de Verversgracht meer naar het noorden werd gesitueerd. De daar aangetroffen langwerpige ondiepe vergraving was mogelijk een bassin voor het opvangen van water voor één of andere industrie (zoals het bleken van lakens) of een ongekende afwateringsgreppel/aftakking van de Verversgracht.

Ten noorden van de Verversgracht werden geen sporen van bewoning aangetroffen. Vermoedelijk was deze zone te drassig of nog niet geschikt voor bewoning. De alluviale afzettingen die hier geregistreerd werden, sterk vermengd met ouder materiaal, duidden dit ook. Het gebied was bijgevolg onbewoond en sterk onderhevig aan overstromingen. De overstromingen zijn te wijten aan wanbeheer van deze waterlopen.

1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden

Het archeologisch bureauonderzoek heeft als doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken, de bewaringstoestand en de wetenschappelijke waarde ervan en zijn relatie met het landschap. Verder wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor de omgevingsvergunning wordt aangevraagd, van de uitvoeringswijze van deze werken en van de potentiële impact van deze werken op het bodemarchief.[19]

Gezien het onderzoeksgebied gelegen is in een zone met een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, dient tevens bijzondere aandacht besteed te worden aan de bouwhistoriek in het gebied. Het gaat om een bureauonderzoek in een zone die vandaag gelegen in stedelijk gebied.

Volgende onderzoeksvragen vragen dienen tijdens het bureauonderzoek behandeld te worden:

- Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?
- Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?
- Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?
- Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?
- Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Randvoorwaarden:

Voorliggende archeologienota volgt aansluitend op de archeologienota met betrekking tot de regularisatieaanvraag van de verkavelingsvergunning (Dossier nr. 2014/010VA, Ref. Stedenbouw 5.00/24020/1000128.1). In het kader van de bijstelling van de verkavelingsvergunning werd een archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd. Van deze archeologienota, die werd gemeld op 1 april 2019, werd akte genomen onder ID 10744.

[19] CGP 2018, 48.

1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen

De initiatiefnemer plant op een ca. 1945 m² groot gebied, kadastraal gekend als Diest, Afd. 1, percelen 48K, 48L, 34Y2 en 67M4 en gelegen ter hoogte van de Bogaardenstraat in Diest (prov. Vlaams Brabant), de realisatie van 11 woonhuizen (*Afb. 26 en BIJLAGE 5*).

Voor dit project bestaat reeds een verkavelingsvergunning (Dossier nr. 2014/010VA, Ref. Stedenbouw 5.00/24020/1000128.1), waarvoor recent een bijstelling werd aangevraagd.[20] Voorliggende archeologienota heeft betrekking op de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van de woningen.

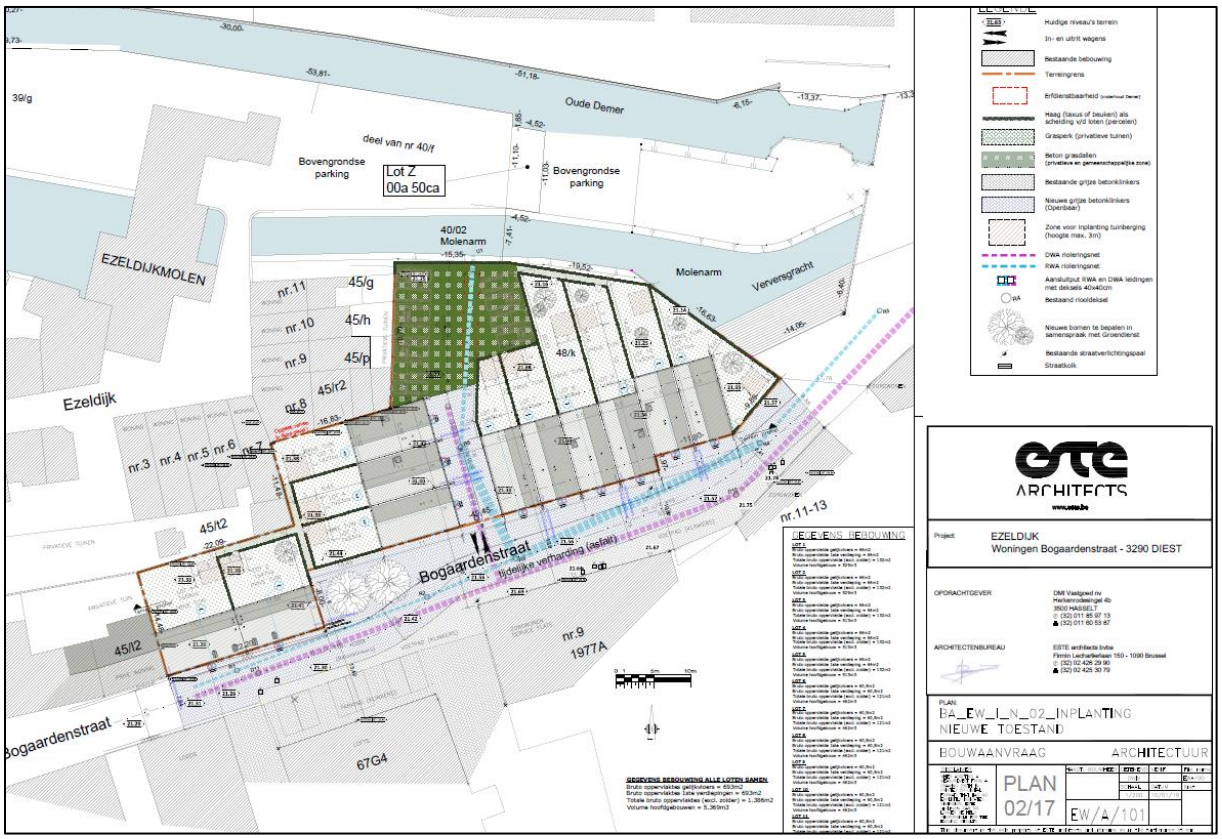

Afb. 26a: Inplantingsplan nieuw (Bron: ESTE Arch., digitaal plan, dd. 10/01/2019, schaal 1:200, 2019C171).

Opbouw woningen

De juiste fundering van de woningen blijft tot op heden onbekend en is afhankelijk van de berekeningen van de stabiliteitsingenieur. Mogelijke opties zijn dat gewerkt wordt met een putfundering, mogelijk een paalfundering. Een andere mogelijkheid blijft erin bestaan dat de woningen zullen opgebouwd worden op een betonnen vloerplaat en een sleuffundering onder de draagwanden. Er zullen geen kelders uitgegraven worden.

Verder zal over de gehele oppervlakte de steenslagverharding worden weggegraven. In de achterliggende tuinen worden graszoden aangeplant die bodemingrepen met zich meebrengen tot op een diepte van 20 cm onder het maaiveld. Ter hoogte van lot 2, lot 8, lot 9, lot 10 en lot 11 is verder de aanplanting van een boom voorzien (nader te bepalen met de groendienst). Voor de plantputten wordt van een maximale verstoringsdiepte van 1,20 m uitgegaan. Bodemingrepen tot op een diepte van max. 50 cm ten gevolge de aanplanting van hagen (als erfafbakeningen) zijn mogelijk. Ook voor de aanleg van de tuinbergingen zijn bodemingrepen tot ca. 50 cm niet uitgesloten.

Verder is per lot de uitgraving van een regenwaterput voorzien (5000 l). Hiervoor zal een ca. 4 m² grote zone tot een diepte van max. 2,5 m worden uitgegraven.

[20] Van de Staey ea. 2019.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

.

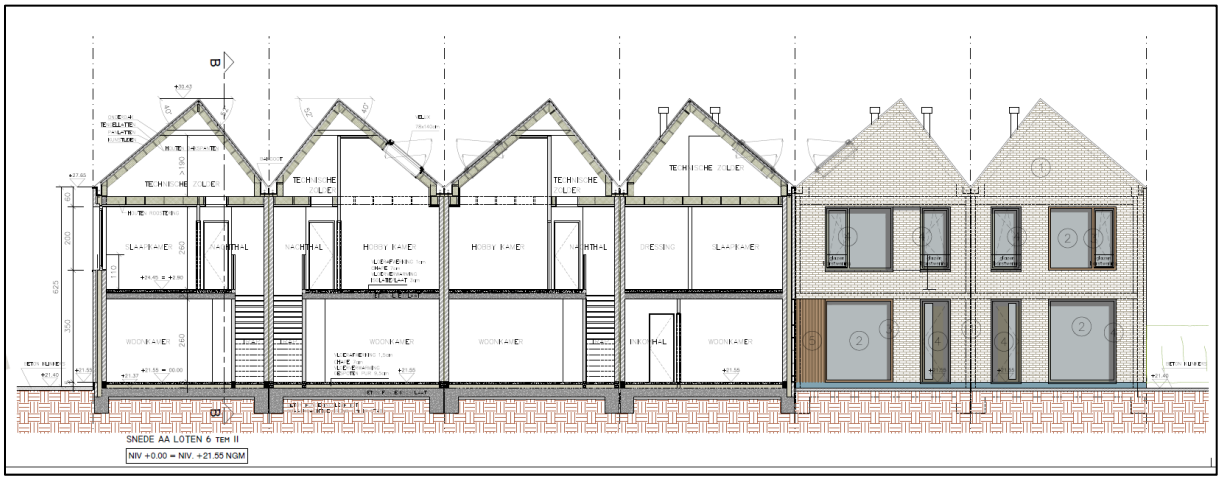

Afb. 26b: Snede Woningen Bogaardenstraat (Bron: ESTE Arch., digitaal plan, dd. 10/01/2019, schaal 1:50, 2019C171).

Werfzone

De werfzone zal volledig binnen de zone van de bodemingrepen vallen. Er worden geen bijkomende bodemingrepen verwacht

1.5 Werkwijze, verloop en actoren

Ondanks het feit dat het bureauonderzoek betrekking heeft op een zone die gekenmerkt wordt door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, diende ook aandacht besteed te worden aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied. Volgende kaarten werden in het kader van dit deelaspect van het vooronderzoek dan ook geraadpleegd: de topografische kaart, de bodemkaart, de potentiële bodemerosiekaart per perceel 2017, de bodembedekkingskaart 2012, de quartair geologische kaart, de tertiair geologische kaart en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (AGIV). De bodembedekkingskaart en de potentiële bodemerosiekaart worden in het bureauonderzoek niet afgebeeld vermits zij geen bijkomende informatie geven over het onderzoeksgebied. Voor het projectgebied bestaat geen geomorfologische kaart. Wel werd een geomorfologische beschrijving opgemaakt door *Frederickx* en *Gouwy* in het toelichtingsboekje bij de Quartairgeologische kaart, kaartblad Hasselt.[21] Deze beschrijving werd eveneens doorgenomen.

Om een inzicht te bekomen in de reeds gekende archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied werd in de eerste plaats het archeologisch rapport van het reeds uitgevoerde archeologische vooronderzoek (bureauonderzoek en proefputten- en proefsleuvenonderzoek) en aansluitend het archeologisch vervolgonderzoek geraadpleegd.

Het betreft:

- VAN DE STAEY I. (2015) *Prospectie met ingreep in de bodem aan de Bogaardenstraat te Diest (Ezeldijk) (Aron-rapport 232), Sint-Truiden.*
- CELIS D., VAN DE STAEY I. & WESEMAEL E. (2015) *Archeologische opgraving en begeleiding aan de Bogaardenstraat te Diest (Ezeldijksite nv). Onderzoek uitgevoerd in opdracht van THV Ezeldijk Development – Probis B&O (ARON-Rapport 243),* Sint-Truiden.

Ook interessant waren de volgende rapporten:

[21] Frederickx ea. 1996.

- TROMMELMANS R, MAESEN. K, VAN RANSBEECK L., WYNS G., ACKE B. (2011) *Archeologische opgraving. Bogaardenklooster Diest (prov. Vlaams-Brabant) (Rapport 2011/003),* Ingelmunster.
- ROGGEN R. En DEVILLE T. (2015) *Demer door Diest, Fase 1 (gemeente Diest) (Condor Archaeological Research Conceptrapport 94),* Bilzen.

Verder werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd.[22] Deze online inventaris, opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid, biedt een overzicht van alle tot nu toe gekende archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Voor zover voorhanden werd gebruik gemaakt van verschillende publicaties die betreffende archeologische vondsten en uitgevoerde opgravingen in de omgeving verschenen. Via het Geoportaal van Onroerend Erfgoed werd eveneens de inventaris van de beschermde archeologische sites, de inventaris van vastgestelde archeologische zones en de inventaris van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt, geraadpleegd.

Voor het recentere verleden van het studiegebied werden verschillende gravures en historische kaarten bestudeerd: een gravure van '*Deist*' uit 1580, opgemaakt door *Frans Hogenberg*, een gravure van '*Diesta*', opgemaakt door *Jan de Haen* uit 1606,[23] een ongedateerd panorama van de stad Diest vanaf de Antwerpse poort[24], de kaart van *Diest* uit het Kaartboek van Averbode Rijksarchief Leuven (1650-1680)[25], de stadsplattegrond van Corneslis Lowis (1669), de kaart van de *Demer en zijn bijrivieren van Testelt tot Aarschot* (1716)[26], een kaart van de stad Diest uit 1786[27], de kadastrale kaart van 1823[28], de *Villaretkaart* (1745-1748), *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, opgemaakt op initiatief van *Graaf de Ferraris* (1771-1778), de *Atlas der Buurtwegen* (1842), de *Vandermaelenkaart* (1846-1854) en de *Popp-kaart* (1842-1879). Deze laatste vijf kaarten werden geraadpleegd via de website Geopunt.be. Via de website Cartesius.be werden de topografische kaarten uit 1873, 1904, 1939, 1969 en 1981, opgemaakt door het Nationaal Geografisch Instituut en zijn voorgangers, bestudeerd. Enkel de kaart van 1939 wordt in het bureauonderzoek weergegeven. Ook werden oude luchtfoto's (1971, 1979-1990, 2008-2011) die eveneens via de website Geopunt.be (AGIV) ontsloten zijn bestudeerd. Enkele foto's, gravures en kaarten die bijkomende relevante informatie over het onderzoeksgebied weergaven, werden in het bureauonderzoek afgebeeld.

Gezien het reeds uitgevoerde archeologisch onderzoek in 2015 werd naar aanleiding van deze archeologienota geen bijkomend archiefonderzoek uitgevoerd.

De ligging van ondergrondse kabels en leidingen werd opgevraagd via *KLIP*. Samen met de laatste informatie, aangeleverd door de architect (*Este Architects*), kon een beeld bekomen worden van de huidige inrichting en de gaafheid van het onderzoeksgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door Elke Wesemael en Inge Van de Staey van het archeologisch projectbureau *Aron bvba*.

[22] https://geo.onroerenderfgoed.be/ en http://cai.onroerenderfgoed.be/
[23] De Volder (s.d.)
[24] Wouters 2004, 41.
[25] http://www.arch.be/docs/depots/leuven/RA_Leuven_kaartboek-Averbode.pdf
[26] Breugelmans 2001.
[27] Stadsarchief Diest.
[28] Stadsarchief Diest.

2. Assessment

2.1 Situering van het onderzoeksgebied

Het projectgebied situeert zich in het noordwesten van het stadscentrum van Diest. Het terrein heeft een oppervlakte van 1945 m² en is kadastraal gekend als Diest: Afd. 1, sectie A, nrs. 48K, 48L, 34Y2 en 67M4.

Het terrein situeert zich tussen de Molenarm (een zijtak van de Demer) in het noorden en de Bogaardenstraat in het zuiden. Het westelijke en noordwestelijke deel van het projectgebied wordt begrensd door woonhuizen en tuinen langs de Bogaardenstraat en de doodlopende straat Ezeldijk, richting de gelijknamige molen, ten noorden hiervan. Ten oosten en zuidoosten zijn verschillende gebouwen in verschillende fasen van afweking, deel uitmakend van de Ezeldijksite, een privaat stadsvernieuwingsproject op de voormalige terreinen van *Euro Shoe Unie*. Hiertoe behoort ook het huidige onderzoeksterrein. De locatie van dit stadsvernieuwingsproject grenst aan het Begijnhof ten zuiden en wordt verder ingesloten binnen de oude stadsomwalling (cfr. de huidige stadsring rond Diest, de Omer Vanaudenhovenlaan).

Het onderzoeksterrein zelf wordt momenteel ingenomen als braakliggend terrein dat als parkeerruimte wordt gebruikt (*Afb. 27*).

De bodembedekkingskaart (*Afb. 28*), die de situatie van 2012 weergeeft, geeft een volledig bebouwd en verhard terrein weer. Deze situatie geeft de toestand voor de ingebruikname als werfzone weer, toen het terrein met garageboxen was bebouwd (zie *infra*; *2.2 Historische situering*).

Het onderzoeksterrein ligt volledig in de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diest (besluit ID 5882). Het projectgebied bevindt zich bovendien volledig binnen het beschermde stads- en dorpsgezicht van de watermolen Ezeldijkmolen (ID 4131). Daarenboven bevindt het terrein zich binnen de bufferzone van het als UNESCO werelderfgoed aangeduide Begijnhof van Diest (ID 14993).[29]

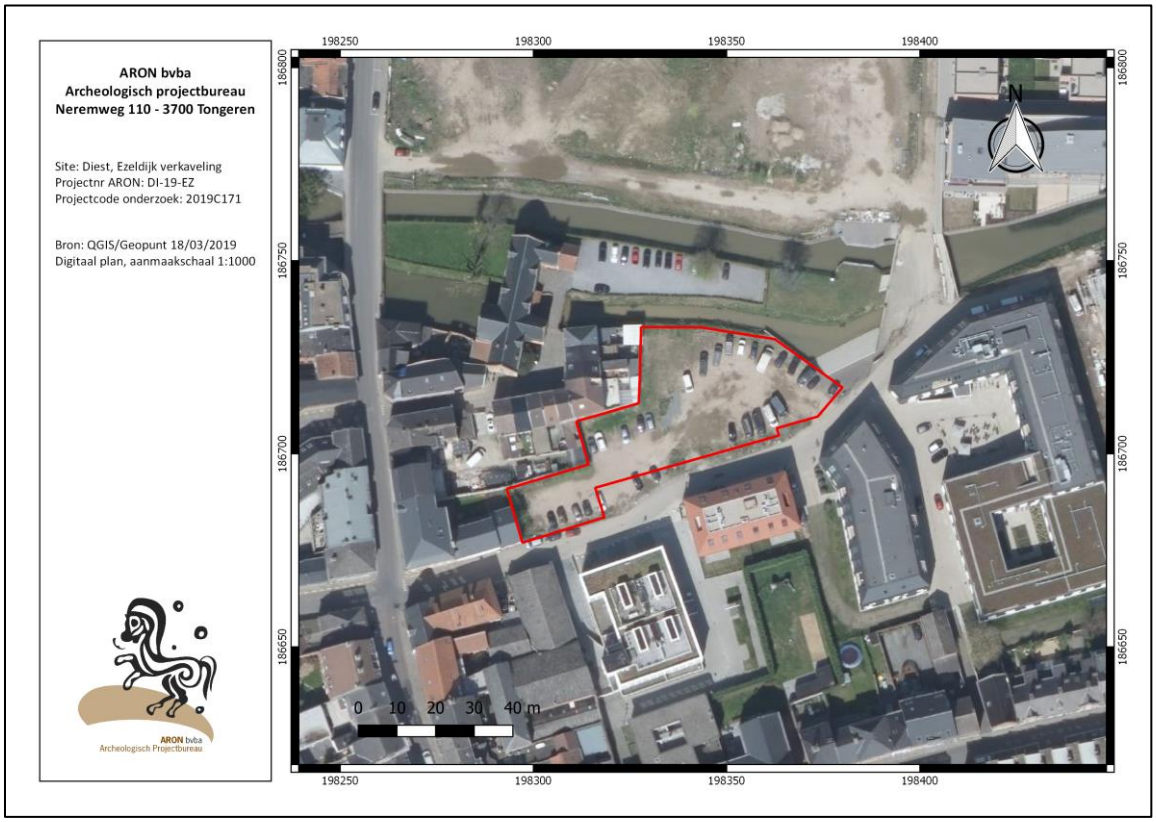

Afb. 27: Kleurenorthofoto 2018 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

[29] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14993

Afb. 28: Bodembedekkingskaart (opname 2012) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Diest is gelegen op de grens tussen de Kempen en het Hageland, waarvan de Demer de natuurlijke grens vormt.

De Oude Demer stroomt ca. 25 m ten noorden van het onderzoeksterrein met ten zuiden hiervan, de Molenarm die het onderzoeksterrein in het noorden begrensd. De Molenarm wordt ca. 50 m ten noordoosten van de Oude Demer afgetakt, voorzag de Ezeldijkmolen van water en sluit ca. 85 m ten noordwesten van het onderzoeksterrein terug aan bij de loop van de oude Demer. Het eilandje tussen beide armen is gekend met de benaming 'Ezeldijk'. Het oosten van het projectgebied wordt doorsneden door de Verversgracht die ter hoogte van de Bogaardenstraat haar loop in zuidwestelijke richting vervolgt. Deze laatste hield, zoals zijn naam aanduidt, verband met de kleuring van het Diestse laken. Voor deze bedrijvigheid hadden de ververs en de wevers immers nood aan water dat zij in voldoende mate konden vinden in deze Demerarm.[30]

De Demer werd in de jaren '70 van de vorige eeuw dichtgelegd in de stad. Ook de Verversgracht werd toen ingebuisd. Recentelijk werd de Oude Demer echter in zijn oude stroom opengelegd. Het betreft hierbij in eerste instantie water van de Begijnenbeek, die ca. 190 m ten oosten van het onderzoeksterrein loopt. Het is wel de bedoeling dat het oorspronkelijk Demerwater, dat sinds de demping door de vroegere vestinggrachten geleid wordt, opnieuw door de stad zal vloeien.[31]

Het onderzoeksterrein is vrij vlak en ligt op een hoogte van ca. 21,2 tot 21,6 m TAW (*Afb. 30 en Afb. 31*).

De Demervallei wordt in Diest omzoomd door de uitlopers van de Hagelandse heuvelruggen, met een hoogte van iets minder dan 70 m. Deze heuvels, gevormd uit tertiaire Diestiaanafzettingen, kenmerken zich door hun steenachtige, grofzandige tot kleizandige bodems, rijk aan glauconiet en ijzer (*zie infra*).[32] Ten noorden van de stad liggen de Langenberg, de Cauwberg en de Lazarijberg, terwijl de stad zelf gekneld zit tussen de Kluisberg en de Warande (*Afb. 29*). Vooral deze twee heuvelruggen speelden een belangrijke rol in het ontstaan van Diest. De Kluisberg of de Allerheiligenberg domineert met zijn steile noordoostelijke helling de Demervallei. De Warande

[30] Van Der Eycken 1980, 44.
[31] VMM 2016, 10.
[32] Bogemans 2007: 4-5; Frederickx ea. 1996, 4-5.

ligt als een eiland in de valleien van de Demer en de Begijnenbeek. Deze geïsoleerde positie was een gedroomde verdedigingsplaats. De noordwestelijke helling van de Warande wordt gekenmerkt door een zacht stijgend terras dat, vertrekkend vanuit van de Demer, ongeveer een drietal meter boven het peil van de rivier uitsteekt. Dit terras bood bescherming tegen de overstromingen van de Demer, het is dan ook niet verwonderlijk dat hierop de eerste nederzetting ontstond.[33]

Het tertiaire substraat dat ter hoogte van het onderzoeksterrein aanwezig is, behoort volgens de overzichtskaart tertiairgeologie tot de *Formatie van Diest (Afb. 32, roze*). Deze formatie bestaat uit een bruingroen tot grijsgroen glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes ("clay drapes"). Door verwering is het zand meestal limonietisch geelbruin en aaneen gekit tot ijzerzandsteenbanken. In deze zandsteenbanken is duidelijk een gekruiste gelaagdheid herkenbaar. Soms bevatten ze zelfs afdrukken van schelpen. Kenmerkend voor de *Zanden van Diest* zijn de vele fossiele wormgangen of bioturbaties. Plaatselijk zijn deze zanden zeer rijk aan mica of zijn ze een beetje ligniethoudend. Gewoonlijk worden ze naar onder toe fijner en kleirijker. Aan de basis komt er meestal een grind van blauwzwarte vuursteenkeien voor. Afhankelijk van de plaats zijn dit dikke eivormige of kleine platte silexen. Soms komen er sterk verweerde wit verkleurde silexkeitjes voor in dit basisgrind. Deze keitjes worden "cacholons" genoemd.[34]

Tijdens de laatste ijstijd werden sedimenten afgezet van eolische oorsprong en sedimenten afkomstig van rivierafzettingen.[35] Op het onderzoeksterrein, in de Demervallei gelegen, bevinden zich volgens de quartaire kaart alluviale afzettingen van de Demer (*Afb. 33, lichtblauw*). Het alluvium is een vermenging van de alluviale afzettingen van de rivieren ten noorden en zuiden van de Demer. De zijrivieren uit het noorden voeren materiaal aan dat afkomstig is van het Kempens Plateau (zand en grind), gele dekzanden en grof zand van de *Formatie van Diest*. De zijrivieren vanuit het zuiden brengen tertiair materiaal aan (grijs zand van de *Formatie van Boderberg*, grijs Eigenbilzen Zand, silexkeien en schelpfragmentjes van Bolderberg en Klei van de *Formatie van Boom*) en lemig materiaal van het dekpakket. Deze afzettingen zijn dan ook onderaan grof zandig, naar de top van de afzettingen toe worden ze lemiger.[36]

Op de bodemkaart (*Afb. 34*) wordt de ganse binnenstad door een OB-bodem, een bebouwde bodem, aangeduid. Op basis van de bodemtypes in de omgeving van de stad kan een beeld gemaakt worden van de oorspronkelijke natuurlijke ondergrond. In de Demervallei bestaat de natuurlijke bodem uit een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profielontwikkeling (Efp), slecht gedraineerde alluviale gronden. Deze bodems worden gekenmerkt door een donkergrijze, humusrijke, veelal verweerde bovengrond van 15 tot 20 cm dik. Roestverschijnselen beginnen al in deze humeuze bovengrond, volledig gereduceerd blauwgrijs materiaal begint tussen de 40 en 80 cm. Meer noordelijk hiervan situeren zich matig droge tot matig natte leembodems zonder profielontwikkeling (ADp) en zeer natte leembodems zonder profielontwikkeling (Afpb).

[33] Van Der Eycken 1980, 11-12.
[34] De Geyter 1999, 34-35.
[35] Frederickx ea. 1996, 5.
[36] Frederickx ea. 1996, 18.

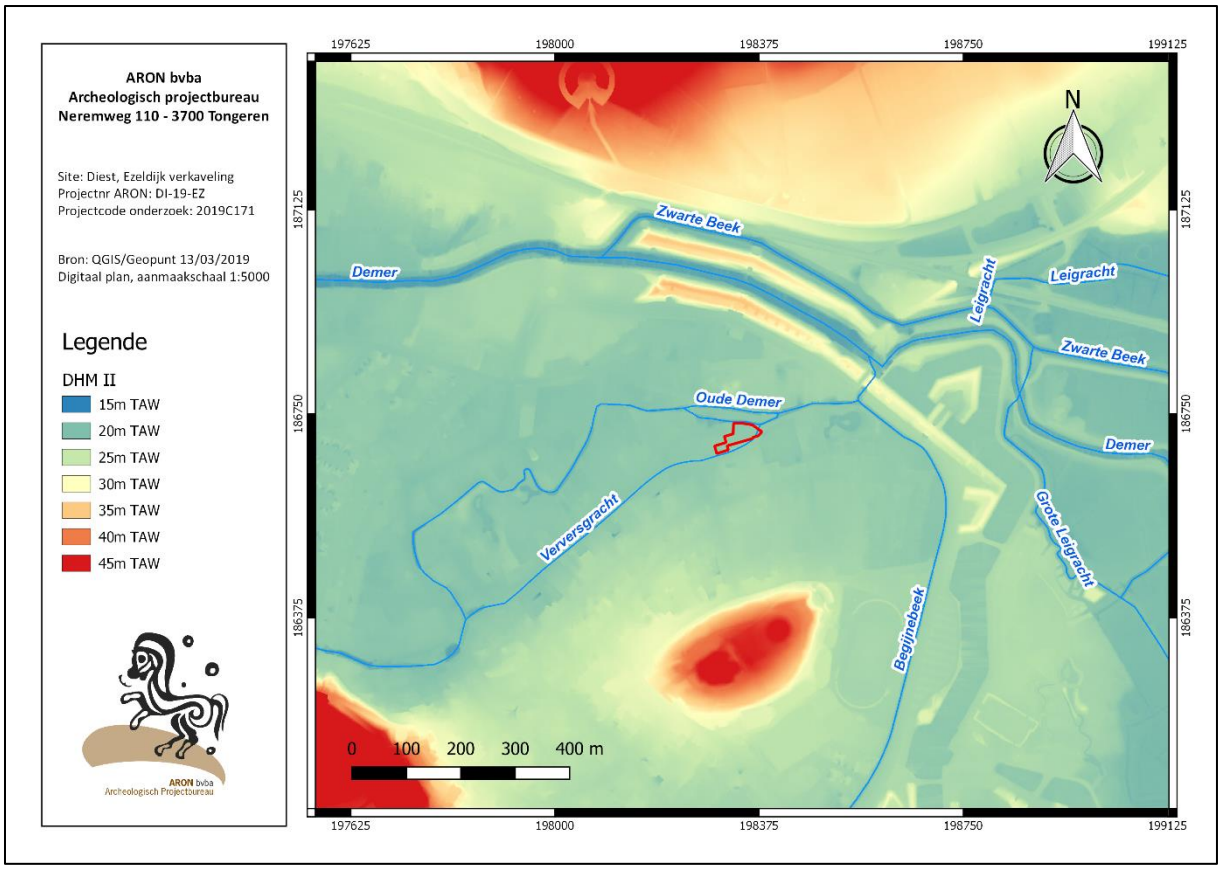

Afb. 29: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

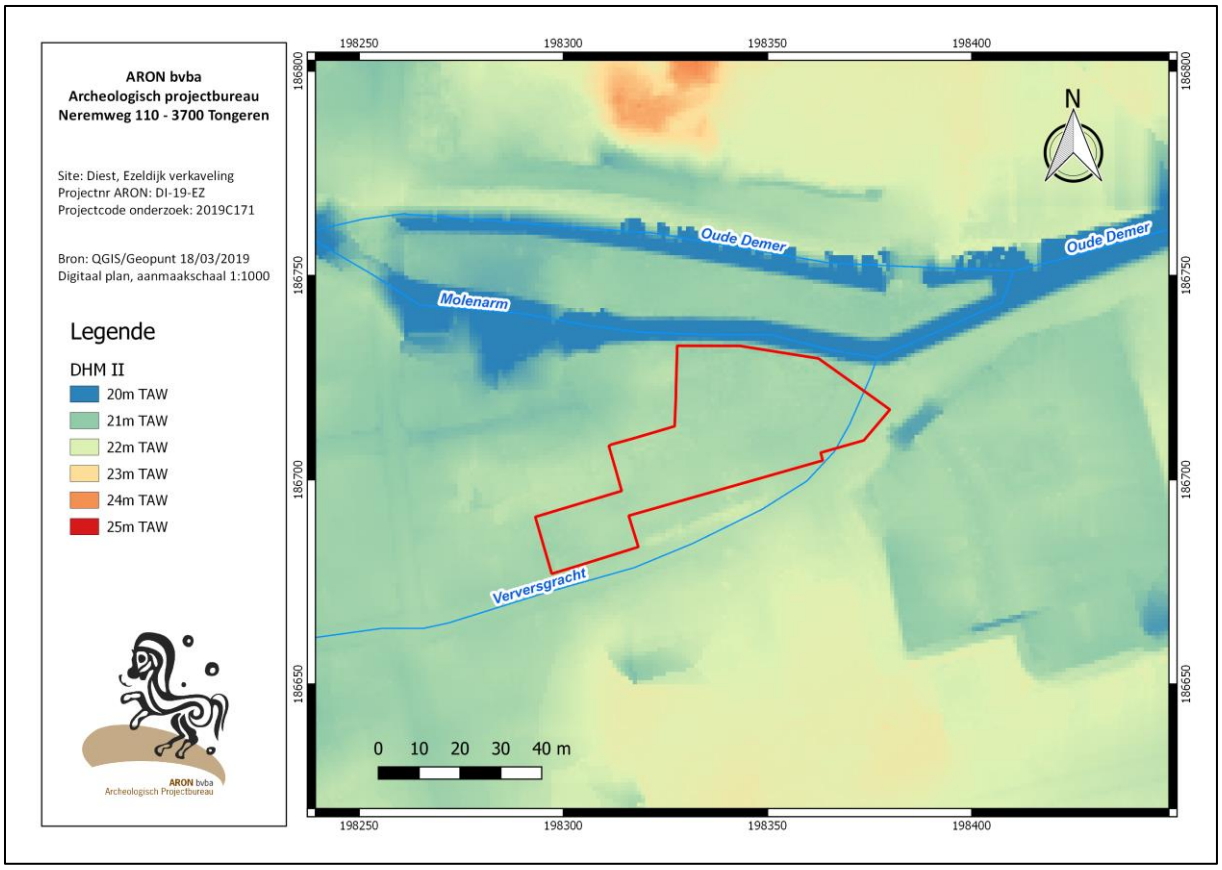

Afb. 30: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

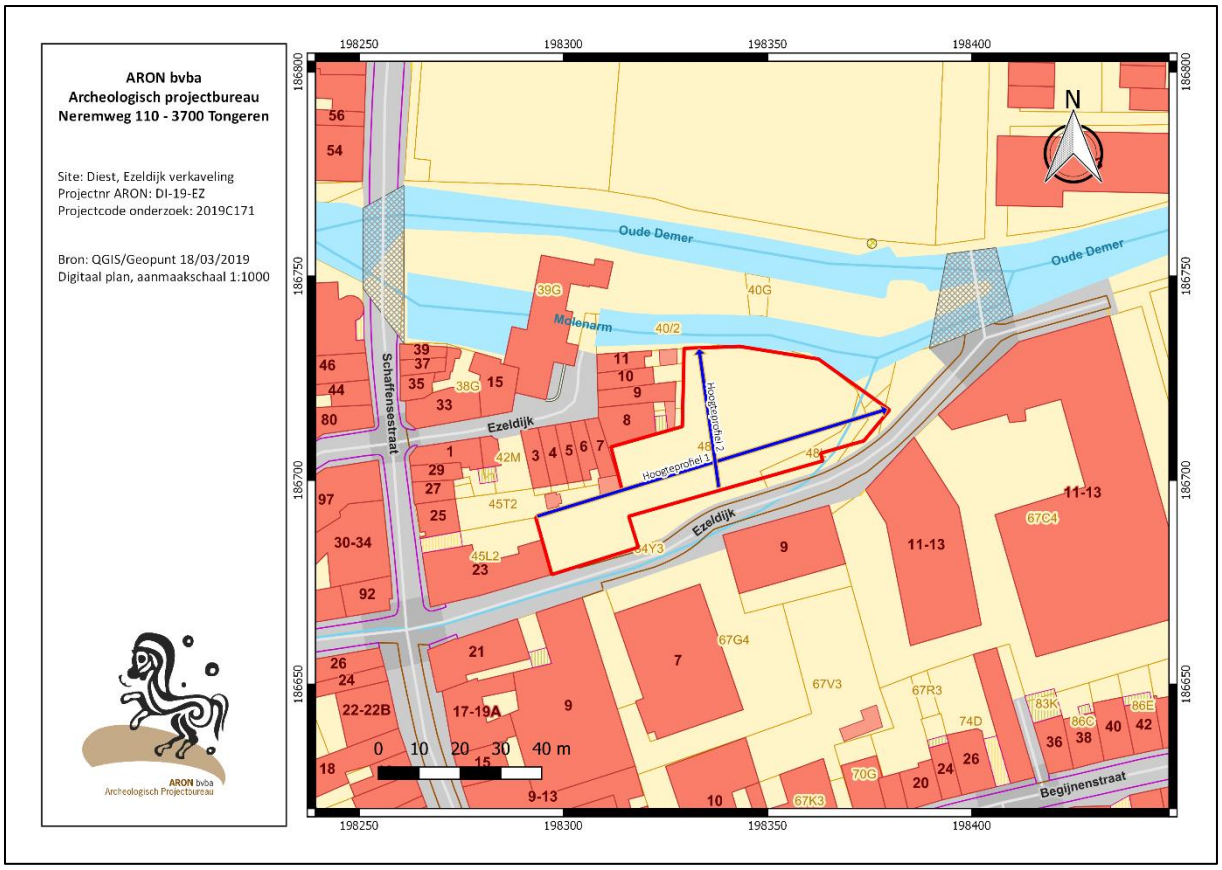

Afb. 31.1: Situering hoogteprofielen op het onderzoeksterrein (rood).

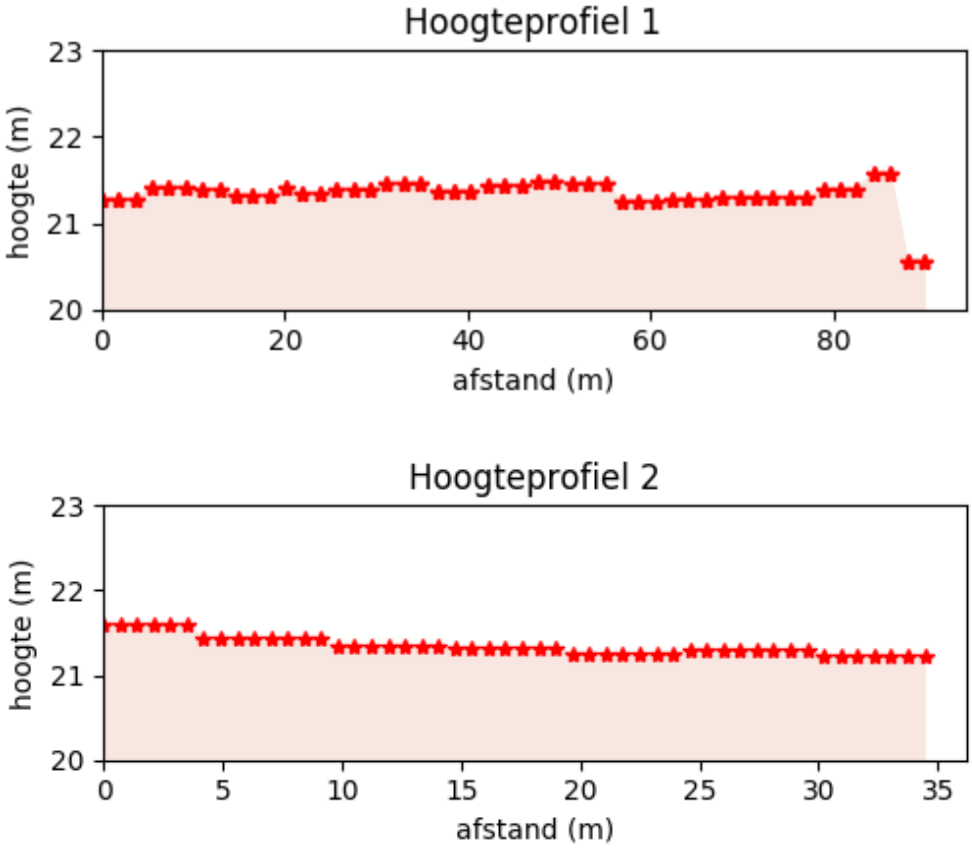

Afb. 31.2: Hoogteprofiel van het onderzoeksterrein (QGis/Geopunt, digitaal plan, dd. 13/03/2019, 2019C344).

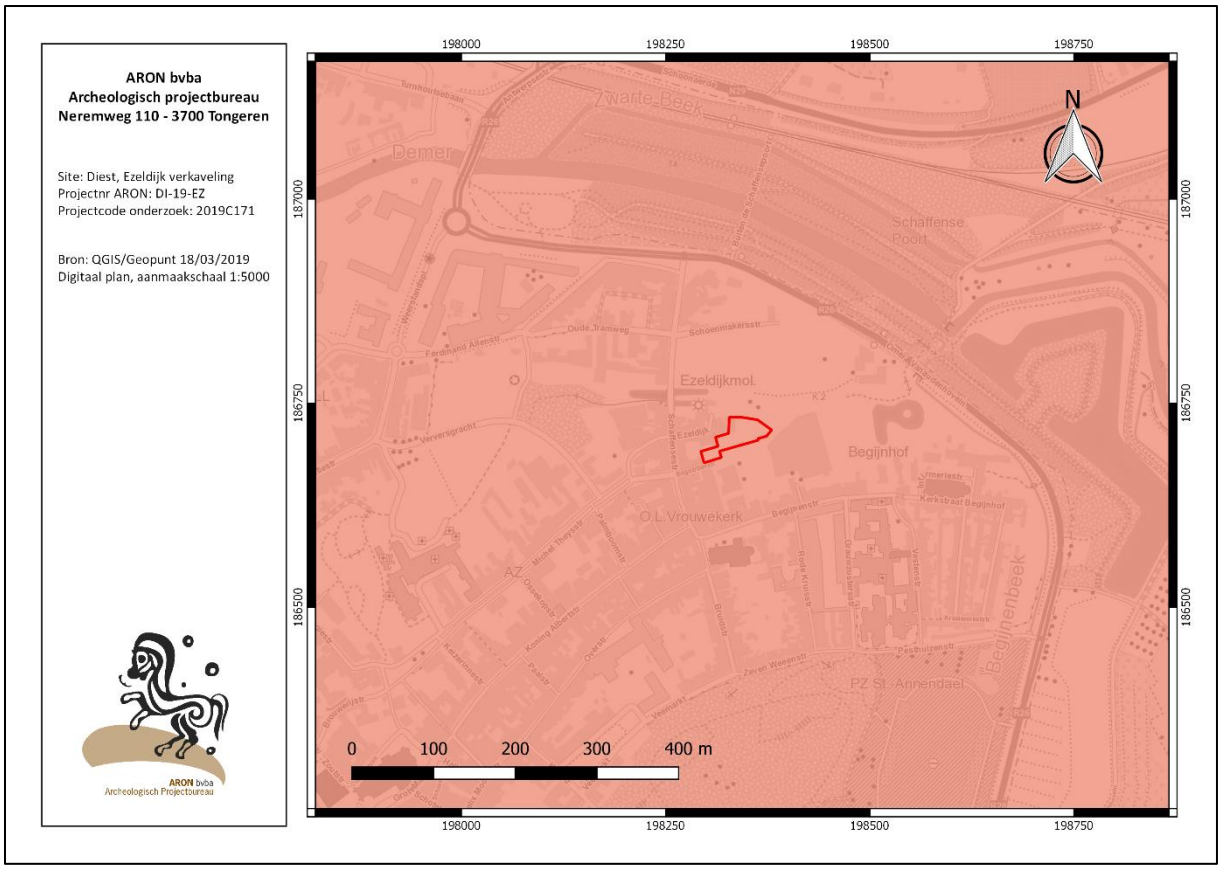

Afb. 32: Uittreksel tertiaire kaart en met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (roze: Formatie van Diest).

Afb. 33: Uittreksel Quartair profieltypekaart kaartblad 25: Hasselt met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (blauw: Demeralluvium).

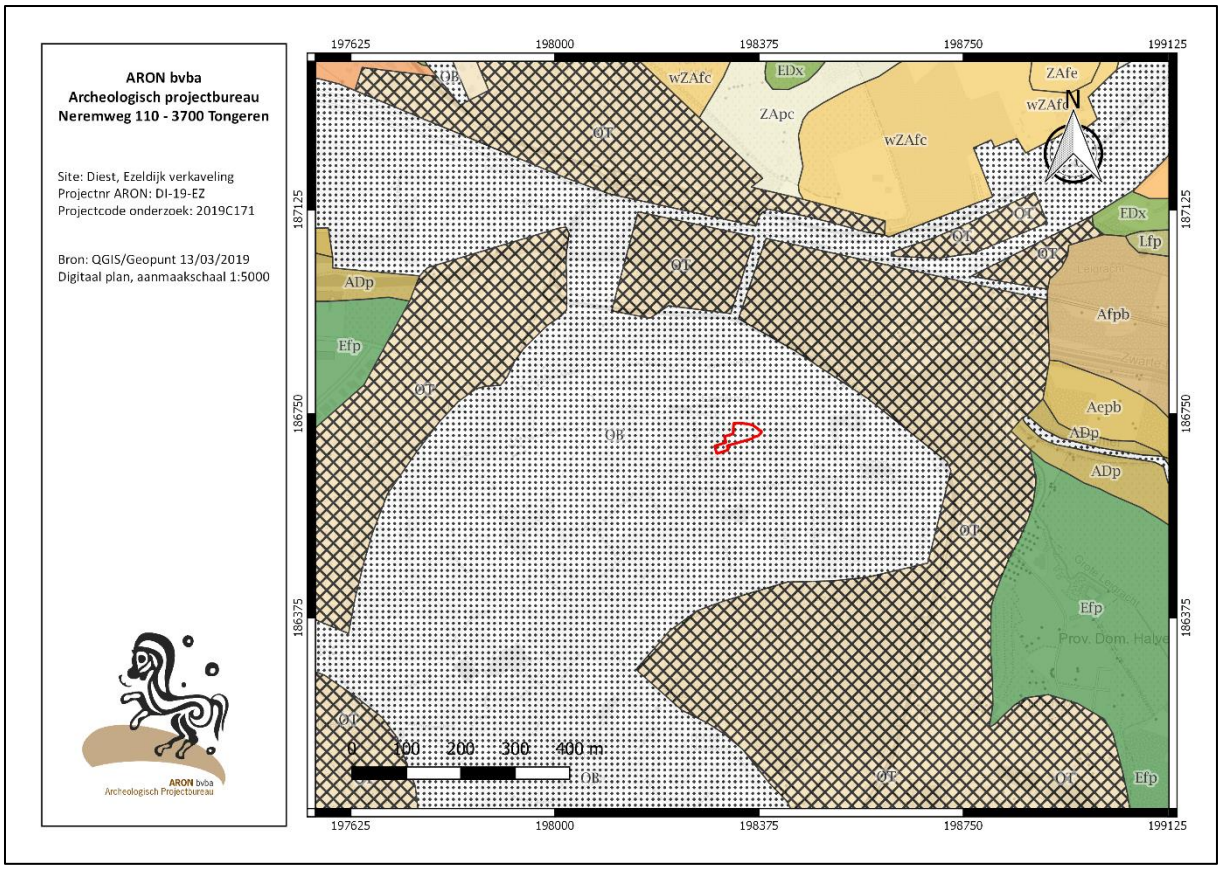

Afb. 34: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksterrein in het rood.

2.2 Historische situering[37]

2.2.1 Beknopte historiek van Diest

Gelegen in de Demervallei, op de grens van twee landschappelijk totaal verschillende gebieden, het Hageland en de Kempen, was de omgeving van Diest van oudsher erg geschikt voor bewoning. Terwijl de moerassige Demervallei voor het nodige water zorgde en tevens bescherming bood, vormden de omliggende droge heuvelruggen een ideale woonplaats, gevrijwaard tegen de jaarlijkse overstromingen.[38]

De oudste sporen van menselijke bewoning in de streek van Diest dateren uit het Paleolithicum (ong. 70.000 v. Chr.). De eigenlijke grondvesten voor de latere stad werden gelegd in de Frankische periode. Volgens de overlevering zou de Heilige Remigius in de 7de eeuw een kerkje hebben opgericht ter ere van zijn leermeester, de heilige Sulpitius. De oudste vermelding van Diest dateert uit 877. Vanaf de 11de eeuw ontwikkelde zich langs de Demer een handeldrijvend centrum dat het hoogtepunt van zijn bloei bereikte in de 14de en 15de eeuw.[39] Via de Demer, die Diest met Antwerpen en Leuven verbond, werd de in de vallei gewonnen ijzerzandsteen vervoerd, vooral tijdens de Gotische periode. In 1365 werd in een grote cirkel om de stad een omwalling opgetrokken met acht poorten en een dertigtal straten.

Het heerlijk kasteel, dat sinds de 10de eeuw op de Warandeheuvel (park) stond, werd in 1512 verwoest.

In de 16de eeuw maakten de godsdienstoorlogen een einde aan de bloei van handel en lakennijverheid. De aanwezigheid van de Nassau's te Diest sinds 1499 gaf in 1580 aanleiding tot de plundering van de stad. In het begin van de 18de eeuw werd Diest door de Fransen bezet. Volgens de opvattingen van Vauban werd een citadel

[37] Werd overgenomen uit de volgende rapporten Van de Staey 2015, Celis 2015 en Reygel ea. 2017.
[38] Van Der Eycken 1980, 11-12.
[39] http://www.toerismediest.be

gebouwd ten westen van de stad. Ook de rest van de stad kreeg verdedigingswerken. De omwalling werd in 1705 gesloopt. De economie kende onder het Oostenrijks bewind een nieuwe bloei dank zij de wegenaanleg. In 1835 werd een tegen Holland gericht fort gebouwd (omwalling met gracht, twaalf fronten, Leopoldfort en citadel).[40]

2.2.2 De Demer, de Zwarte Beek, de Ezeldijkmolenloop en de Verversgracht

De naam van de rivier Demer is vermoedelijk van Keltische oorsprong. De oudste vormen zijn *Tamera* (908-915), *de Nimere* (1253), *Daemeram* en *Themeram* (1287). De oorsprong hiervan zou bestaan uit een samenvoeging van het Keltische *tam* ('donkerkleurig') en *ara* (water), en men zou de naam dus kunnen verklaren als 'de donkere rivier'.

Ten tijde van de middeleeuwse stadsomwalling stroomde de Zwarte Beek ten noorden van de Demer en ten zuiden van de Leigracht door de stad. Bij de aanleg van de 19de- eeuwse verdedigingsgordel werden de waterlopen in Diest grondig aangepast. Zo werd de Zwarte Beek buiten de stadswallen omgeleid langs het tracé van de oude Leigracht.[41]

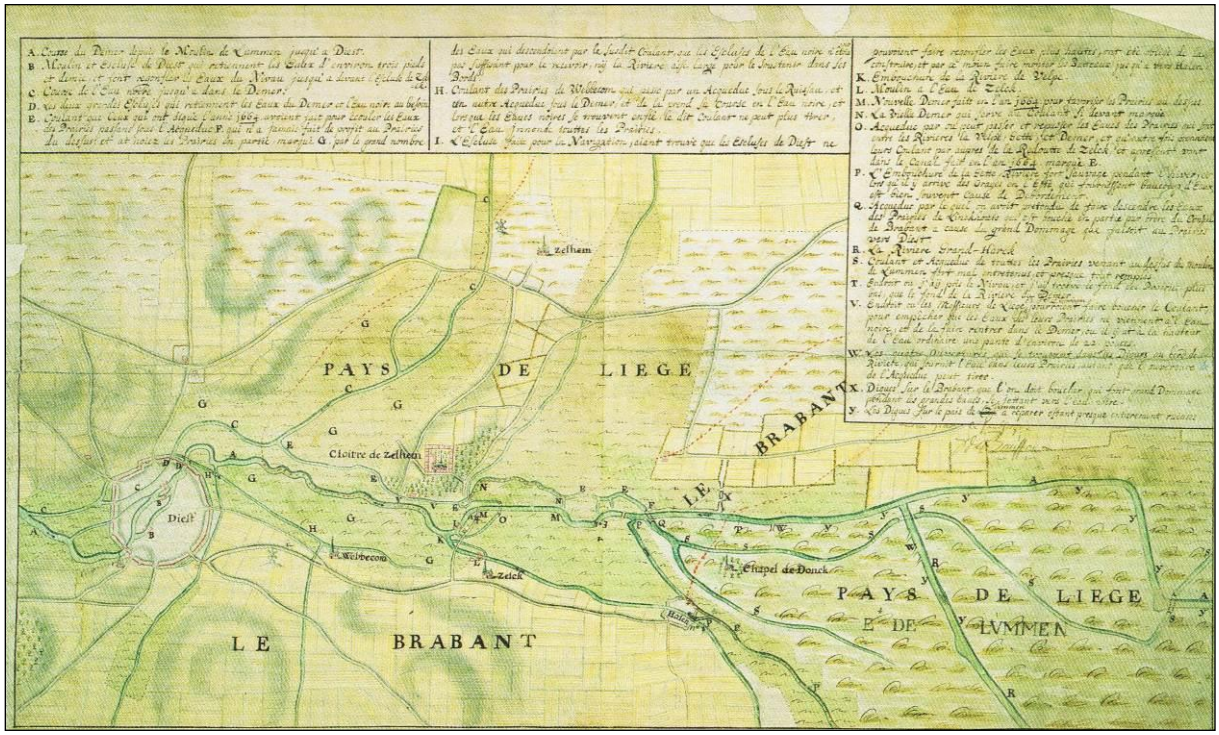

Afb. 35: Kaart van de Demer en zijn bijrivieren tussen Diest en Lummen (Bron: Breugelmans (2001): 128, digitaal plan, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2019C344)

Vóór de aanleg van de spoorlijn tussen Hasselt en Leuven in 1865 gebeurde het voornaamste vervoer via de Demer (*Afb. 35*). Door zijn stroomrichting van oost naar west vormde deze rivier een uitstekende verbindingsroute tussen het Duitse en Luikse gebied enerzijds en Brabant en Vlaanderen anderzijds. Tijdens de middeleeuwen waren de steden langs de Demer, Aarschot, Zichem, Diest en Zoutleeuw voorname lakencentra. De Demer was dan ook een belangrijk vervoersmiddel voor het transport van lakens. Naast lakens werden ook arduin, ijzerzandsteen, kalk, wijn, haring, kopererts, steenkolen, zout, graan, timmerhout en houtskool via de Demer vervoerd.

Naast zijn rol als vervoersmiddel, was het water van de Demer ook een goedkope bron van energie. Meerdere molens werden op de rivier aangelegd en waren van groot economisch nut. De molens verschaften meel, maalden eikenschors voor de bereiding van leder, hielpen de volders[42] in de lakennijverheid en werden gebruikt voor het persen van olie. In Diest waren er verschillende molens: in een document van 1334 wordt melding gemaakt van

[40] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120463
[41] http://diest.bbits.be/waterlopen/
[42] Een volder of voller was een ambachtsman in de lakennijverheid.

de Neder- en de Bevermolen op de Begijnenbeek en de Gracht-, de Grote-, de Kleine-, de Aleiden- en de Coenenmolen op de Demer. Aangenomen wordt dat deze molens op de Demer tot twee grote molencomplexen te herleiden zijn, nl. de latere Binnenmolen[43] en de Ezeldijkmolen. Deze laatste molen werd van water voorzien door de Ezeldijkmolenloop, een aftakking van de Demer. Net ten zuiden van de Ezeldijkmolenloop situeerde zich de Verversgracht.

Een sluis (*Afb. 36*) regelde de verdeling van het debiet tussen de drie vertakkingen van de Demer: de Verversgracht, de Molenloop en de Demerloop. De eerste vermelding van een sluis is te vinden in een schepenakte uit 1334.[44]

De Demer werd in de jaren '70 van de vorige eeuw op massaal verzoek van de bevolking dichtgelegd. De reden hiervoor was dat de rivier die zich door het stadscentrum slingerde niet meer was dan een open riool die wat geurhinder veroorzaakte. De oude rivierbedding werd opgevuld met zand, bouwafval en (zeer beperkt) huishoudelijk afval. Die klus nam meerdere jaren in beslag. Waar vroeger water stroomde, werd plaats gemaakt voor straten en parkeerplaatsen. [45] Vandaag stroomt de rivier opnieuw door de stad. Ook het sluizencomplex dat in stond voor de waterregeling voor de Ezeldijkmolen werd opgeknapt.[46] Tot op heden vloeit er door de nieuwe Demer water van de Begijnenbeek. Sinds de demping wordt de Demer immers via de Grote Steunbeer, de oude stuw aan de Omer Vanaudenhovelaan, door de vroegere vestinggrachten geleid. Twee van de drie openingen van de oude sluisconstructie zijn dichtgemetseld. De komende jaren wordt de Grote Steunbeer gerestaureerd: de gesloten doorgangen worden heropend en er komen geautomatiseerde schuifconstructies. Als die werkzaamheden zijn afgerond, kan het Demerwater opnieuw door de stad vloeien.[47]

Afb. 36: Deze sluis bevond zich op de Demer, net ten noorden van het onderzoeksterrein. Ze werd in 1902 gebouwd ter vervanging van de oude middeleeuwse sluis. In september 2012 werd, tijdens de werken om de Demer opnieuw in open bedding door Diest te laten stromen, het vroegere sluizencomplex blootgelegd. Het complex werd opgeknapt en geïntegreerd in de nieuwe Demer (zie infra). (Bron: Brans (1998): 60 en http://www.staddiest.be/de-ezeldijkmolen.html).

[43] Deze molen was dicht bij de Grote Markt gelegen en stond op de Verversgracht.
[44] VMM 2016, 11.
[45] http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=968
[46] VMM 2016, 4.
[47] VMM 2016, 10.

2.2.3 Het Bogaardenklooster

Gezien de nabije ligging van het Bogardenklooster wordt ook hierop kort ingegaan. Voor de oorsprong van de bogaarden[48] moeten we teruggaan tot de 12de eeuw. De eerste bronvermelding van de bogaarden te Diest (Frates obedientes, dicti beggardi de Diest) in 1257 wijst op hun collectief wonen in conventen.[49]

De bogaarden vestigden zich evenals de begijnen aan de rand van de stad, in de Begijnenstraat (toen ook de Bogaardenstraat geheten), tegenover de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Met zekerheid kan gesteld worden dat ze in 1268 woonden op de hoek van Begijnenstraat en de Schaffensestraat.[50] Aanvankelijk woonden de bogaarden de dienst bij in de Begijnhofkerk. In de 15de eeuw bouwden ze hun eigen kapel die in 1495 geconsacreerd werd.[51]

Voor de vroegste periode van de orde is geweten dat de bogaarden actief waren in de lakennijverheid. Ook de linnenweverij bleef tot aan het einde van de 16de eeuw een onderdeel an het werk van de bogaarden. In het grote crisisjaar 1580 werd het klooster geplunderd, in brand gestoken en vluchtten de broeders naar Zoutleeuw, om pas drie jaar later terug te keren. In het heropgerichte klooster, alsook door het verval van de lakenindustrie in de 15de eeuw, zullen ze zich vanaf dan o.a. richten op het verschaffen van onderwijs.[52]

Het klooster ondergaat doorheen de tijd meerdere verbouwingen. Na de verwoesting van de kapel en het klooster op het einde van de 16de eeuw, was het tijdens het Twaalfjarig Bestand tijd voor heropbouw. De kapel werd in 1612 afgewerkt en ingewijd. De brouwoven werd hersteld in 1660. Datzelfde jaar werd de eerste steen gelegd van een nieuwe refter en slaapzaal. In 1637 werd een varkenshok gebouwd en het jaar nadien werd een kippenhok geplaatst. Broeder Mannaerts laat 1663 in de hof aan de Demer een zomerhuisje of 'praweel' bouwen. Hiervoor werden 4.250 kleine stenen aangekocht[53].

Op 1 oktober 1795 wordt de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk goedgekeurd en het jaar daarop wordt de sluiting van kloosters en kerken ook bij ons doorgevoerd. In 1796 werden de bogaarden door de Fransen definitief uit hun klooster verdreven.[54] Op zoek naar een nieuwe bestemming had de stad gevraagd om het klooster als stadsgevangenis te mogen gebruiken. De gevangenis in het klooster bleek slechts van korte duur. Vanaf 1799 wordt immers geen melding meer gemaakt van gevangenen[55].

De gebouwen waren vervolgens in gebruik als katoenspinnerij (tot 1815), vanaf 1819 werd het leegstaande kloostercomplex gekocht door de stad en ingericht als stadscollege. Het voormalige klooster deed nog tot 1831 dienst als stadscollege.

Bij de Belgische onafhankelijkheid werd ten westen van Diest, aan de Vinkenberg, een militair kamp opgericht om jonge rekruten op te leiden. Aangezien de hygiënische omstandigheden erg ontoereikend waren, werden in de stad een aantal militaire hospitalen gebouwd om de zieke gekazerneerden te verzorgen. In het oude Bogaardenklooster werd daarom op 20 oktober 1831 een militair hospitaal ingericht, dat in 1835 als Bogaardenkazerne werd ingericht. In 1927 werd de oude kazerne inrichten als sociaal woonblok. De huisvesting was evenwel maar van korte duur. Eind 1928 zou de Commissie voor de Openbare Onderstand (COO) met de bouw van gezinswoningen starten, zodat de meeste bewoners van de kazerne hier een onderkomen konden vinden.

Op de gemeenteraadszitting van 9 mei 1928 werd beslist om de gebouwen en terreinen van de bogaardenkazerne te verkopen. Een deel van het terrein werd vervolgens sinds 1928 in gebruik genomen door sigarenfabriek Jubilé. Deze firma verbleef er tot in 1968. Sinds 1948 bezette een schoenfabriek (Shoe Post en Euro Shoe Unie) de rest van de gebouwen, die twee jaar later werden afgebroken om plaats te maken voor moderne werkplaatsen. De

---

[48] De bogaarden worden dikwijls aanzien als de mannelijke tegenhangers van de begijnen.
[49] Bas ea. 2012, 8-9.
[50] Van Der Eycken 1980, 103.
[51] Bas ea. 2012,p 17-18.
[52] Bas ea. 2012, 8-9, 61.
[53] Bas ea. 2012, 20, 24-25.
[54] Een verkoopakte of opmetingsplan van deze verkoop werd niet gevonden.
[55] Bas ea. 2012,81, 88.

oude kazerne werd pas midden jaren 50 van de vorige eeuw gesloopt, om in de jaren 1970 plaats te maken voor loodsen van Shoe Post.[56]

2.2.4 Beknopte historiek van het onderzoeksterrein op basis van cartografische bronnen

Het onderzoeksterrein – dat binnen de historische stadskern van Diest gelegen is – wordt op alle cartografische bronnen weergegeven tussen de Oude Molenarm (ten noorden) en de Verversgracht (te zuiden). Deze laatste doorsneed het onderzoeksterrein in het uiterste oosten, om vervolgens in westelijke richting haar tracé langs de huidige Bogaardenstraat te volgen. De Verversgracht werd in de jaren '70 van vorige eeuw ingebuisd.

Het Bogaardenklooster was ten zuiden van het onderzoeksterrein, langs de Begijnenstraat gelegen en reikte met zekerheid tot aan de Verversgracht. Op de Ferrariskaart is net ten zuiden van de Verversgracht de muur rondom het klooster zichtbaar. Verder geeft deze kaart (evenals een oudere 17de-eeuwse kaart) een brug in het noorden van het terrein weer. Deze verschafte toegang tot het eilandje (Ezeldijk) tussen de Demer en de Molenarm. Op recenter kaartmateriaal wordt deze brug meer ten westen, ter hoogte van de Ezeldijkmolen, aangeduid. Verder ligt het terrein in het binnengebied tussen de voormalige stadsomwalling (cfr. de huidige stadsring) en de Schaffensestraat, die aansluiting maakte met de Schaffensepoort en een belangrijke invalsweg naar het noorden vormde. Bebouwing is langs deze weg aanwezig, zo ook in het westen van het onderzoeksterrein. De rest van het terrein was als tuinzone in gebruik. De aanwezige bebouwing in het westen bleef bestaan tot het midden van de 20ste eeuw. Na de sloop werd het terrein in de jaren '60 van vorige eeuw volledig verhard en door meerdere garageboxen ingenomen. Pas in 2012 werden deze gesloopt, waarna het volledige terrein als werfzone voor het stadvernieuwingsproject Ezeldijk in gebruik werd genomen.

Een gravure van '*Deist*' uit 1580, opgemaakt door *Frans Hogenberg*, beeldt de inname van Diest af op 8 juni 1580, door Franse huurlingen in dienst van Willem van Oranje (*Afb. 37*). In de stad, die vanuit het zuidwesten wordt weergegeven, is de locatie van de Grote Markt, met hierop de Sint-Sulpitiuskerk, duidelijk zichtbaar. Over het onderzoeksterrein, dat zich op de gravure helemaal achteraan kan gesitueerd worden, kunnen geen uitspraken gedaan worden.

Een gravure van *Jan de Haen* uit 1606 (*Afb. 38*) geeft voor het eerst een volledige en meer duidelijke weergave van de stad, gezien vanaf de zuidwestzijde. Op deze afbeelding zijn de Grote Markt, de Verversgracht en de Oude Demer duidelijk herkenbaar. De Verversgracht lijkt de centrale waterloop en is waarschijnlijk zo afgebeeld omdat de nijverheid rond deze gracht plaatsvond en het belang van deze waterloop zo benadrukt werd. Over het onderzoeksterrein, dat onbebouwd lijkt, kan verder weinig gezegd worden.

Op de kaart van Diest uit het *Kaartboek van de Abdij van Averbode (Afb. 39, 1650-1680)* is de locatie van het onderzoeksterrein niet te herkennen.

De stadsplattegrond van *Cornelis Lowis uit 1669* (*Afb. 40*) geeft het onderzoeksterrein weer, tussen de Demer en de Verversgracht. De Molenarm wordt niet aangeduid waardoor de Ezeldijkmolen zich op deze kaart ter hoogte van de Oude Demer lijkt te situeren. Meer in oostelijke richting, net ten noorden van het onderzoeksterrein, ligt een brug/sluis. Bebouwing komt voor langs de Schaffensestraat, het terrein zelf lijkt onbebouwd.

[56] Trommelmans ea. 2011, 9-11Bas ea. 2012.

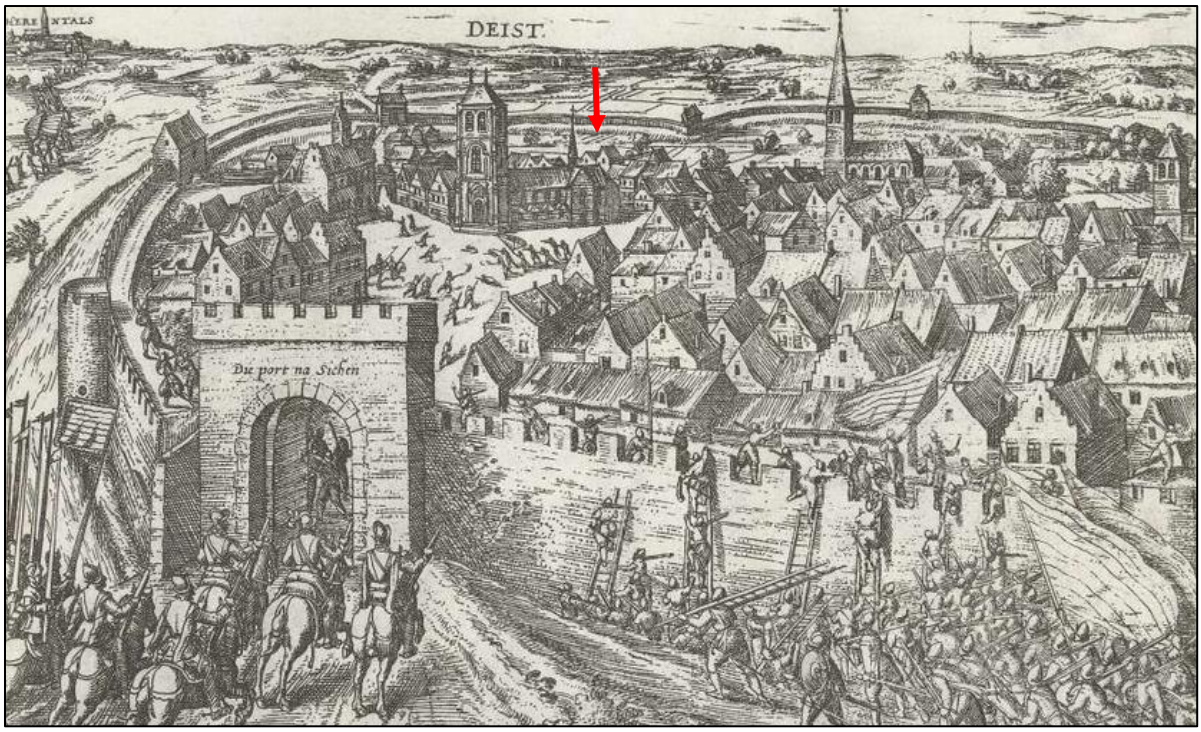

Afb. 37: De inname van Diest door de Franse troepen in 1580. Zicht vanuit het zuidwesten. Het onderzoeksterrein situeert zich achteraan.(Bron: https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-OB-78.784-193, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2019C171).

Afb. 38: Detail uit Gravure 'Diesta' door Jan de Haen (1606). Zicht in vogelvlucht op de stad aan de zuidzijde. (Bron: Brussel, ARA, Topografisch-historische atlas, nr. 2217, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2019C171).

Afb. 39: Diest in het Kaartboek van Averbode (1650-1680) (Bron: Rijksarchief Leuven, digitaal plan, dd 4/10/2017, aanmaakschaal onbekend, 2019C171).

Afb. 40: Detail van Diest (1669) (Bron: Van der Eycken 2010, analoog plan, aanmaakschaal onbekend, 2019C171).

Ook op de *Villaretkaart* (*Afb. 41*, *1745-1748*) kan het onderzoeksterrein tussen de Demer en de Verversgracht gesitueerd worden. De Molenarm is op deze kaart wel aangeduid maar ligt verkeerdelijk ten noorden van de oude Demer. Het terrein is onbebouwd. Meer ten westen, langs de Schaffensestraat, worden enkele huizen afgebeeld.

Op de *Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden*, opgenomen op initiatief van *graaf de Ferraris* (1771-1778, *Afb. 42*) is de Molenarm wel ten zuiden van de oude Demer aangeduid. Langs de Demer geven twee gebouwen de sluis weer die de watertoevoer voor beide stromen regelde. Ook de Ezeldijkmolen is zichtbaar. Net ten oosten hiervan verschafte een brug de toegang tot het eilandje tussen de Molenarm en de Demer. De Verversgracht begrenst het terrein in het zuiden, met ten zuiden hiervan het Bogaardenklooster, dat met haar tuinen tot aan de gracht grenst en hier door een muur wordt afgebakend. Verder wordt ten westen van het terrein bebouwing langs de Schaffensestraat weergegeven, waarvan één gebouw het uiterst westelijke deel van het onderzoeksterrein inneemt. De rest van het terrein wordt als tuinzone ingenomen.

Een *kaart van de stad Diest uit 1786* (*Afb. 43*), opgemaakt door *landmeter Albertus Meulemans*, geeft eerder een figuratieve weergave van Diest. Bebouwing wordt op deze kaart nauwelijks weergegeven, zo ook niet ter hoogte van het onderzoeksterrein. De Ezeldijkmolen en de brug naar het eilandje (vlakbij de molen) zijn op deze kaart zichtbaar.

Op de kadastrale kaart van 1823, opgemeten door *J.G. Voncken* (1823, *Afb. 44*), de *Atlas der Buurtwegen* (1841, *Afb. 45*) en *de Poppkaart* (ca. 1850, *Afb. 46*) ligt het terrein gevat tussen de Molenarm (noorden) en de Verversgracht (zuiden). Laatsgenoemde doorsnijdt het oostelijke deel van het onderzoeksterrein om vervolgens haar tracé ter hoogte van de Bogaardenstraat verder te zetten. Het terrein is in het westen langs de Verversgracht bebouwd (zuidwesten) en aansluitend op het nog bestaande woonblok langs de doodlopende straat Ezeldijk (richting de molen) (noordwesten). De Ezeldijkmolen met aansluitend de brug hierlangs is zichtbaar te noordwesten van het onderzoeksterrein.

De *Vandermaelenkaart* (1846-1854, *Afb. 47*) en *topografische kaart van 1904* (*Afb. 48*) geven, hoewel minder gedetailleerd, een gelijkaardige situatie weer. Het pand langs de Verversgracht sloot aan bij de huidige nog bestaande bebouwing, zoals zichtbaar is op een foto uit 1912 (*Afb.* 49) en een luchtfoto uit 1937 (*Afb. 50*). De bebouwing werd omstreeks het midden van de vorige eeuw gesloopt.

In de in de loop van de jaren 60' van de vorige eeuw werd het bebouwd met garageboxen en werd het volledig verhard. De Verversgracht werd in de jaren '70, samen met de Demer en Ezeldijkmolen dichtgelegd. De terreinen ten oosten, noordoosten en zuiden worden vanaf dan in gebruik genomen door Shoe Post (later Euro Shoe). Deze situatie is zichtbaar tot op de orthofoto van 2012 (*Afb. 51*).

Pas in 2012-2013 werden de garageboxen gesloopt, waarna het volledige terrein als werfzone voor het stadvernieuwingsproject in gebruik werd genomen (*Afb. 52-Afb. 54*).

Afb. 41: Villaretkaart (1745 – 1748) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

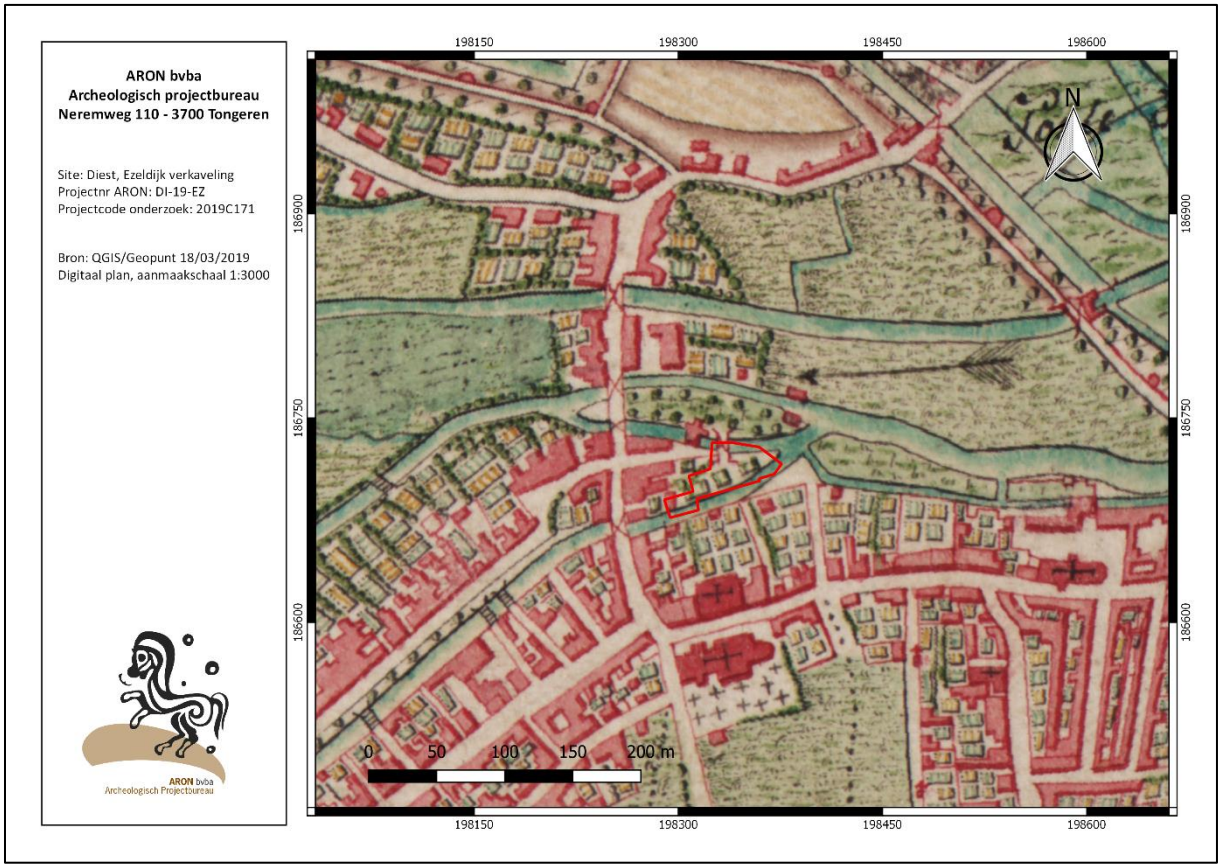

Afb. 42: Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 43: Detail uit 'Plan de la Ville de Diest Levée 1786' door Albertus Meulemans, 16 september 1786, nagetekend door Octavie Linten (16 oktober 1789), met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) (Bron: SAD, digitaal plan, dd onbekend, aanmaakschaal onbekend, 2019C171)

Afb. 44: Detail uit de Kadastrale kaart van 1823, schets 215, gemeten door J.G. Voncken met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood) (Bron: Stadsarchief Diest)

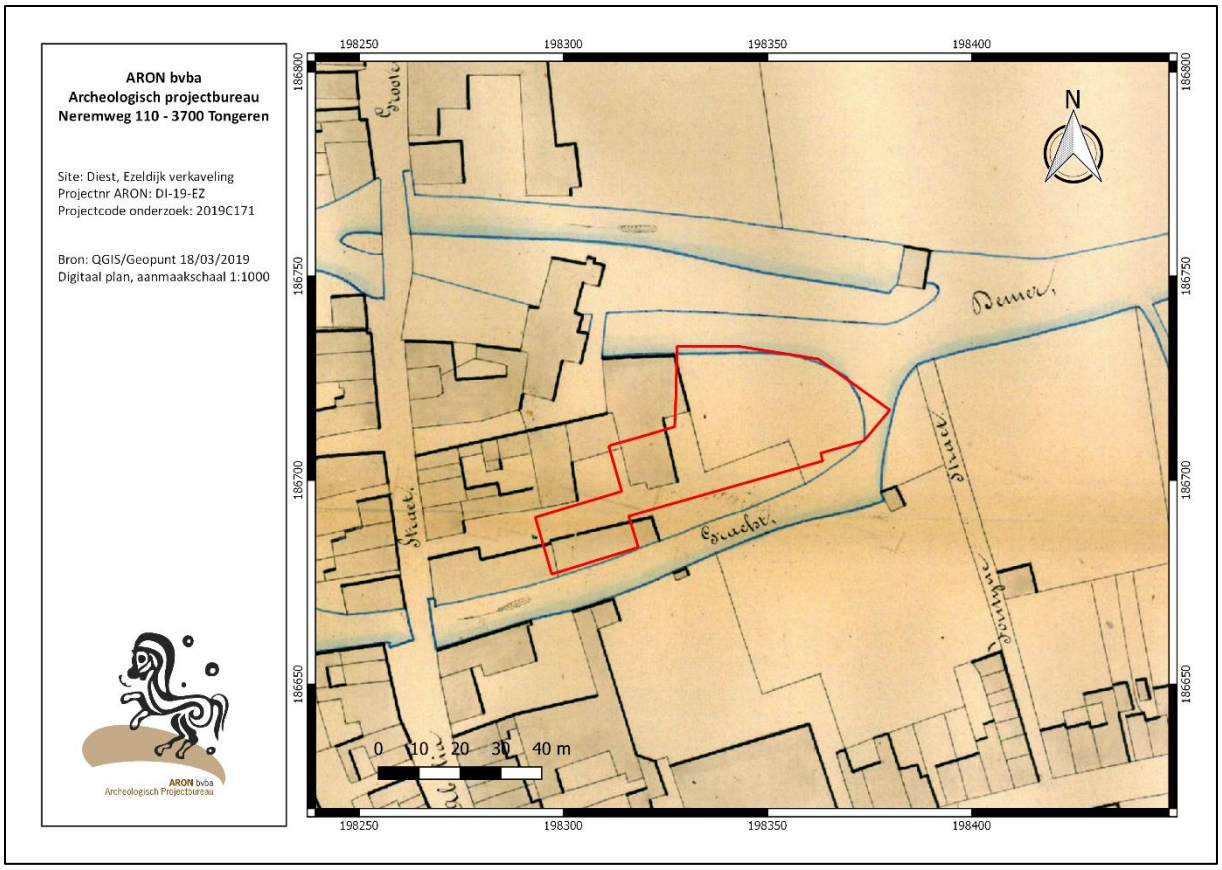

Afb. 45: Detail uit de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

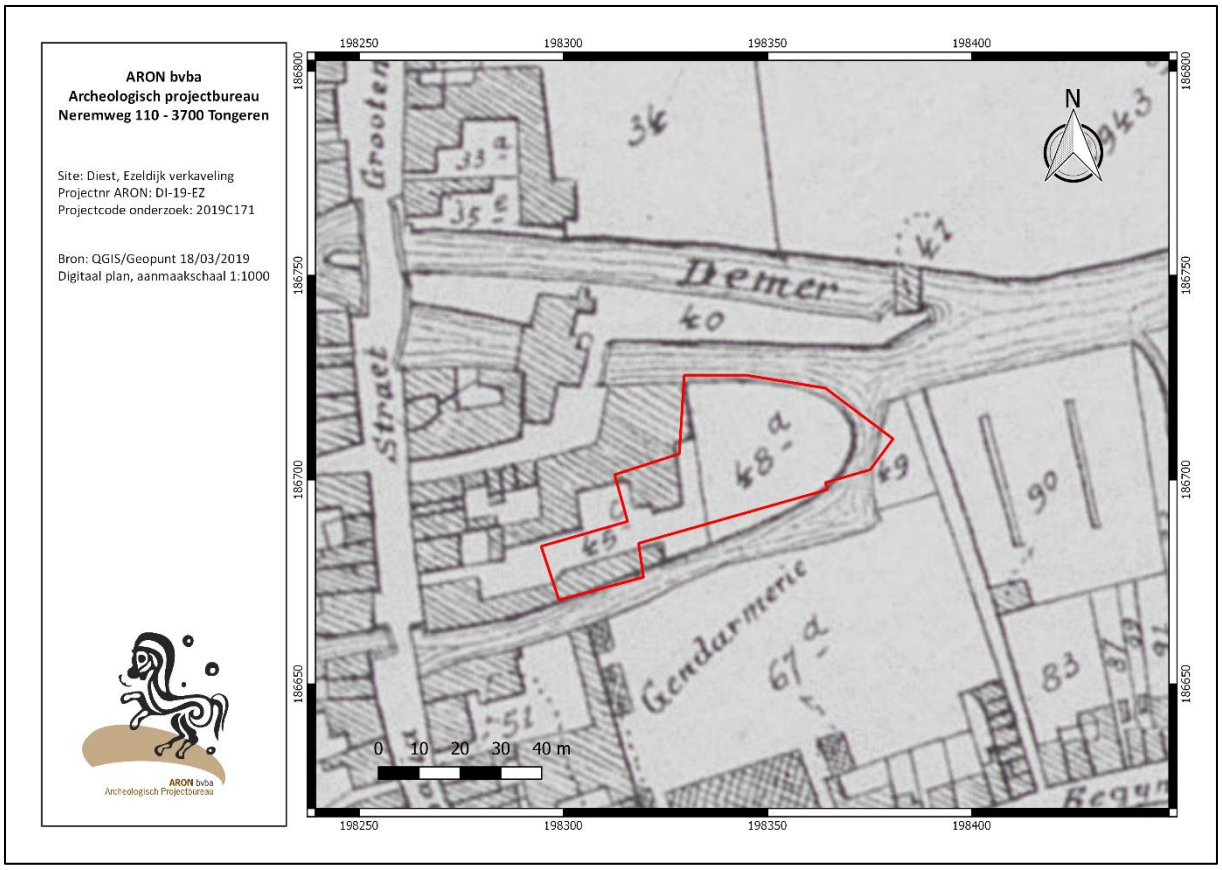

Afb. 46: Detail uit de Popp-kaart (ca. 1842-1979) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

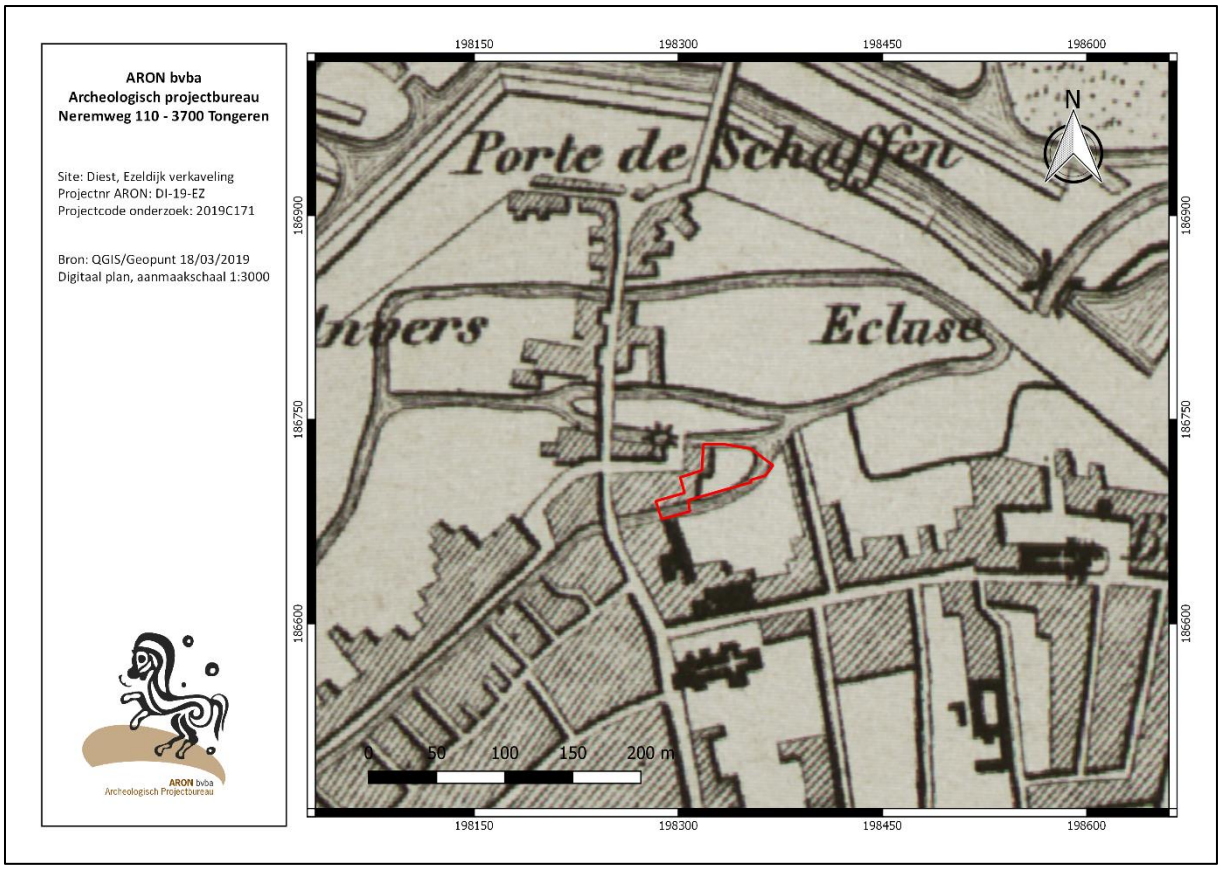

Afb. 47: Detail uit de Vandermaelenkaart (ca. 1846-1854) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

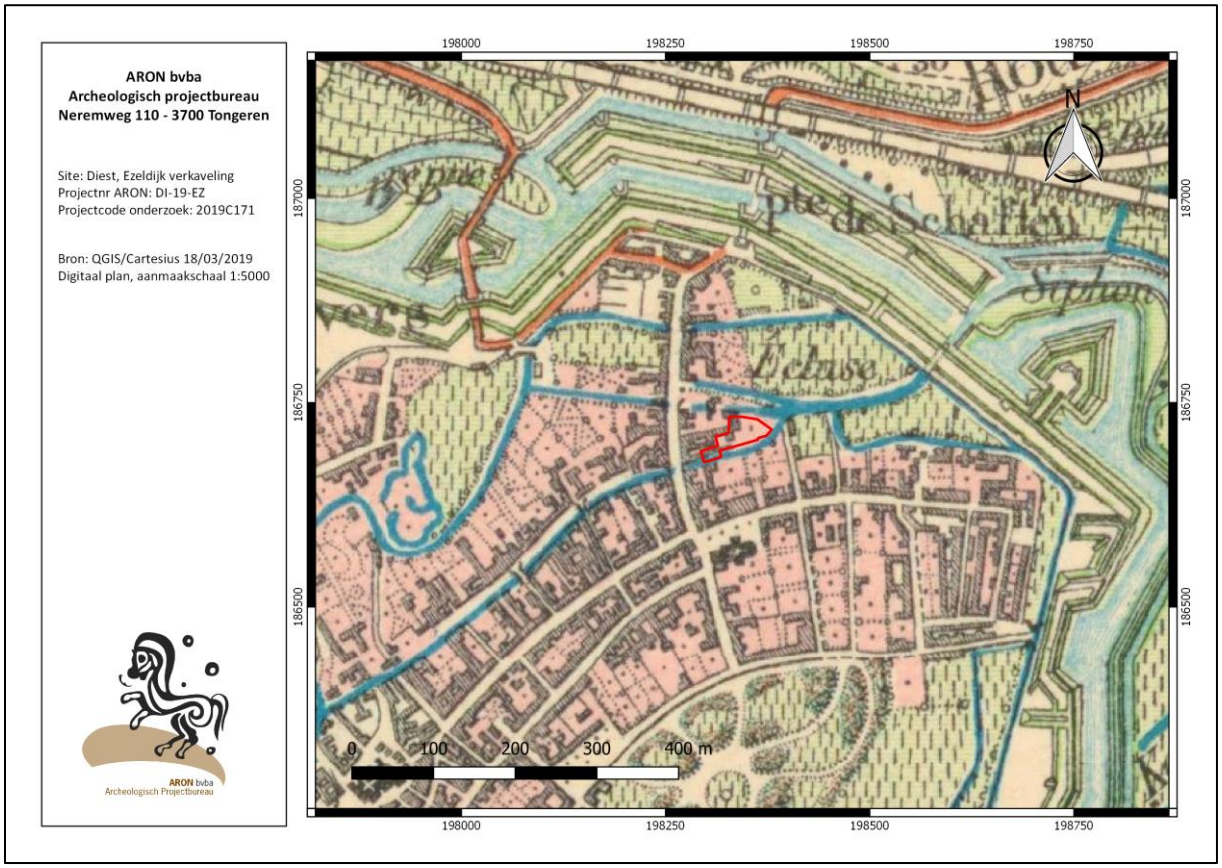

Afb. 48: Topografische kaart van 1904 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

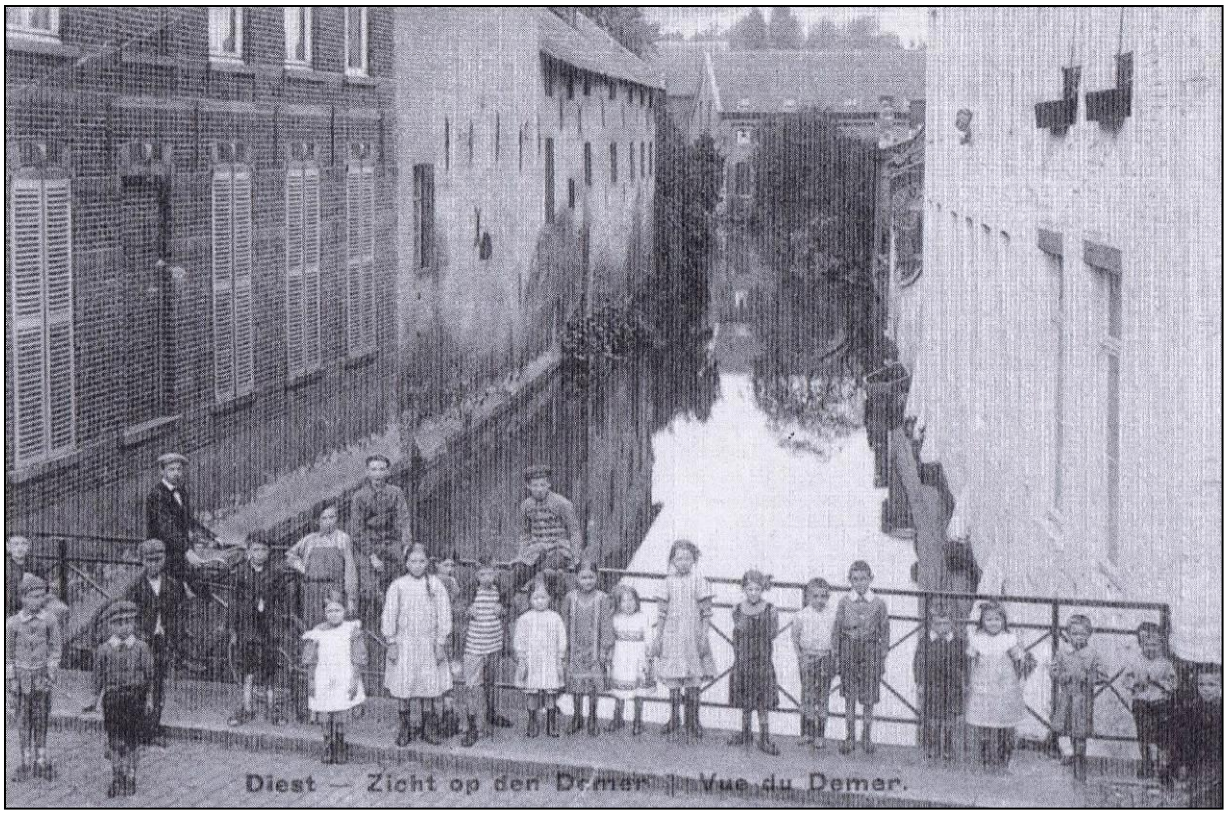

Afb. 49: Prentkaart met zicht op de Verversgracht uit 1912. (Bron: Brans 2010, 69).

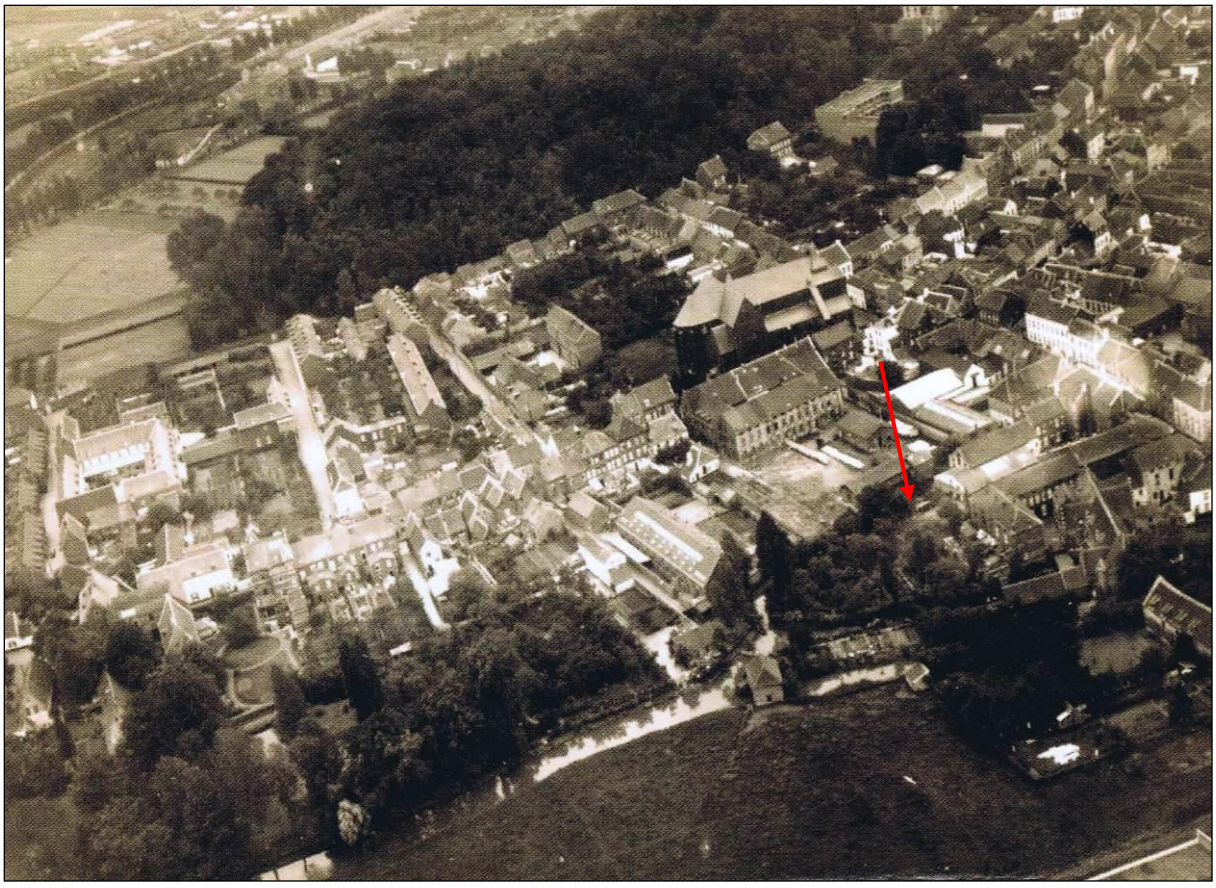

Afb. 50: Luchtfoto uit 1937, genomen door luitenant Deschamps, met aanduiding van het onderzoeksterrein, zicht uit het noorden (Bron: Bas ea. 2012: 128).

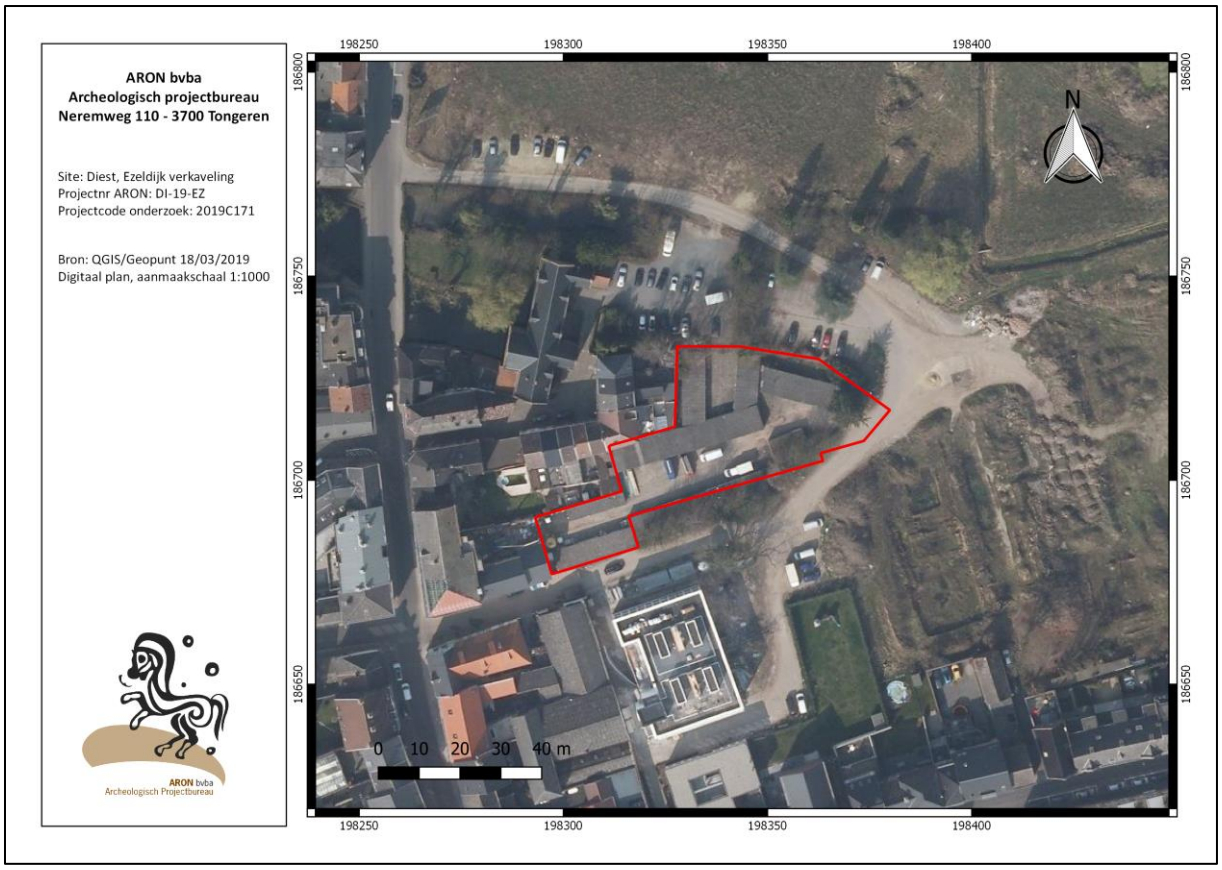

Afb. 51: Orthofoto van 2012 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

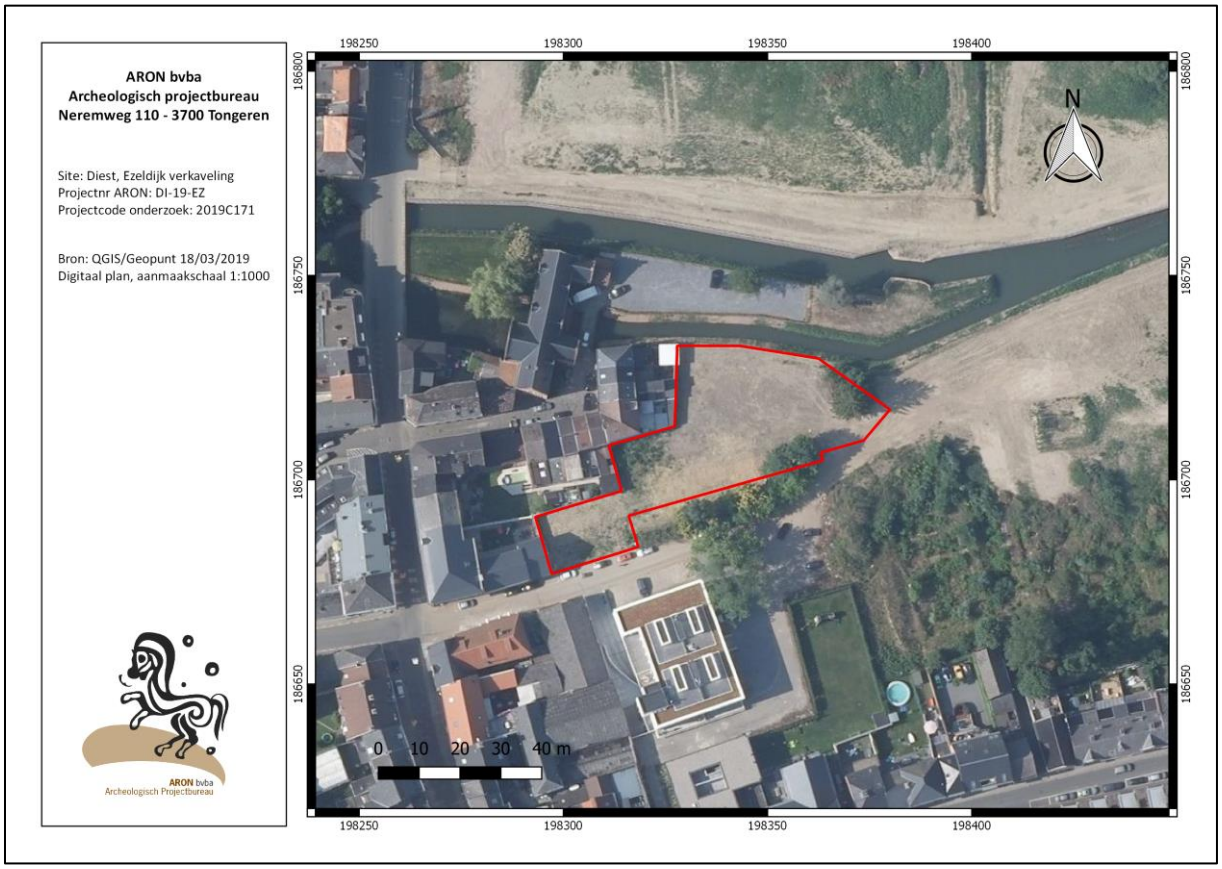

Afb. 52: Orthofoto van 2013 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

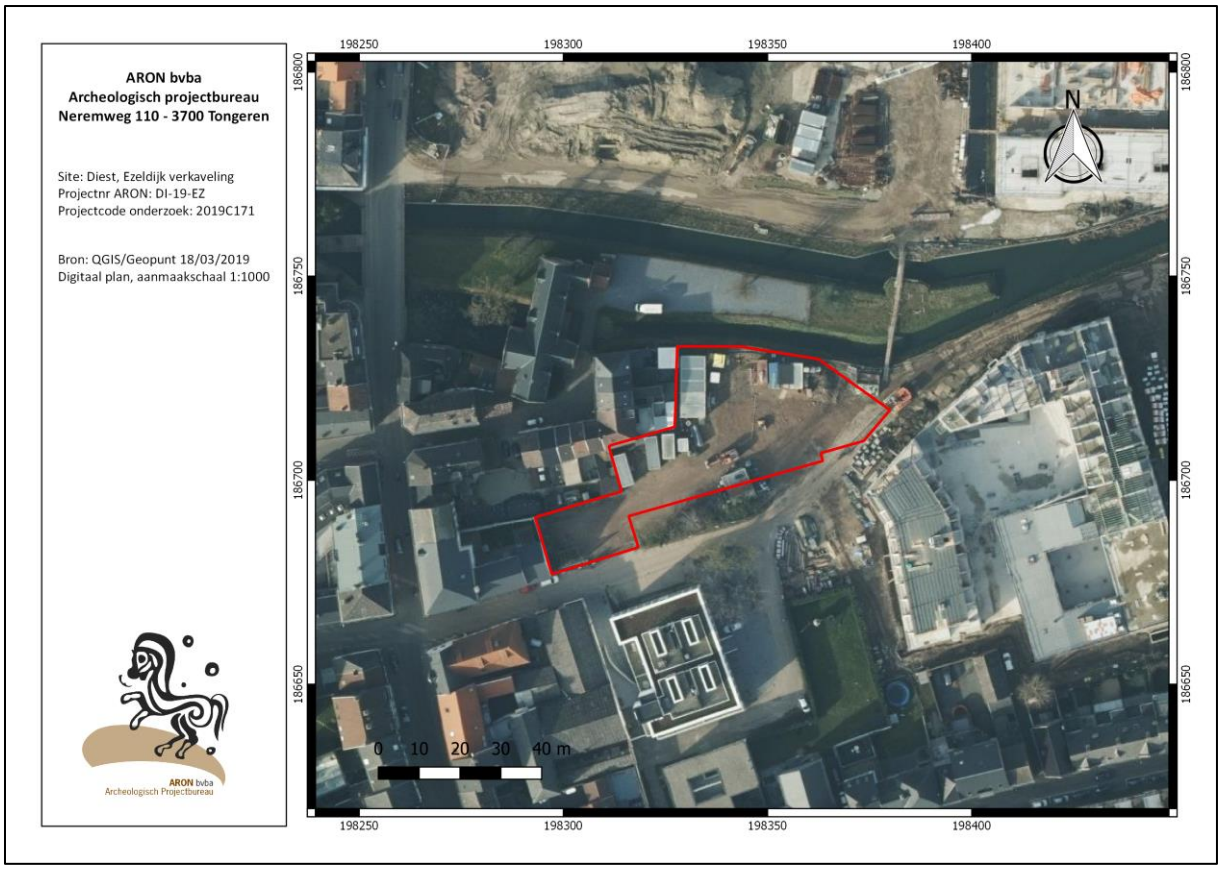

Afb. 53: Orthofoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 54: Foto uit 2015 met aanduiding van het terrein als werfzone (Bron: ARON BVBA 09/04/2015).

2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied

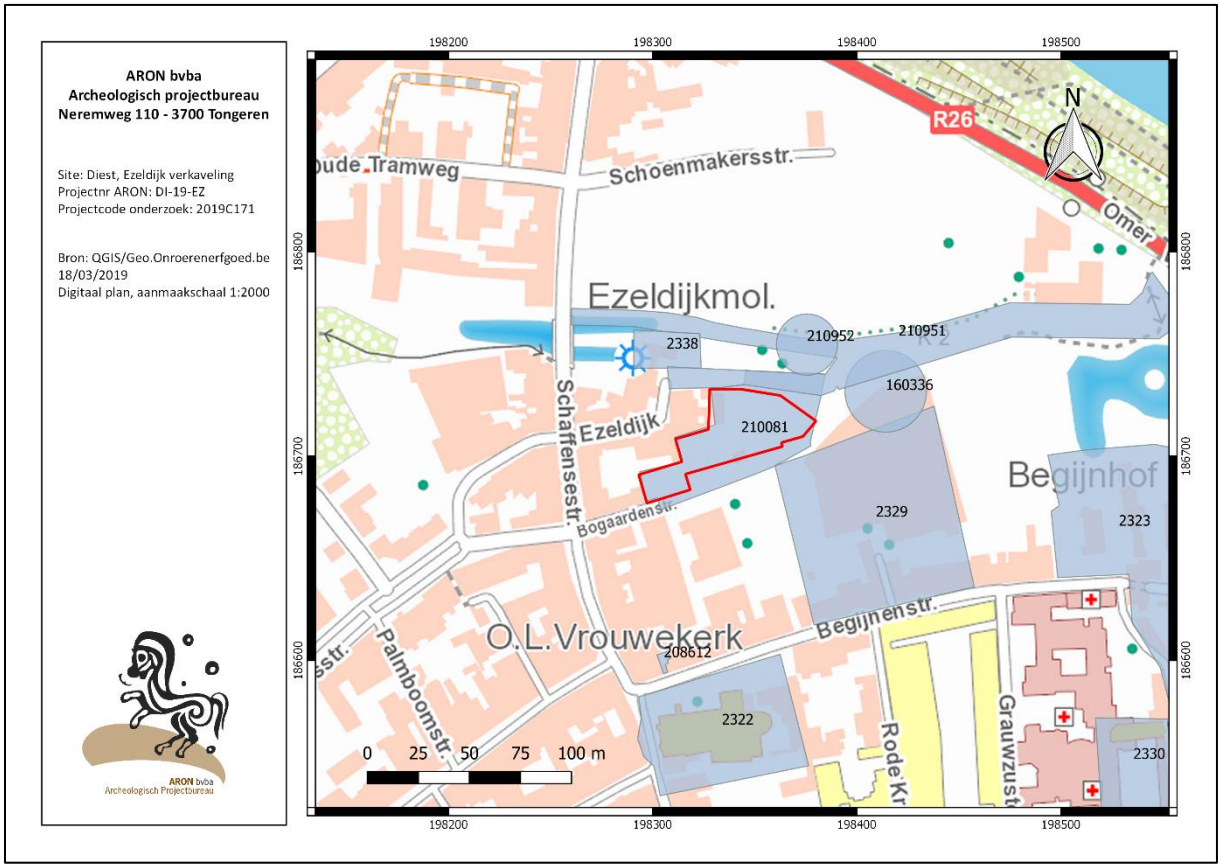

Afb. 55: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen (lichtblauw), gebeurtenissen (groen) en het onderzoeksterrein (rood) (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be)

Het onderzoeksterrein maakte, zoals reeds eerder vermeld, deel uit van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van een proefsleuven- en puttenonderzoek uitgevoerd. Aansluitend werd een archeologische opgraving/werkbegeleiding uitgevoerd ter hoogte van de rioleringswerken (zone A) en ter hoogte van het zorgcentrum (Zone B). Deze onderzoeken werd uitgebreid besproken onder *1.2 Archeologische voorkennis* en wordt in de CAI aangeduid als **CAI 210081**[57]. De contour aangeduid in de CAI beslaat de totale oppervlakte van het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem en de archeologische opgraving evenwel niet. Deze zone dient verder in zuidelijke richting uitgebreid worden.

Tijdens het onderzoek werden in de verschillende sleuven en werkputten muurtjes geregistreerd. Enkele muren in ijzerzandsteen (ten zuiden van de Verversgracht) hebben mogelijk te maken met het laat-middeleeuwse kloostergebouw van het Bogaardenklooster (zie ook **CAI 2329**). Verder werd deze zuidelijke zone aangeduid als de tuinzone van het klooster. Hierbij werden verschillende perkjes opeenvolgend opgeworpen en dichtgegooid. Op dit pakket kwam een dunne looplaag met daarop een pakket dat in de 16de-17de eeuw gedateerd kan worden. Doorheen deze laag werd ergens in de 19de-20ste eeuw, m.n. vóór 1928, een gebouw met een diepe kelder gegraven.

Ter hoogte van het onderzoeksterrein (ten noorden van de Verversgracht) waren meerdere pakketten alluviale afzettingen aanwezig. Deze afzettingen zijn afkomstig van de Demer die op verschillende tijdstippen overstroomde. De oudste afzettingen dateren rond het einde van de late middeleeuwen. Ook werden meerdere sporen aangetroffen. Het onderzoeksterrein kon in twee zones onderverdeeld worden. In het oosten werd ter hoogte van proefsleuf 1 en profielput A een gracht aangesneden. Het betreft een meer dan 7 m brede grachtopvulling die door middel van twee puinlagen werd opgevuld. Hoewel de datering door het ontbreken van

[57] Van de Staey 2015 en Celis ea. 2015.

vondsten onzeker bleef, werd op basis van de opvulling tot aan het maaiveld een eerder recente demping vooropgesteld. Na het aansluitend archeologisch onderzoek dat hierop volgde werd deze opvulling als een bassin voor het opvangen van water voor één of andere industrie (zoals het bleken van lakens) of een ongekende afwateringsgreppel/aftakking van de Verversgracht naar voren geschoven.

In de westelijke zone van het terrein (ter hoogte van proefsleuven 3 t.e.m 6) werd met put S45 een restant van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing, zoals aangegeven wordt op de oude kaarten, onmiddellijk onder een ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Ook S46 in het uiterste westen, mogelijk daterend in de 17de eeuw was onmiddellijk onder deze laag steenslag aanwezig (cfr. *Ferrariskaart*). Uitbraaksporen en funderingsresten van muren werden verder op een diepte van 1,50 m (proefsleuf 3), 1,00 m (proefsleuven 4 en 6) en 1,30 à 1.80 m (proefsleuf 5) aangetroffen. Of ook deze muren ook aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, is mogelijk. Een ander optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Een precieze datering kan door het ontbreken van vondsten echter niet gegeven worden.

Tijdens de opvolging van de riolering werd ter hoogte van de Bogaardenstraat de vulling, de beschoeiing en het tracé van de Verversgracht geattesteerd. De grachtvulling dateerde uit de 20ste eeuw. De restanten van houten balken en planken waren (vanaf een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld) zeer goed bewaard en nog gedeeltelijk onaangeroerd in de bodem. Meer in oostelijke richting werden deze restanten dieper aangesneden (ca. 1,7 m tot 2 m diep) en bleken zegrotendeels geroerd door de aanleg van de ingebuisde Verversgracht (*Afb. 56*).

Ook werd bijkomend een sleuf (*Afb. 57*) aangelegd ter hoogte van het huidige onderzoeksterrein (zone A2). Hieruit bleken onder het aanwezige puinpakket (ca. 70 cm, plaatselijk tot 1 m) dik meerdere alluviale lagen aanwezig. Sporen werden in deze zone niet aangeduid.

CAI 2329 verwijst naar het Bogaardenklooster[58]. Een verkennend proefsleuvenonderzoek in 2008 had de archeologische waarde van deze site aangetoond. Bij de opgraving uitgevoerd door *Group Monument* in 2009[59] werden enkele vuursteenartefacten aangetroffen die op een menselijke aanwezigheid vanaf het mesolithicum wijzen. Het merendeel van de aangetroffen sporen situeren zich echter in het westelijke deel van de opgraving (zone 1), ten westen van de Fonteingang. Deze sporen zijn terug te brengen tot de 13de-15de eeuw en werden gelinkt aan een verloren deel van het Bogaardenklooster. Het betreft de uiterste oostmuur (ijzerzandstenen muur)van het klooster, de mogelijke kapel van het klooster en een aantal bijgebouwen. In het zuidelijke deel werden geen muurrresten aangetroffen. De hier aanwezige sporen konden aan de hand van het aardewerk tussen de 13de en de 15de eeuw geplaatst worden, wat aansluit bij de periode van het Bogaardenklooster. Deze zone werd daarom bestempeld als mogelijke tuinzone of open zone binnen de muren. Over de site werden 68 skeletten teruggevonden, die voornamelijk geconcentreerd waren in en rond de kapel.

In 2013 voerde *Condor Archaeological Research bvba* een archeologische begeleiding uit bij de heraanleg van de historische Demer door het stadscentrum van Diest (CAI 210951). Bij deze heraanleg werd op meerdere plaatsen de houten oeverbeschoeiing van de Demer en de Molenloop aangesneden en geregistreerd. De opbouw van deze beschoeiing bestond uit ingeheide palen met daartussen planken. De ingeheide palen kunnen deel uitmaken van aanmeerpalen, steigers of andere aan de Demer gerelateerde constructies[60]. Ook werden twee houten leidingen aangetroffen. Ten oosten van de sluis bestond deze leiding uit drie uitgeholde stammen. De uiteindes van de stammen waren met een bijl aangepunt zodat deze makkelijk in elkaar paste. De leiding liep van de Demer richting de noordelijke oever (in de richting van het huidige onderzoeksterrein) en diende om iets met Demerwater te laten bevloeien. Een tweede houten waterleiding werd verder in oostelijke richting geattesteerd. Deze bestond uit twee stammen en was ook geconstrueerd boven een laatmiddeleeuwse laag. De waterleiding was net zoals de voorgaande schuin geconstrueerd, zodat Demerwater afgeleid werd richting de noordelijke oever.[61]

Tijdens deze werken werd ook de sluis op de Demer aangetroffen (CAI 210952). Omdat de sluis bij het dempen van de Demer werd volgestort (en niet afgebroken) is ze heel goed bewaard gebleven. Ze bestaat uit twee muren met in het midden een uitsparing waarin een houten hefschuif paste. Die hefschuif werd tijdens de opgravingen

[58] Hier echter iets te veel naar het westen aangeduid, de bouwputten van deze opgraving liggen aan beide kanten van de Fonteingang en niet geheel ten westen hiervan.
[59] Trommelmans ea. 2011.
[60] Roggen ea. 2015.
[61] Roggen ea. 2015, 59-60.

teruggevonden. Het sluishuisje dat op de sluismuren stond, werd wellicht in 1960 gesloopt. Er werden twee bouwfasen van de sluis gedocumenteerd. De eerste kan vermoedelijk gerelateerd zijn aan de bouw van de nieuwe molen, de Ezeldijkmolen uit 1553. De tweede bouwfase is een grote herstelling met nieuw en gerecupereerd bouwmateriaal die gedateerd kan worden in 1902. De sluisdeur is ook te dateren in deze periode.[62]

CAI 2338 duidt de Ezeldijkmolen aan. De eerste vermelding van deze molen gaat terug tot 1334. De molen bestond toen uit twee molens welke genoemd waren naar een persoonsnaam. Op het Demereiland stond de Coenenmolen, die eikenschors vermaalde voor het Diesterse Looiersambacht. Net ten zuiden van deze molen, aan de andere zijde van de oever, bevond zich de Aleindemolen, een graanmolen. Beide molens en hun functies zijn in het 16de-eeuwse molencomlex aanwezig. De huidige molen is gebouwd tussen 1547 en 1553 na Chr. Dit complex bood onderdak aan twee molens, een graanmolen in de zuidelijke (op het vasteland) en een schorsmolen in de noordelijke vleugel (op het eilandje). Het gebouw in Vlaams renaissance stijl heeft tot na 1875 haar functie als molen bekleed en is nadien ingezet als een watermolen en stoommaalderij tot 1946. Voor deze omschakeling heeft men de molenloop, de in- en uitlaat, onder de molen aangepast.

Ten zuidoosten van het terrein geeft CAI 160336 de mogelijke locatie van een verdwenen molen (de Volmolen) op de Demer weer. Deze molen zou volgens bronnen gelegen zijn tegenover de sluis van de Ezeldijk.

Afb. 56: Werkfoto oostelijk deel opvolging riolering met sterk geroerde bodem en aanwezigheid van de houten beschoeiing op aanzienlijke diepte (ca. 1,7 m tot 2 m diepte) (Bron ARON bvba, zomer 2015).

[62] VMM (2016): 1.; Roggen & Deville (2015): 42-45.

Afb. 57: Aanleg sleuf zone A2, centraal doorheen het huidige onderzoeksterrein. Her waren geen sporen aanwezig (Bron ARON bvba, zomer 2015).

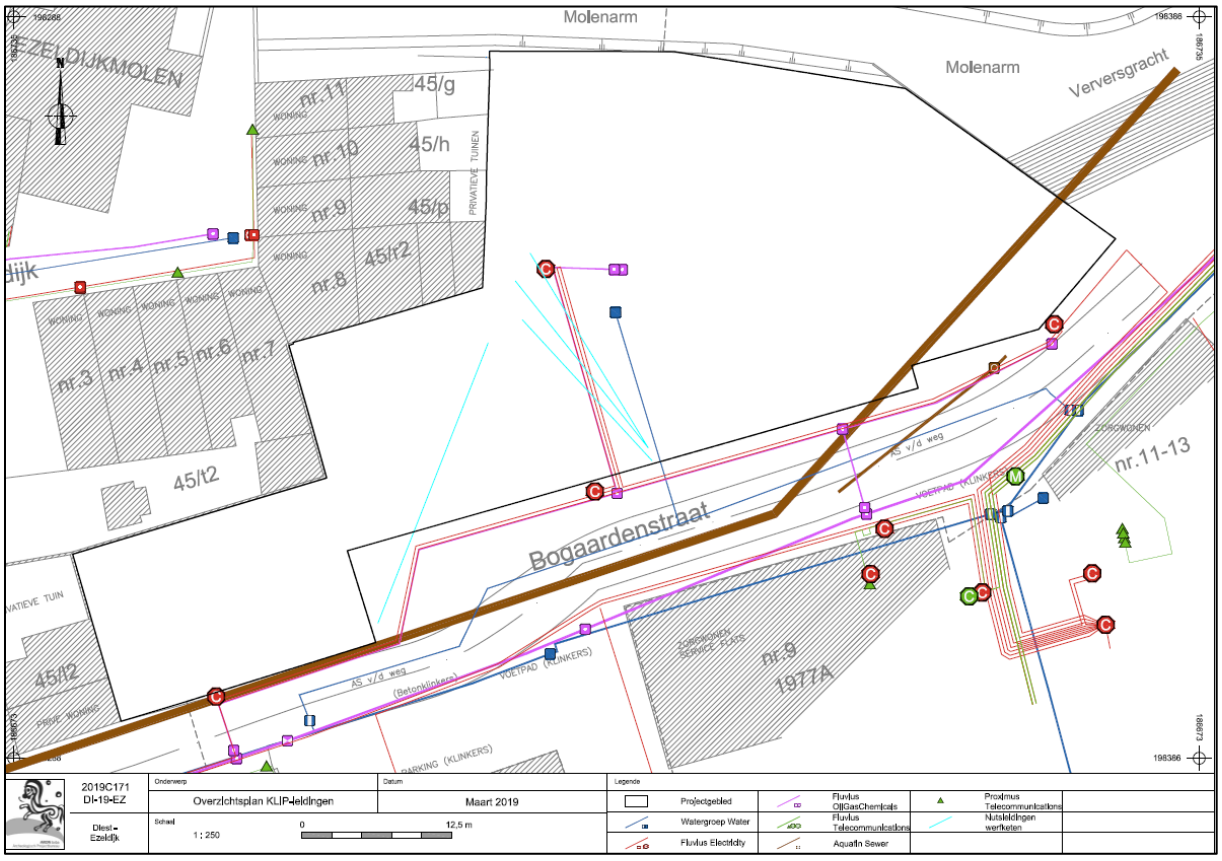

Afb. 58: Overzicht aanwezige nutsleidingen op het onderzoeksterrein (Bron: KLIP, digitaal plan, dd 19/03/2019, aanmaakschaal 1.250, 2019C344).

2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen

Bij het *Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP)* werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen (*Afb. 58, BIJLAGE 6)*. Hieruit blijkt dat centraal op het terrein, ter hoogte van lot 14, reeds meerdere kabels aanwezig zijn. Deze werden aangelegd na het vermelde archeologische onderzoek (zone A2). Ten zuiden van het terrein, ter hoogte van de Bogaardenstraat, werd toen de riolering volledig vernieuwd. Hetzelfde geldt voor de riolering ter hoogte van het onderzoeksterrein (loten 12 en 14). Ook dit werd in 2015 archeologisch opgevolgd (zone A1 en zone A2).

Op basis van een terreinbezoek bleek ook dat de huisaansluitingen in ter hoogte van loten 6 t.e.m. 11 reeds aanwezig waren.

Ook in functie van de voormalige ingebruikname als werfzone is de ligging van enkele 'tijdelijke' nutsleidingen gekend (*Afb. 58, lichtblauw*)

Verder kan vermoed worden dat op de onderzoeksterreinen meerdere verstoringen aanwezig zijn, die met het voormalige gebruik name van het terrein te maken hebben. interessant hierbij te vermelden:

- Op basis van het proefsleuvenonderzoek bleek de aanwezigheid van een puin- dan wel opvullingspakketten aanwezig, tot een diepte van ca. 90 tot 1,75 m onder het maaiveld
- De Verversgracht die het uiterst oostelijke deel van het onderzoeksterrein kruiste, werd in 1971 ingebuisd, dewelke ongetwijfeld een verstoring in het oostelijk deel zal veroorzaakt hebben.

2.5 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen dienden tijdens het bureauonderzoek te worden beantwoord:

Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?

Het onderzoeksterrein maakte uit van een archeologische prospectie met ingreep in de bodem in de vorm van een proefsleuven- en puttenonderzoek uitgevoerd. Aansluitend werd een archeologische opgraving/werkbegeleiding uitgevoerd ter hoogte van de rioleringswerken (zone A) en ter hoogte van het zorgcentrum (Zone B). Deze onderzoeken worden uitgebreid besproken onder *1.2 Archeologische voorkennis* en wordt in de CAI aangeduid als **CAI 210081**.

Tijdens het onderzoek werden in de verschillende sleuven en werkputten muurtjes geregistreerd. Enkele muren in ijzerzandsteen (ten zuiden van de Verversgracht) hebben mogelijk te maken met het laat-middeleeuwse kloostergebouw van het Bogaardenklooster (zie ook **CAI 2329**). Verder werd deze zuidelijke zone aangeduid als de tuinzone van het klooster. Hierbij werden verschillende perkjes opeenvolgend opgeworpen en dichtgegooid. Op dit pakket kwam een dunne looplaag met daarop een pakket dat in de 16de-17de eeuw gedateerd kan worden. Doorheen deze laag werd ergens in de 19de-20ste eeuw, m.n. vóór 1928, een gebouw met een diepe kelder gegraven.

Ter hoogte van het onderzoeksterrein (ten noorden van de Verversgracht) waren meerdere pakketten alluviale afzettingen aanwezig. Deze afzettingen zijn afkomstig van de Demer die op verschillende tijdstippen overstroomde. De oudste afzettingen dateren rond het einde van de late middeleeuwen. Ook werden meerdere sporen aangetroffen. Het onderzoeksterrein kon in twee zones onderverdeeld worden. In het oosten werd ter hoogte van proefsleuf 1 en profielput A een gracht aangesneden. Het betreft een meer dan 7 m brede grachtopvulling die door middel van twee puinlagen werd opgevuld. Hoewel de datering door het ontbreken van vondsten onzeker bleef, werd op basis van de opvulling tot aan het maaiveld een eerder recente demping vooropgesteld. Na het aansluitend archeologisch onderzoek dat hierop volgde werd deze opvulling als een bassin voor het opvangen van water voor één of andere industrie (zoals het bleken van lakens) of een ongekende afwateringsgreppel/aftakking van de Verversgracht naar voren geschoven.

In de westelijke zone van het terrein (ter hoogte van proefsleuven 3 t.e.m 6) werd met put S45 een restant van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing, zoals aangegeven wordt op de oude kaarten, onmiddellijk onder een ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Ook S46 in het uiterste westen, mogelijk daterend in de 17de eeuw was onmiddellijk onder deze laag steenslag aanwezig (cfr. *Ferrariskaart*). Uitbraaksporen en funderingsresten van muren werden verder op een diepte van 1,50 m (proefsleuf 3), 1,00 m (proefsleuven 4 en 6) en 1,30 à 1.80 m (proefsleuf 5) aangetroffen. Of ook deze muren ook aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, is mogelijk. Een ander optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Een precieze datering kan door het ontbreken van vondsten echter niet gegeven worden.

Tijdens de opvolging van de riolering werd ter hoogte van de Bogaardenstraat de vulling, de beschoeiing en het tracé van de Verversgracht geattesteerd. De grachtvulling dateerde uit de 20ste eeuw. De restanten van houten balken en planken waren (vanaf een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld) zeer goed bewaard en nog gedeeltelijk onaangeroerd in de bodem. Meer in oostelijke richting werden deze restanten dieper aangesneden (ca. 1,7 m tot 2 m diep) en bleken ze grotendeels geroerd door de aanleg van de ingebuisde Verversgracht.

Ook werd bijkomend een sleuf aangelegd ter hoogte van het huidige onderzoeksterrein (zone A2). Hieruit bleken onder het aanwezige puinpakket (ca. 70 cm, plaatselijk tot 1 m) dik meerdere alluviale lagen aanwezig. Sporen werden in deze zone niet aangeduid.

Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?

Het onderzoeksterrein – dat binnen de historische stadskern van Diest gelegen is – wordt op alle cartografische bronnen weergegeven tussen de Oude Molenarm (ten noorden) en de Verversgracht (te zuiden). Deze laatste doorsneed het onderzoeksterrein in het uiterste oosten, om vervolgens in westelijke richting haar tracé langs de huidige Bogaardenstraat te volgen. De Verversgracht werd in de jaren ‘70 van vorige eeuw ingebuisd.

Het Bogaardenklooster was ten zuiden van het onderzoeksterrein, langs de Begijnenstraat gelegen en reikte met zekerheid tot aan de Verversgracht. Op de *Ferrariskaart* is net ten zuiden van de Verversgracht de muur rondom het klooster zichtbaar. Verder geeft deze kaart (evenals een oudere 17de-eeuwse kaart) een brug in het noorden van het terrein weer. Deze verschafte toegang tot het eilandje (Ezeldijk) tussen de Demer en de Molenarm. Op recenter kaartmateriaal wordt deze brug meer ten westen, ter hoogte van de Ezeldijkmolen, aangeduid. Verder ligt het terrein in het binnengebied tussen de voormalige stadsomwalling (cfr. de huidige stadsring) en de Schaffensestraat, die aansluiting maakte met de Schaffensepoort en een belangrijke invalsweg naar het noorden vormde.

Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?
Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?

Bebouwing is op het historische kaartmateriaal langs de Schaffensestraat aanwezig, zo ook vanaf de *Ferrariskaart* in het westen van het onderzoeksterrein. De rest van het terrein was als tuinzone in gebruik. De aanwezige bebouwing in het westen bleef bestaan tot het midden van de 20ste eeuw. Na de sloop werd het terrein in de jaren ’60 van vorige eeuw volledig verhard en door meerdere garageboxen ingenomen. Pas in 2012 werden deze gesloopt, waarna het volledige terrein als werfzone voor het stadvernieuwingsproject Ezeldijk in gebruik werd genomen.

Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz.)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?

Bij het *Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP)* werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen. Hieruit blijkt dat centraal op het terrein, ter hoogte van lot 14, reeds meerdere kabels aanwezig zijn. Deze werden aangelegd na het vermelde archeologische onderzoek (zone A2). Ten zuiden van het terrein, ter hoogte van de Bogaardenstraat, werd toen de riolering volledig vernieuwd. Hetzelfde geldt voor de riolering ter hoogte van het onderzoeksterrein (loten 12 en 14). Ook dit werd in 2015 archeologisch opgevolgd (zone A1 en zone A2).

Op basis van een terreinbezoek bleek ook dat de huisaansluitingen in ter hoogte van loten 6 t.e.m. 11 reeds aanwezig waren.

Ook in functie van de voormalige ingebruikname als werfzone is de ligging van enkele 'tijdelijke' nutsleidingen gekend.
Verder kan vermoed worden dat op de onderzoeksterreinen meerdere verstoringen aanwezig zijn, die met het voormalige gebruik name van het terrein te maken hebben. interessant hierbij te vermelden:

- Op basis van het proefsleuvenonderzoek bleek de aanwezigheid van een puin- dan wel opvullingspakketten aanwezig, tot een diepte van ca. 90 tot 1,75 m onder het maaiveld
- De Verversgracht die het uiterst oostelijke deel van het onderzoeksterrein kruiste, werd in 1971 ingebuisd, dewelke ongetwijfeld een verstoring in het oostelijk deel zal veroorzaakt hebben.

Wat is de impact van de geplande werken?

De initiatiefnemer plant op een ca. 1945 m² groot gebied, kadastraal gekend als Diest, Afd. 1, percelen 48K, 48L, 34Y2 en 67M4 en gelegen ter hoogte van de Bogaardenstraat in Diest (prov. Vlaams Brabant), de realisatie van 11 woonhuizen.

Voor dit project bestaat reeds een verkavelingsvergunning (Dossier nr. 2014/010VA, Ref. Stedenbouw 5.00/24020/1000128.1), waarvoor recent een bijstelling werd aangevraagd.[63] Voorliggende archeologienota heeft betrekking op de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van de woningen.

De juiste fundering van de woningen blijft tot op heden onbekend en is afhankelijk van de berekeningen van de stabiliteitsingenieur. Mogelijke opties zijn dat gewerkt wordt met een putfundering, mogelijk een paalfundering. Een andere mogelijkheid blijft erin bestaan dat de woningen zullen opgebouwd worden op een betonnen vloerplaat en een sleuffundering onder de draagwanden. Er zullen geen kelders uitgegraven worden.

Verder zal over de gehele oppervlakte de steenslagverharding worden weggegraven. In de achterliggende tuinen worden graszoden aangeplant die bodemingrepen met zich meebrengen tot op een diepte van 20 cm onder het maaiveld. Ter hoogte van lot 2, lot 8, lot 9, lot 10 en lot 11 is verder de aanplanting van een boom voorzien (nader te bepalen met de groendienst). Voor de plantputten wordt van een maximale verstoringsdiepte van 1,20 m uitgegaan. Bodemingrepen tot op een diepte van max. 50 cm ten gevolge de aanplanting van hagen (als erfafbakeningen) zijn mogelijk. Ook voor de aanleg van de tuinbergingen zijn bodemingrepen tot ca. 50 cm niet uitgesloten.

Verder is per lot de uitgraving van een regenwaterput voorzien (5000 l). Hiervoor zal een ca. 4 m² grote zone tot een diepte van max. 2,5 m worden uitgegraven.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

Potentieel voor steentijd artefactensites

Een belangrijk kenmerk van de culturen in de steentijd is dat de mens zich voornamelijk voedde door middel van jacht, visvangst en het uit de omliggende ecosystemen verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk (dagen, weken) op een verblijf plaats. Het zijn vaak alleen de overgebleven vuurstenen werktuigen die verwijzen naar een dergelijke nederzetting, meestal aangeduid met de term kampement. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van deze vindplaatsen met vuursteenartefacten uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg neolithicum voorkomen in overgangsgebieden van nat/laag naar droog/hoog: zogenaamde gradiënten. Dit verband is sterker naarmate de gradiënt markanter is, zoals op de randen van beek dalen. De meeste kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in de zogenaamde gradiëntzone, die zich uitstrekt vanaf de gradiënt (de grens tussen 'lage/natte' en 'hoge/droge' bodems) tot ca. 200 à 250 m in het droge deel (A*fb. 59*). Een verklaring voor deze relatie moet worden gezocht in de volgende factoren:

[63] Van de Staey ea. 2019.

- Landschappelijke gradiënten worden gekenmerkt door het op korte afstand van elkaar voorkomen van een grote verscheidenheid aan vegetatie-typen. Dit brengt voor jager-verzamelaars met zich mee dat op dergelijke locaties een grote verscheidenheid aan voedselbronnen op korte afstand voorhanden is in de vorm van planten en dieren.
- Rivier- en beekdalen vormden markante en goed herkenbare elementen in het door bossen gedomineerde landschap. Met name in het Laat Paleolithicum en Mesolithicum vormden de dalen de belangrijkste transportroutes.
- Langs eroderende oevers van rivieren en beken kunnen vuursteen houdende terrasafzettingen aan het daglicht treden. In een begroeid zandlandschap kan een dergelijke ontsluiting een belangrijke bron van vuursteen zijn.
- Water geldt als constante en betrouwbare voedselbron door de aanwezigheid van vis.
- De nabijheid en bereikbaarheid van (drink-)water.[64]

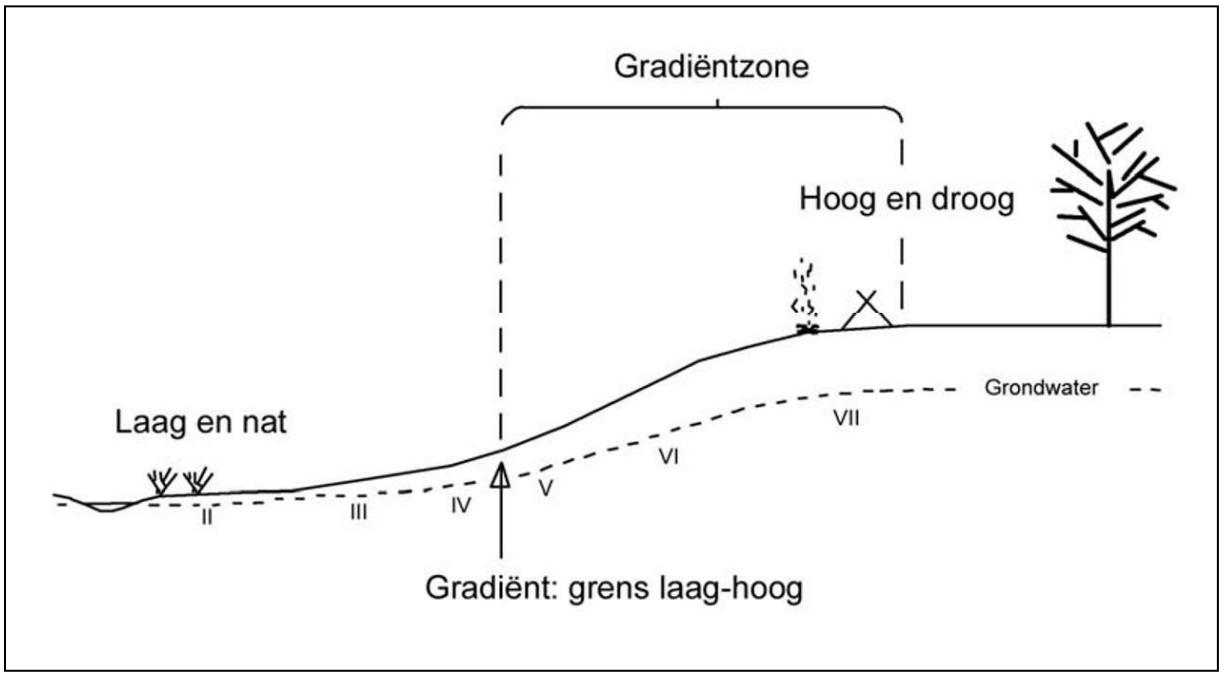

Afb. 59: Hypothetisch voorbeeld van een gradiëntzone (M. verhoeven et al. 2010, fig 33, p.87)

Vermits het terrein in het verleden op de oever van de Oude Demer, te midden van vochtige kleigronden en dus topografisch in een ongunstige natte positie gelegen was, is het potentieel op het aantreffen van prehistorische artefactensites eerder laag. Hoger gelegen getuigenheuvels en drogere zones is de omgeving lijken topografisch gunstiger posities voor prehistorische menselijke aanwezigheid. Bovendien is de kans op verstoring van eventuele resten uit deze periode reëel. Prehistorische vondsten kunnen echter niet uitgesloten worden.

Potentieel voor (proto-)historische sites

Op basis van de gegevens uit het bureauonderzoek in samenhang met de gegevens van het reeds uitgevoerde archeologische onderzoeken, kan het onderzoeksterrein in drie zones onderverdeeld worden:

In het oosten werd een gracht aangesneden. Het betreft een meer dan 7 m brede grachtopvulling die door middel van twee puinlagen werd opgevuld. Hoewel de datering door het ontbreken van vondsten onzeker bleef, werd op basis van de opvulling tot aan het maaiveld een eerder recente demping vooropgesteld. Na het aansluitend archeologisch onderzoek dat hierop volgde werd de interpretatie als een bassin voor het opvangen van water voor één of andere industrie (zoals het bleken van lakens) of een ongekende afwateringsgreppel/aftakking van de Verversgracht naar voren geschoven. Het blijft mogelijk dat restanten van de beschoeiing van de Verversgracht, die het uiterst oostelijke deel van het terrein doorkruiste, aanwezig zijn. Er kan echter vermoed worden dat deze

[64] Deeben, J. & E. Rensink (2005), 171-199; M. Verhoeven, G.R. Ellenkamp & D.M.G. Keijers (2010), 87, 101.

grotendeels verstoord werden bij de inbuizing van de gracht in de jaren 70 van de vorige eeuw. Op basis van het archeologisch onderzoek bij de opvolging van de riolering ten zuiden, bleek bovendien dat dat deze restanten in deze zone op aanzienlijke diepte (1,70 tot 2 m diepte) aanwezig waren.

In de westelijke zone van het terrein werd een put als restant van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing, zoals aangegeven wordt op de oude kaarten, onmiddellijk onder een ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Ook een muur in het uiterste westen, mogelijk daterend in de 17de eeuw was onmiddellijk onder deze laag steenslag aanwezig (cfr. *Ferrariskaart*). Uitbraaksporen en funderingsresten van muren werden verder op een diepte van 1,50 m (proefsleuf 3), 1,00 m (proefsleuven 4 en 6) en 1,30 à 1,80 m (proefsleuf 5) aangetroffen. Of ook deze muren ook aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, is mogelijk. Een ander optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Een precieze datering kan door het ontbreken van vondsten echter niet gegeven worden.

Het centrale deel van het terrein werd bijkomend bij de archeologische opgraving in 2015 onderzocht. Hieruit bleek dat onder het aanwezige puinpakket (ca. 70 cm, plaatselijk tot 1 m) meerdere alluviale lagen aanwezig waren. Sporen werden in deze zone niet aangeduid.

In onderstaande tabel (TABEL 1) wordt op basis van de reeds gekende informatie voor het onderzoeksgebied een verwachting voorgesteld voor de betreffende fase van het onderzoek (bureauonderzoek) voor het projectgebied. Het voorkomen van archeologische spoorcomplexen kan tenzij in omschreven gevallen nooit uitgesloten worden. Wanneer een verwachting voor een bepaalde periode niet van toepassing is, wordt dit omschreven in de tabel.

Periode	Verwachting onderzoeksgebied
steentijd	Laag
• paleolithicum (1.300.000 – 12.000 BP)	
• mesolithicum (10.000 BP – 4.000 v. Chr.)	
• neolithicum (5.250 – 2.000 v.Chr.)	
metaaltijden	Laag
• bronstijd (2.000 – 800 v. Chr.)	
• ijzertijd (800 – 57 v. Chr.)	
Romeinse tijd	Laag
• vroeg-Romeinse tijd (57 v. Chr. – 69 n. Chr.)	
• midden-Romeinse tijd (69 – 284 n. Chr.)	
• laat-Romeinse tijd (284 – 406 n. Chr.)	
middeleeuwen	Laag tot Matig
• vroege middeleeuwen (406 – 900 n. Chr.)	Laag
• volle middeleeuwen (900 – 1.200 n. Chr.)	Laag
• late middeleeuwen (1.200 – 1.500 n. Chr.)	Hoog (niveau vanaf 90 tot 1,80 cm)
nieuwe tijd	Hoog
• 16de eeuw	
• 17de eeuw	
• 18de eeuw	
nieuwste tijd	Hoog
• 19de eeuw	
• 20ste eeuw	
• 21ste eeuw	

TABEL 1: Archeologische verwachting per periode voor het onderzoeksgebied

Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Neen. Het bureauonderzoek heeft in combinatie met de gekende gegevens uit het proefsleuven- en proefputtenonderzoek en de reeds uitgevoerde archeologische opgraving/werfbegeleiding in 2015 aangetoond dat het onderzoeksterrein een hoog potentieel op kennisvermeerdering heeft, met name voor de westelijk gelegen bouwloten (1 t.e.m. 5).

Voor de loten 12 en 14 in het centrale deel van het projectgebied, die reeds onderzocht werden tijdens de archeologische opgraving van de rioleringswerken in 2015, wordt de kans op kenniswinst als laag geïnterpreteerd.

Hetzelfde geldt voor de bouwloten 6 t.e.m. 11, in het oosten. Dit op basis van de archeologische gekende gegevens (cfr. het ontbreken van sporen m.u.v. de aanwezigheid van een recent bassin). Hoewel restanten van de beschoeiing van de Verversgracht – die het uiterst oostelijke deel van het terrein doorkruiste – aanwezig kunnen zijn, kan vermoed worden dat deze grotendeels verstoord werden bij de inbuizing van de gracht in de jaren '70 van de vorige eeuw. Op basis van het archeologisch onderzoek bij de opvolging van de riolering ten zuiden bleek bovendien dat dat deze restanten in deze zone op aanzienlijke diepte (1,70 tot 2 m diepte) aanwezig waren.

Is een vervolgstrategie noodzakelijk?

Ja. Een vervolgstrategie is noodzakelijk.

In het kader van de bijstelling van de verkavelingsvergunning werd een archeologisch vervolgonderzoek geadviseerd. Van deze archeologienota, die werd gemeld op 1 april 2019, werd akte genomen onder ID 10744. Het programma van maatregelen van deze archeologienota wordt in voorliggende archeologienota overgenomen.

In de meest westelijke zone van het projectgebied (bouwloten 1 t.e.m. 5) is de kans op kenniswinst hoog. Archeologische sporen vanaf de 17de-19de eeuw werden onmiddellijk onder de ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Uitbraaksporen en funderingsresten van oudere muren werden verder op een diepte van 1 tot 1,80 m aangetroffen. Of deze muren aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, blijft mogelijk. Een andere optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Gezien de geplande verkaveling en de impact hiervan op het bodemarchief wordt **een archeologische opgraving aanbevolen over een ca. 618 m² grote zone** (*Afb. 60, groen*).[65]

Loten 12 en 14 in het centrale deel van het projectgebied werden bijkomend reeds onderzocht tijdens de archeologische opgraving van de rioleringswerken in 2015. Ter hoogte van deze zone bleken meerdere alluviale pakketten aanwezig onder het puinpakket (ca. 70 cm, plaatselijk tot 1 m). Sporen werden in deze zone niet aangeduid. De kans op kenniswinst wordt in deze zone daarom als laag geïnterpreteerd. In deze zone zijn dan ook geen verdere maatregelen nodig.

Hetzelfde geldt voor de bouwloten 6 t.e.m. 11, in het oosten. Ook hier wordt het potentieel op kenniswinst als laag ingeschat. Dit op basis van de archeologische gekende gegevens (cfr. het ontbreken van sporen m.u.v. de aanwezigheid van een recent bassin). Hoewel restanten van de beschoeiing van de Verversgracht – die het uiterst oostelijke deel van het terrein doorkruiste – aanwezig kunnen zijn, kan vermoed worden dat deze grotendeels verstoord werden bij de inbuizing van de gracht in de jaren '70 van de vorige eeuw. Op basis van het archeologisch onderzoek bij de opvolging van de riolering ten zuiden bleek bovendien dat dat deze restanten in deze zone op aanzienlijke diepte (1,70 tot 2 m diepte) aanwezig waren.

De onderzoeksvragen, methoden en technieken voor vervolgonderzoek zullen verder uitgeklaard worden in deel 2: Programma van Maatregelen.

[65] In het noorden en westen wordt een buffer van ca. 1,2 m van de bestaande gebouwen gehouden omwille van veiligheidsredenen.

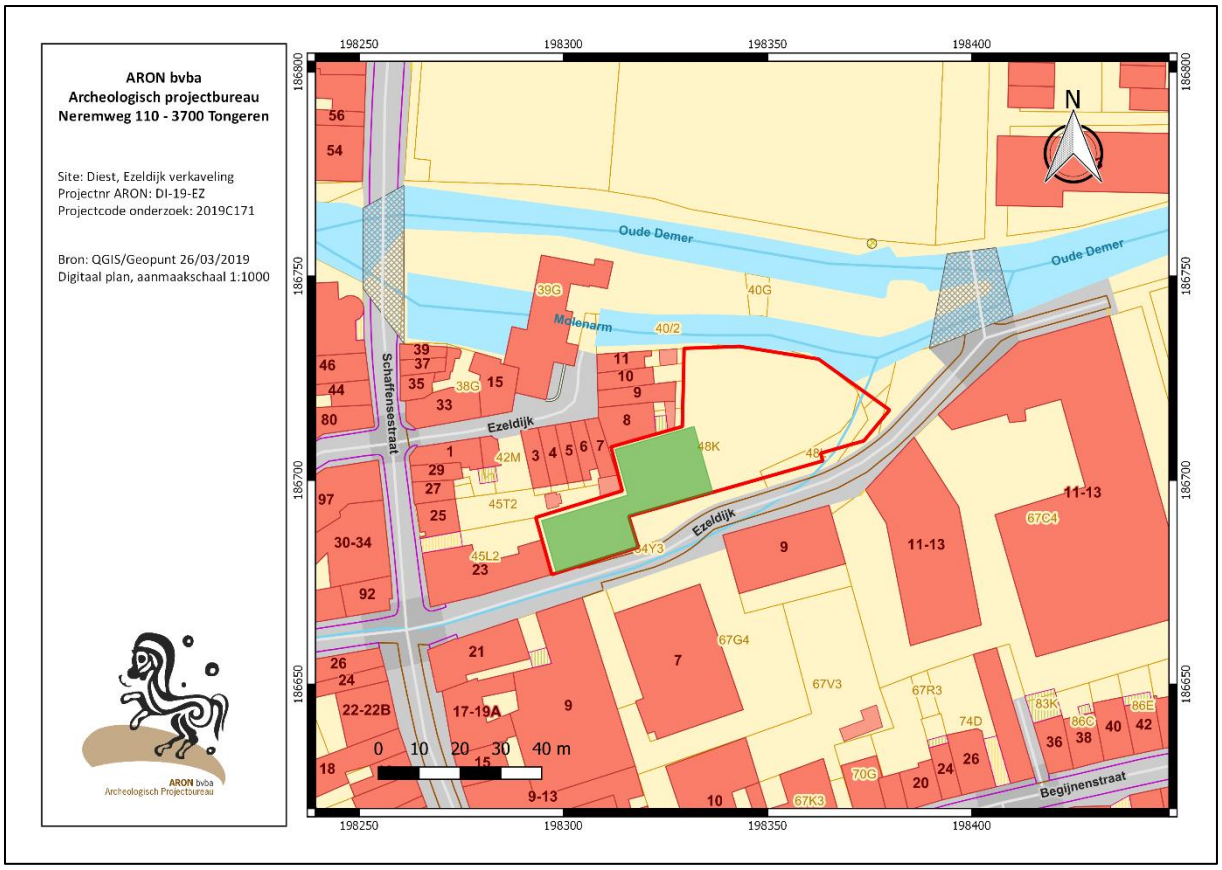

Afb. 60: Zones vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving (groen).

2.6 Kennisvermeerdering

2.6.1 Potentieel, aard en motivering en methodiek

Zie hiervoor: *Deel 1, 2.5 Onderzoeksvragen*:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Is verder onderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.
- Is een vervolgstrategie noodzakelijk?

3. Samenvatting

De initiatiefnemer plant op een ca. 1945 m² groot gebied langs de Bogaardenstraat te Diest (prov. Vlaams-Brabant) de bouw van 11 eengezinswoningen.

Voor dit project bestaat reeds een verkavelingsvergunning (Dossier nr. 2014/010VA, Ref. Stedenbouw 5.00/24020/1000128.1), waarvoor recent een bijstelling werd aangevraagd.[66] Voorliggende archeologienota heeft betrekking op de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van de woningen. In het kader hiervan werd een bureauonderzoek uitgevoerd. Hierin werd een eerder uitgevoerd proefputten- en proefsleuvenonderzoek uit 2015 opgenomen.[67] Aansluitend hieraan vond in verschillende deelzones reeds een archeologisch vervolgonderzoek plaats.[68]

Het onderzoeksterrein ligt volledig in de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diest (besluit ID 5882). Het projectgebied bevindt zich bovendien volledig binnen het beschermde stads- en dorpsgezicht van de watermolen Ezeldijkmolen (ID 4131). Daarenboven bevindt het terrein zich binnen de bufferzone van het als UNESCO werelderfgoed aangeduide Begijnhof van Diest (ID 14993).[69]

Het terrein situeert zich tussen de Molenarm (een zijtak van de Demer) in het noorden en de Bogaardenstraat in het zuiden. Het westelijke en noordwestelijke deel van het projectgebied wordt begrensd door woonhuizen en tuinen langs de Bogaardenstraat en de doodlopende straat Ezeldijk, richting de gelijknamige molen, ten noorden hiervan. Ten oosten en zuidoosten zijn verschillende gebouwen in verschillende fasen van afweking, deel uitmakend van de Ezeldijksite, een privaat stadsvernieuwingsproject op de voormalige terreinen van *Euro Shoe Unie*. Hiertoe behoort ook het huidige onderzoeksterrein. Het onderzoeksterrein zelf wordt momenteel ingenomen als braakliggend terrein dat als parkeerruimte wordt gebruikt.

Diest is gelegen op de grens tussen de Kempen en het Hageland, waarvan de Demer de natuurlijke grens vormt.

De Oude Demer stroomt ca. 25 m ten noorden van het onderzoeksterrein met ten zuiden hiervan, de Molenarm die het onderzoeksterrein in het noorden begrensd. De Molenarm wordt ca. 50 m ten noordoosten van de Oude Demer afgetakt, voorzag de Ezeldijkmolen van water en sluit ca. 85 m ten noordwesten van het onderzoeksterrein terug aan bij de loop van de oude Demer. Het eilandje tussen beide armen is gekend met de benaming 'Ezeldijk'. Het oosten van het projectgebied wordt doorsneden door de Verversgracht die ter hoogte van de Bogaardenstraat haar loop in zuidwestelijke richting vervolgt. Deze laatste hield, zoals zijn naam aanduidt, verband met de kleuring van het Diestse laken. Voor deze bedrijvigheid hadden de ververs en de wevers immers nood aan water dat zij in voldoende mate konden vinden in deze Demerarm.

De Demer werd in de jaren '70 van de vorige eeuw dichtgelegd in de stad. Ook de Verversgracht werd toen ingebuisd. Recentelijk werd de Oude Demer echter in zijn oude stroom opengelegd. Het betreft hierbij in eerste instantie water van de Begijnenbeek, die ca. 190 m ten oosten van het onderzoeksterrein loopt.

Het onderzoeksterrein is vrij vlak en ligt op een hoogte van ca. 21,2 tot 21,6 m TAW.

Het onderzoeksterrein – dat binnen de historische stadskern van Diest gelegen is – wordt op alle cartografische bronnen weergegeven tussen de Oude Molenarm (ten noorden) en de Verversgracht (te zuiden). Deze laatste doorsneed het onderzoeksterrein in het uiterste oosten, om vervolgens in westelijke richting haar tracé langs de huidige Bogaardenstraat te volgen. De Verversgracht werd in de jaren '70 van vorige eeuw ingebuisd.

Het Bogaardenklooster was ten zuiden van het onderzoeksterrein, langs de Begijnenstraat gelegen en reikte met zekerheid tot aan de Verversgracht. Op de Ferrariskaart is net ten zuiden van de Verversgracht de muur rondom het klooster zichtbaar. Verder geeft deze kaart (evenals een oudere 17de-eeuwse kaart) een brug in het noorden van het terrein weer. Deze verschafte toegang tot het eilandje (Ezeldijk) tussen de Demer en de Molenarm. Op recenter kaartmateriaal wordt deze brug meer ten westen, ter hoogte van de Ezeldijkmolen, aangeduid. Verder

[66] Van de Staey ea. 2019.
[67] Van de Staey 2015.
[68] Celis ea. 2015.
[69] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/14993

ligt het terrein in het binnengebied tussen de voormalige stadsomwalling (cfr. de huidige stadsring) en de Schaffensestraat, die aansluiting maakte met de Schaffensepoort en een belangrijke invalsweg naar het noorden vormde. Bebouwing is langs deze weg aanwezig, zo ook in het westen van het onderzoeksterrein. De rest van het terrein was als tuinzone in gebruik. De aanwezige bebouwing in het westen bleef bestaan tot het midden van de 20ste eeuw. Na de sloop werd het terrein in de jaren ’60 van vorige eeuw volledig verhard en door meerdere garageboxen ingenomen. Pas in 2012 werden deze gesloopt, waarna het volledige terrein als werfzone voor het stadvernieuwingsproject Ezeldijk in gebruik werd genomen.

Bij het *Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP)* werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen. Hieruit blijkt dat centraal op het terrein, ter hoogte van lot 14, reeds meerdere kabels aanwezig zijn. Deze werden aangelegd na het vermelde archeologische onderzoek (zone A2). Ten zuiden van het terrein, ter hoogte van de Bogaardenstraat, werd toen de riolering volledig vernieuwd. Hetzelfde geldt voor de riolering ter hoogte van het onderzoeksterrein (loten 12 en 14). Ook dit werd in 2015 archeologisch opgevolgd (zone A1 en zone A2).

Op basis van een terreinbezoek bleek ook dat de huisaansluitingen in ter hoogte van loten 6 t.e.m. 11 reeds aanwezig waren. Ook in functie van de voormalige ingebruikname als werfzone is de ligging van enkele ‘tijdelijke’ nutsleidingen gekend.

Verder kan vermoed worden dat op de onderzoeksterreinen meerdere verstoringen aanwezig zijn, die met het voormalige gebruik name van het terrein te maken hebben. interessant hierbij te vermelden:

- Op basis van het proefsleuvenonderzoek bleek de aanwezigheid van een puin- dan wel opvullingspakketten aanwezig, tot een diepte van ca. 90 tot 1,75 m onder het maaiveld
- De Verversgracht die het uiterst oostelijke deel van het onderzoeksterrein kruiste, werd in 1971 ingebuisd, dewelke ongetwijfeld een verstoring in het oostelijk deel zal veroorzaakt hebben.

Het archeologisch potentieel kan voor het projectgebied als hoog ingeschat worden vanaf de middeleeuwen. Op basis van de gegevens uit het bureauonderzoek in samenhang met de gegevens van het reeds uitgevoerde archeologische onderzoeken, kan het onderzoeksterrein in drie zones onderverdeeld worden:

In het oosten werd een gracht aangesneden. Het betreft een meer dan 7 m brede grachtopvulling die door middel van twee puinlagen werd opgevuld. Hoewel de datering door het ontbreken van vondsten onzeker bleef, werd op basis van de opvulling tot aan het maaiveld een eerder recente demping vooropgesteld. Na het aansluitend archeologisch onderzoek dat hierop volgde werd de interpretatie als een bassin voor het opvangen van water voor één of andere industrie (zoals het bleken van lakens) of een ongekende afwateringsgreppel/aftakking van de Verversgracht naar voren geschoven. Het blijft mogelijk dat restanten van de beschoeiing van de Verversgracht, die het uiterst oostelijke deel van het terrein doorkruiste, aanwezig zijn. Er kan echter vermoed worden dat deze grotendeels verstoord werden bij de inbuizing van de gracht in de jaren 70 van de vorige eeuw. Op basis van het archeologisch onderzoek bij de opvolging van de riolering ten zuiden, bleek bovendien dat dat deze restanten in deze zone op aanzienlijke diepte (1,70 tot 2 m diepte) aanwezig waren. Het potentieel op kenniswinst is hier laag waardoor in deze zone geen verdere maatregelen nodig zijn.

Hetzelfde geldt voor het centrale deel van het terrein (loten 12 en 14), dat tevens bij de archeologische opgraving in 2015 werd onderzocht. Hieruit bleek dat onder het aanwezige puinpakket (ca. 70 cm, plaatselijk tot 1 m) meerdere alluviale lagen aanwezig waren. Sporen werden in deze zone niet aangeduid.

In de westelijke zone (bouwloten 1 t.e.m. 5) van het terrein werd een put als restant van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing, zoals aangegeven wordt op de oude kaarten, onmiddellijk onder een ca. 30 cm dikke laag steenslag aangesneden. Ook een muur in het uiterste westen, mogelijk daterend in de 17de eeuw was onmiddellijk onder deze laag steenslag aanwezig (cfr. *Ferrariskaart*). Uitbraaksporen en funderingsresten van muren werden verder op een diepte van 1,50 m (proefsleuf 3), 1,00 m (proefsleuven 4 en 6) en 1,30 à 1,80 m (proefsleuf 5) aangetroffen. Of ook deze muren ook aan het Bogaardenklooster gekoppeld kunnen worden, is mogelijk. Een ander optie bestaat erin deze funderingen als de voorlopers van de 19de-20ste-eeuwse bebouwing te interpreteren. Een precieze datering kan door het ontbreken van vondsten echter niet gegeven worden. De kans op kenniswinst in deze

westelijke zone is hoog. Gezien de geplande verkaveling en de impact hiervan op het bodemarchief wordt **een archeologische opgraving aanbevolen over een ca. 618 m² grote zone**.[70]

De onderzoeksvragen, methoden en technieken voor vervolgonderzoek zullen verder uitgeklaard worden in deel 2: Programma van Maatregelen. Het Programma van maatregelen in voorliggende archeologienota wordt overgenomen van de reeds in akte genomen archeologienota (ID 10744), die op 1 april 2019 werd gemeld in het kader van de bijstelling van de verkavelingsvergunning.

[70] In het noorden en westen wordt een buffer van ca. 1,2 m van de bestaande gebouwen gehouden omwille van veiligheidsredenen.

Neremweg 110 · B-3700 Tongeren • T +32(0) 12 22 52 50 • F +32(0) 12 77 00 34 • info@aron-online.be • www.aron-online.be